

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Výtvarná výzdoba na veřejných budovách v Královéhradeckém kraji ve 20. století

Bc. Miriam Kloudová

Diplomová práce

2018

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající z zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Hradci Králové 24. 8. 2018

Miriám Kloudová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala mému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Pavlu Panochovi, Ph.D. za veškerou odbornou pomoc, cenné rady a objektivní připomínky k tématu mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své spolužačce a kamarádce Lucii Hanzlové, za všechnu pomoc a podporu během celého studia.

A na závěr bych ráda tuto práci věnovala svému synovi Alexovi, za všechnen ten čas, o který jsem ho ochudila.

ANOTACE

Předkládaná diplomová práce se zabývá architekturou veřejných budov, které souvisí se společenským, vzdělávacím a finančním životem v Královéhradeckém regionu ve 20. století s bližším zaměřením na výtvarnou výzdobu exteriérů.

Proto hlavní část mé práce tvoří katalog, který je rozdělen do sedmi kapitol podle typu a charakteru staveb. V úvodu každé kapitoly přiblížím historii dané instituce, jejich vznik a architektonický vývoj typu budov. V závěru budu hledat spojitost mezi výtvarnou výzdobou a funkcí budovy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Veřejné budovy, architektura, výtvarná výzdoba, školy, divadla, sokolovny, pošty, obchodní domy, peněžní ústavy, radnice, 20. století, Královéhradecký kraj

TITLE

Art decoration on public buildings in the Hradec Králové region in the 20th century

ANNOTATION

This diploma thesis deals with architecture of public buildings related to social, educational and financial life in the Hradec Králové region in the 20th century with a closer focus on the art decoration of exteriors.

Therefore, the main part of my work is a catalog, which is divided into seven chapters according to the type and character of the buildings. At the beginning of each chapter I will introduce the history of the institution, its origin and also the architectural development of the type of buildings. At the end I will look for a connection between art decoration and building function.

KEYWORDS

Public buildings, architecture, art decoration, schools, theaters, gymnasium, post offices, department stores, monetary institutions, town hall, 20th century, Královéhradecký kraj

ÚVOD

Předkládaná diplomová práce se zabývá architekturou veřejných budov v Královéhradeckém kraji¹ ve 20. století s bližším zaměřením na výtvarnou výzdobu exteriérů.

Ve své práci představuji vybrané stavby, které souvisí se společenským, vzdělávacím a finančním životem v královéhradeckém regionu.

Hlavní část práce tvoří katalog, který je rozdělen do sedmi kapitol podle typologie a charakteru staveb. V úvodu každé kapitoly přibližujeme historii dané instituce, jejich vznik a architektonický vývoj typu budov. Samozřejmě tato práce nemůže obsáhnout všechny veřejné a státní budovy v Královéhradeckém kraji, ale má ambici mapovat alespoň ty výraznější.¹ a zástupce veřejných institucí jsme vybrali školy² a pošty³, jako nejnavštěvovanější veřejné budovy vůbec, dále budovy radnic, jako zástupce městských úřadů, které mají bohatou historii, a zároveň k nim byla vydaná řada publikací.⁴ Zajímavé pro nás byly i budovy divadel⁵ a sokoloven, jako prostory soustřeďující bohatý společenský život. Nezbytnou součástí každodenního života jsou obchodní domy a samozřejmě finanční ústavy, které jsou obvykle zajímavě výtvarně zdobené.

Budovy v jednotlivých kapitolách katalogu jsou řazeny chronologicky podle roku vzniku, a to od nejstarších po nejmladší.

Základní téma práce (výtvarná díla uplatněná na veřejných budovách ve vztahu k jejich funkci) – mě lákalo ke zpracování proto, že se jím vlastně nikdo příliš nezabýval a je dosud v komplexním východočeském záběru jen málo zpracované. Pozornost historiků umění se dosud soustředila spíše na nejvýznamnější architektonická díla regionu, zejména pak v krajském městě Hradci Králové.

Domnívám se proto, že hlavním zaměřením mé práce bude výzkum s akcentem na zpracování určitého soupisu reprezentativního vzorku veřejných budov, postavených ve dvacátém století ve vybraných městech Královéhradeckého kraje s charakteristikou jejich výtvarné výzdoby.

Těžištěm této práce bude sledování spojitosti mezi funkcí budovy dané instituce a její výtvarnou výzdobou. Otázkou bude, nakolik výzdoba podléhala dobovému cítění a nakolik se v dané realizaci obtiskl její autor a jak se v průběhu let měnila tematika výzdoby veřejných

¹ Z tohoto důvodu jsem do katalogu nezařadila například nádraží a muzeum v Hradci králové nebo Wenkeho dům v Jaroměři, které byly zpracovány opakovaně, a existuje k nim značné množství literatury.

² ŠIMEK, Jan. *Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost*. Praha, 2016, s. 266. ISBN 978-80-86935-35-5.

³ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013. ISBN 978-80-87073-52-0.

⁴ Např.: FIŠERA, Zdeněk a Karel KIBIC. *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2010, 2 sv. ISBN 978-80-7277-438-8., KIBIC, Karel. *Historické radnice*. 2. vyd. Praha, 1988.

⁵ H HILMERA, Jiří. *Česká divadelní architektura = Czech theatre architecture = Theaterarchitektur der Tschechischen Republik*. Praha, 1999. ISBN 80-7008-087-6.

staveb a užitý výtvarný styl. Osobně se domnívám se, že tematika se mnoho měnit nebude a že užitý styl bude souviset s tvorbou výtvarníka, který se na výzdobě podílel.

1.1. Geografické vymezení regionu

Rozlehlý region dnešního Královéhradeckého kraje zaujímá severní část Východočeského kraje, některá území v současném katastru patřila do roku 1959 Polsku a leží tudíž na historickém území Slezska.

Královéhradecký kraj sousedí na jihu s Pardubickým krajem, na jihozápadě s krajem Středočeským a na západě s Libereckým krajem. Na hranicích sousedí s polským Dolnoslezským vojvodstvím.

Geografické a přírodní podmínky jsou zde velmi rozmanité, na jihu se rozprostírají úrodné roviny a na severu při hranicích s Polskem najdeme Orlické hory a Krkonoše s naší nejvyšší horou. Kraj je to velmi úrodný a splavný po řekách Labi a Orlici, což podpořilo jeho rozvoj.

6

Území kraje je složeno z území bývalých pěti okresů, okresu Hradce Králové, Jičína, Náchodu, Rychnova nad Kněžnou a Trutnova. Kromě okresních měst mají rozšířenou působnost státní správy také města Broumov, Dobruška, Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Jaroměř, Kostelec nad Orlicí, Nová Paka, Nové Město nad Metují, Nový Bydžov a Vrchlabí.

Na území Královéhradeckého kraje nalezneme velké množství kulturních památek z období od středověku až po současnost. Neméně významná je pak architektura 20. století. Hradec Králové tak nazvat českou kolébkou moderní architektury, což bylo mimo jiné, podmíněno tím, že oblast Hradce Králové a jeho okolí byla bohatá a dařilo se zde jak zemědělství, tak průmyslu, (v horských oblastech především textilnímu). Pro rozvíjející se průmysl byly důležité i řeky Labe a Orlice. V minulosti důležitou roli pak sehrálo i umístění kraje na jedné z významných obchodních stezek.

Významný podíl na budování kvalitní architektury měli i vlivní investoři a představitelé měst.

⁶ Dnešní územní vymezení kraje je z let 1997, kdy byl zřízen spolu s dalšími samosprávnými kraji na základě článku 99 ústavním zákonem č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků. Toto krajské členění je obdobné krajům z let 1948–1960, zřízených zákonem č. 280/1948 Sb.

Jako nejvýraznější osobu, která se podílela na rozvoji královéhradeckého urbanismu, můžeme označit starostu města, doktora práv Františka Ulricha. Během jeho působení (1895-1929) se výrazně proměnila tvář města a obohatila se o nemalé množství umělecky významných staveb i celých bloků. V Náchodě se zase o bohatou výstavbu ve 20. století zasloužil rod Bartoňů z Dobenína. Kvalitní moderní výstavba v historických centrech měst souvisela též s regulačními plány z počátku 20. století.

V souvislosti se zdejší moderní architekturou mohu jmenovat například architektky Josefa Gočára, Jana Kotěru, Bohumila Waiganta, Oldřicha Lisku, Čeňka Musila, Jindřicha Freiwalda. S významnými architekty, především v první polovině 20. století, spolupracoval na výzdobě exteriéru budov nejen sochař zvučného jména. Mezinárodního věhlasu například dosáhl sochař Jan Štursa, zakladatel moderního sochařství a tvůrce sochařské výzdoby na Východočeském muzeu v Hradci Králové. Dále to byli Stanislav Sucharda a Celda Klouček (plastická výzdoba na Okresním domě), Josef Škoda (sochy před budovou bývalé Státní školy koželužské), Otto Gutfreund (socha T. G. Masaryka), Ladislav Jan Šaloun (bronzové sochy na budově spořitelny) a další. Někteří ze jmenovaných umělců se podíleli také na výtvarné výzdobě budov mimo Hradec Králové.

1.2. Časové vymezení

Stanovení časové hranice v jakémkoliv oboru bývá velice ošemetné. Téměř vždy se jedná o uměle stanovenou hranici a v architektuře a výtvarném umění je stanovování jakýchkoliv časových os obzvláště složité. Neboť doba krystalizace jednotlivých stylů a slohů spíše dlouhodobou záležitostí, nežli akcí podmíněnou například jednou konkrétní událostí či osobou.

Avšak dvacáté století je velice specifickým obdobím, které jakoby se přirozeně ohraničovalo samo. Pro velké změny nazýváno „Úžasné dvacáté století“ bohaté na zlomové historické události. Jen na našem území se toho během těch sto let událo velmi mnoho.

Začátkem dvacátého století je Česká země stále ještě součástí Rakousko-Uherska, v roce 1914 vstupuje do největšího válečného konfliktu dosavadní doby a následující 4 roky se ocitá ve válce. V roce 1918 se osamostatňuje a nastává období první republiky. Vzestup Československa v meziválečném období střídá ekonomická krize. Rok 1938 ve znamení

zrady a Mnichovské dohody. 1945 končí druhá světová válka a přichází zařazení do východního bloku zemí. V roce 1948 nastupuje vedoucí úloha komunistické strany, kterou v roce 1989 ukončila sametová revoluce. 31. prosince 1992 zanikla Česká a Slovenská federativní republika a následující den 1. ledna 1993 vzniká Česká republika.

1.3 Historický kontext doby

Ačkoliv je výtvarné umění obor s poměrně dlouhou setrvačností a slohy se vyvíjí velice pomalu, i pro ně znamenalo dvacáté století obrovský skok a architektura dosáhla srovnatelného rozmachu, jako v období gotiky či baroka a lze ji též srovnávat s moderní architekturou jiných evropských států.⁷ Na počátku století ještě doznívaly historizující slohy a secese. V průběhu století se objevilo mnoho stylů, směrů a tendencí, jak v architektuře, tak i sochařství. Architektonické styly počátku dvacátého století uměleckému dílu přály – jako například secese nebo art deco, naopak funkcionalismus, svou oprostěností od jakékoliv dekorace sice výtvarné dílo jako integrální součást vyloučil, ale používal je jako doplněk.⁸

V roce 1918 v souvislosti s poválečnou náladou a vznikem samostatného Československa vznikl zájem o obnovení dávných výtvarných tradic. Umělci hledali v dílech minulosti inspiraci, klid a novou jistotu. Vraceli se k idealizovaným figurám, aktům i k jasným, vyváženým tvarům. Nejpřesvědčivější výsledky moderní architektury se nepochybně dostavily mezi lety 1900-1950. Mnoho funkcionalistických staveb vzniklo v období První republiky, kdy architektura reflektuje především národní hrdost. Dnes bývá tato meziválečná, dramatická fáze označována jako „heroické“ období moderny. Moderní hnutí znamenalo tehdy mnohem víc než nový estetický směr, usilovalo o vytvoření nové moderní kultury, propustující všemi vrstvami prostředí, kultury, která by směřovala k transformaci životního způsobu celé společnosti. Akcentovány byly sociální, funkční, organizační a racionalizační aspekty tvorby nového světa.⁹

Během druhé světové války a protektorátu Čechy a Morava, se stavělo i tvořilo velmi

⁷ KOHOUT, Michal a Rostislav ŠVÁCHA. *Česká republika - moderní architektura*. Praha, 2014, s. 9. ISBN 978-80-903826-0-2.

⁸ Např. Josef Fňouk, Obchodní a obytný dům firmy Vlček v Hradci Králové, 1929, či Jan Rejchl, Automatická telefonní ústředna v Hradci Králové, 1946-1948.

⁹ NOVÝ, Otakar. *Česká architektonická avantgarda*. Vydání druhé. Praha, 2015, s. 13. ISBN 978-80-7260-321-3.

sporadicky, po válce nastává období 3. republiky a lidově demokratického režimu, po únorovém převratu 1948 v komunistickém puči nastupuje socialismus. Avantgardní umělci se museli po válce zřít svému modernistické minulosti, sovětským vůdcem Josifem V. Stalinem označené jako dědičný hřích modernistické minulosti a aktivně se zapojit do budování socialistického státu. Meziválečná avantgarda tvořila v duchu služby urbanismu i lidskému společenství, s názorem na rovnost hmotných a hygienických nároků na bydlení v moderních městech s novými veřejnými stavbami, sportovními hřišti a funkční automobilovou dopravou. Avantgardní moderna věřila sociálnímu a kulturnímu pokroku, perspektivám socialismu a nevyčerpatelným výrobním možnostem průmyslu a techniky.¹⁰ V budovatelském duchu se stavěla rozsáhlá sídliště, i kulturní a tělovýchovná centra organizací jako byl například Socialistický svaz mládeže, sdružení Pionýr atd., s jejichž pomocí se režim pokoušel vychovat si své nástupce. Z tohoto období též pochází četné sochy Leninů a Stalinů na území Československa (k dnešnímu dni většinou odstraněny).

Na rozdíl od historismu 19. století, kde byla výtvarná výzdoba samostatným artefaktem s cílem působit reprezentativně, ve 20. století s příchodem funkcionalismu jde o podřízení se výzdoby funkci budovy. Architektura veřejných budov 20. století odmítá historizující snahy a její výzdoba se snaží podpořit a zdůraznit funkci veřejné budovy.

DIVADLA

Česká divadelní architektura do 18. století

První záznamy o historii divadelní architektury v českých zemích se týkají jezuitských představení, konaných ve studentských kolejích u sv. Klimenta na Starém Městě pražském v 80. letech 16. století. Obširnější zpráva z roku 1608 hovoří o jezuitském představení o proroku Eliášovi, kterak rozdělil řeku Jordán ve dvě a o ohnivých koních, kteří ho vynesli do nebes. Na základě toho lze předpokládat scénu barokního typu s propadlým a provazišti, zároveň i adekvátně řešeným hledištěm. Domněnky můžeme označit za potvrzené na základě rytiny, která dokládá divadelní představení na Pražském hradě z roku 1617 k počti císaře Matyáše a jeho manželky, jedná se o nejstarší vyobrazení barokního divadla na sever od

¹⁰ Tamtéž, s. 13.-16.

Alp.¹¹ Další zmínky z následujících několika desetiletí jsou převážně pouze písemného charakteru, a z hlediska rekonstrukce tehdejších divadelních prostor zcela nedostačující.¹²

V 17. a 18. století se na našem území budovala otevřená divadla, za účelem poskytnutí zábavy v zámeckých či palácových zahradách. Tato divadla umožňovala kombinaci scénických akcí s využitím přilehlé vodní plochy, a zároveň i rychlé vybudování divadelního prostoru o jinak nedosažitelné kapacity. Nejznámější typ tohoto divadla vybuvoval v Praze za Jelením příkopem proslulý Giuseppe Galli-Bibiena.¹³

Jako zástupce divadelní architektury druhé a třetí čtvrtiny 18. století zmiňme například divadlo zřízené v letech 1738 – 1739 v tzv. Kotcích v Rytířské ulici,¹⁴ které víceméně nahradilo zaniklé Šporkovské divadlo v Hybernské ulici.¹⁵ Další divadlo na Hradčanech v královské zahradě postavené k příležitosti korunovace Marie Terezie, jehož podoba je částečně zachycena na plánu hradního areálu z let 1755 – 1757.¹⁶

Česká divadelní architektura 18. století

V 18. století vznikala četná nová divadla na Českých a Moravských venkovských zámcích.¹⁷ Bohužel většina zámeckých divadel v pozdějších dobách, vzácně se zachovala např. divadla v Českém Krumlově a Litomyšli.

Stavba stavovského divadla vyplynula z osvícených názorů pozdního 18. století, kdy bylo na divadlo velice ceněno nejen jako prostředek zábavy, ale též pro svůj edukativní význam. Tento názor zastával i hrabě František Antonín Nostic- Rieneck, který se rozhodl zřídit v Praze na svůj náklad reprezentační scénu a přiblížit se svým kulturním životem jiných evropských měst. Nová budova zabrala značnou část ovocného trhu a urbanisticky se jednalo o celkem podstatný zásah do okolní zástavby. Budova divadla zastínila celé průčelí Karolina a dalších několika domů, zároveň zatarasila do původního prostoru náměstí z ulic Havířská, Rytířská a Železná.¹⁸ Divadlo bylo postaveno v letech 1781 – 1783, podle pražského

¹¹ HILMERA, Jiří. *Česká divadelní architektura = Czech theatre architecture = Theaterarchitektur der Tschechischen Republik*. Praha, 1999, s. 10.-11. ISBN 80-7008-087-6.

¹² Tamtéž, s. 11.

¹³ Tamtéž, s. 258-266.

¹⁴ ČERNÝ, František. *Divadlo v Kotcích: nejstarší pražské městské divadlo 1739-1783*. Praha, 1992, s. 7-15. ISBN 80-7038-210-4.

¹⁵ HILMERA, Jiří. *Perspektivní scéna 17. a 18. století v Čechách*. Praha, 1965, s. 43-45.

¹⁶ WIRTH, Zdeněk. *Od Kotců k Národnímu divadlu*, s. 200.

¹⁷ HILMERA, Jiří. *Česká divadelní architektura = Czech theatre architecture = Theaterarchitektur der Tschechischen Republik*. Praha, 1999, s. 14-16. ISBN 80-7008-087-6.

¹⁸ VONDRÁČEK, Jan. *Dějiny českého divadla*. Praha, 1956, s. 58-60.

architekta Antonína Hafenecka. *Základním stylovým rysem budovy je pojetí v duchu klasicistního řádu“ přitom však nejvýznačnější část exteriéru – dynamicky pojaté průčelí do Rytířské ulice – vybočuje ze základní koncepce a hovoří svými půdorysnými křivkami o autorově zaujetí stavbami předcházející éry velkého pražského baroka. Základní prostorové řešení bylo téměř shodné s dnešním.*

Čeká divadelní architektura 19. století

Téměř do první poloviny 19. století neprobíhala příliš živá výstavba nových divadel a jako výraz dožívající společensko-kulturní epochy, můžeme chápat zřízení několika dalších divadel na zámcích. Situace se změnila ve čtyřicátých letech 19. století, kdy národ žil založením a stavbou Národního divadla.¹⁹ V tomto období došlo u nás i k dalším významným událostem na poli divadelní architektury. Stavovské divadlo bylo kapacitně rozšířeno²⁰ a v Praze vznikala letní nekrytá divadla²¹.

Jako zástupce divadelních staveb z 60. a 70. let jmenujme Hankův dům ve Dvoře Králové nad Labem z roku 1874 od Václava Kaury. Budova novorenesančního pojetí se zdůrazněným pilastrovým členěním a ornamentální štukaturou na středovém rizalitu. Obdélný sál, zakrytý kupolí byl určen nejen k divadelním, ale též společenským účelům. Z dalších divadel to bylo například městské divadlo v Písku 1868, Novoměstské divadlo v Plzni 1869 a dvě divadla v Teplicích z roku 1856 a 1865 ad.²²

Další vlna přichází po roce 1880 a jejími význačnými projevy se stala divadla zbudovaná podle plánů specializovaných vídeňských projektantů Ferdinanda Fellnera a Hermana Helmera.²³ Tato známá dvojice dala na naší půdě vzniknout řadě monumentálních divadelních staveb v historizujícím stylu, které svým počtem i vysokou úrovní tvoří samostatnou kapitolu na poli divadelní architektury. Oba architekti byli dokonale poučení o potřebách uměleckého provozu i zájmech divadelního publika, jejich stavby byly tedy na vysokém dobovém standardu a staly se tak vzorem pro mnohé české projektanty. O vysoké kvalitě staveb z tohoto ateliéru svědčí především fakt, že i po více než 100 letech slouží stále

¹⁹ 1845 proběhla petice předaná skupinou pražských osobností v čele s dr. Josefem Fričem, adresována českým stavům a žádalo se v ní o vydání privilegia k zřízení samostatné české scény v Praze. **Národní divadlo v praze F.A.Šubrt.**

²⁰ WIRTH, Zdeněk. *Od Kotců k Národnímu divadlu*, s. 219-236.

²¹ Aréna v Kravíně 1868, Praha, Vinohrady, Novoměstské divadlo v místech dnešní Státní opery, 1859, Aréna na hradbách 1869, Nové české divadlo v místech dnešní křižovatky ulic Anglická a Škrétova 1876.

²² HILMERA, Jiří. *Česká divadelní architektura = Czech theatre architecture = Theaterarchitektur der Tschechischen Republik*. Praha, 1999, s. 31-37. ISBN 80-7008-087-6.

²³ Tamtéž. s. 37.

svému účelu a staly se tak neodmyslitelnou součástí urbanistického celku jednotlivých měst.

Mimo tvorbu výše zmíněného ateliéru *Fellner & Helmer*, stavěli na sklonku 19. století i čeští architekti: Vratislav Pasovký v Hradci Králové v letech (1885) novorenesanční budovu suchých forem a roztráštěné dispozice.²⁴ Divadlo v Opavě bylo mezi (1884) přestavěno do aktuální novorenesanční podoby podle městského inženýra Lawitzkého. V Kutné Hoře divadlo od Ludvíka Láblera (1884), Pelcovo divadlo v Rychnově nad Kněžnou (1896) postavené podle projektu místního stavitele Josefa Stauberga, Národní dům v Olomouci (1888) od Bohumila Moravce.²⁵

Novostavby i adaptace starších prostorů koncem 19. století byly nejčastěji prováděny v novorenesančním stylu s klasicizujícími prvky, zřídka prvky barokními. Často z finančních důvodů se stavěly i víceúčelové divadelní budovy, kde probíhal čilý kulturní život, pořádaly se plesy, koncerty, bankety a další. Novým fenoménem jsou i společné budovy divadla a tělocvičné jednoty Sokol od jejího založení roku 1862. Taková je scéna české divadelní architektury před rokem 1900, následující období bude demonstrováno na budovách ve východních Čechách ve 20. století.

Budova sokolovny a divadla

Jaroměř, náměstí Dukelských hrdinů čp. 240

Josef Podhájský

1901 - 1903

Historie

Divadelní život na Jaroměřsku má již staletou tradici,²⁶ přestože první zmínka o sehrané hře pochází až z roku 1819,²⁷ lze předpokládat, že měl podstatně delší trvání.

Divadelní spolek neměl zpočátku vlastní prostory a během let se tedy často stěhoval. V roce 1931 se mělo hrát na náměstí v hostinci U zlatého beránka,²⁸ od roku 1942 se

²⁴ Tamtéž, s. 48.

²⁵ ŠVÁCHA, Rostislav, Kutnohorská architektura období historismu a moderny (1851–1918), In *Umění XXXIX*, 1991, s. 50.

²⁶ ČERNÝ, František. Divadelní tradice východních Čech. In *Listy katedry historie a Historického klubu pobočky Hradec Králové*. Hradec Králové, 1995, (9), s. 42-74.

²⁷ Mír [J. M. Ludvík]: List z Jaroměře dne 17. května 1819, *Závěsek C. k. Vlasteneckých novin* 31, 1819, s. 22, s. 85-86, 29.5.

²⁸ *Pamětní list: 120 let divadla v Jaroměři : [1819-1939]*. Jaroměř, 1939, s. 15

vystupovalo ve větším sálu v hostinci „U Anděla“ a v následujících dvaceti letech se hrálo střídavě v několika dalších hostincích. 1962 byl otevřen nový sál s jevištěm, sedadly i šatnou v sále při hostinci „U bílé labutě“.²⁹ Nově zřízený sál nesloužil pouze divadelním účelům, konaly se zde schůze, valné hromady, taneční zábavy i přednášky a v roce 1963 se zde uskutečnilo první veřejné cvičení místního spolku Sokol, kterého se zúčastnil i sám Miroslav Tyrš.³⁰

Dalším důležitým rokem pro zdejší divadelní komunitu byl rok 1989, kdy jednota divadelních ochotníků požádala básníka Jaroslava Vrchlického, aby: „...*mohla se zváti jeho jménem. Povolení se jednotě od našeho básníka a dramatického spisovatele dostalo,..*“.³¹ Když byl k prvnímu lednu 1983 zavřen hostinec „U bílé labutě, nastalo další stěhování³² doprovázené značným rozladěním některých členů.³³ Když mělo dojít r. 1900 ke stavbě nové sokolovny, chopil se spolek „Vrchlický“ myšlenky, vybudovat tělocvičnu se stálým jevištěm. Jelikož téměř všichni členové „Vrchlického“ byli současně členy Sokola.³⁴

Zdejší tělocvičná jednota Sokol usilovala o vlastní tělocvičnu již od svého založení v 60. letech 19. století. Jediné na co se však pro nedostatek financí zmohla, byla provizorní dřevěná stavba v dnešní Husově třídě, kde se de dalo cvičit pouze v letních dnech.³⁵ Přes opakované snahy od listopadu 1882³⁶ o stavbu vlastní tělocvičny, nastal posun až na začátku 90. let, kdy městská rada přislíbila doporučit městskému zastupitelstvu, aby daroval Sokolu vhodný pozemek.³⁷ Dalším zlomovým okamžikem byla dohoda členů Sokola a přátel divadelního umění, že budova budoucí sokolovny nebude sloužit pouze tělocvičným účelům, ale i dalším kulturním akcím, díky čemuž získali 10 000 zlatých od Občanské záložny.³⁸

Na stavbu byla v roce 1898 vypsaná veřejná soutěž, kdy se sešlo na dvacet návrhů, avšak s žádným z nich nebylo nově vzniklé Kuratorium³⁹ spokojené. Po tomto neúspěchu byl

²⁹ Tamtéž, s. 15-16

³⁰ Tamtéž, s. 17

³¹ Tamtéž, s. 17.

³² ŠRONĚK, A.: U labutě, rkp., 1932, s. 3. Archiv F. Černého

³³ *Pamětní list: 120 let divadla v Jaroměři : [1819-1939. Jaroměř, 1939, s. 18*

³⁴ Tamtéž, s. 18

³⁵ V. E.[V.Ezr]: Dějiny jednoty. In *Památník Sokola Jaroměřského 2./6.1862-2./8.1903: vydaný v den slavnostního otevření vlastní tělocvičny*, Jaroměř, 1903, s. 8 – 9.

³⁶ Tamtéž, s. 11.

³⁷ Tamtéž, s. 16.

³⁸ ČERNÝ, František. *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918: (čtení o tom, co dávalo divadlo občanům středně velkých českých měst)*. Praha, 2003, s. 201. ISBN 80-200-1074-2.

³⁹ Společnost založená za účelem koordinace stavby nové Sokolovny.

požádán místní stavitel Jan Čermák⁴⁰, aby předložil své skici.⁴¹ Ten předložil návrh architekta Josefa Podhájského (1858 - 1912), který se setkal se značným úspěchem, avšak pro velké překročení finančního rozpočtu, musel být ještě dodatečně návrh upraven.⁴² Stavět se začalo na podzim roku 1901 a stavba pokračovala až do slavnostního otevření 1. srpna 1903.⁴³

Popis budovy

Podle konečného návrhu J. Podhájského vznikla víceúčelová volně stojící budova, složitého hmotového členění na náměstí Dukelských hrdinů v parku poblíž historického centra města Jaroměř. Exteriér byl koncipován ve slohu doznívajícího historismu se secesními prvky. Vazbu na historismus připomíná věž s lucernou tyická pro baroko, strmá sedlová a valbová střecha odvozená z gotické architektury a atiky vyvedené v renesančním tvarosloví, secesní vlivy jsou patrné především na bohaté štukové výzdobě a zdobených štítech.

Hlavní průčelí je nesymetricky členěno čtyřmi osami. Nad hlavním půlkruhově zaklenutým vchodem vystupuje v prostřední části trojosý pilířový portikus, s nápisem „,DIVADLO“ na překladu, který nese prostorný balkon v 1. patře. Na balkon vede segmentově zaklenutý vchod s přidruženými obdélnými okny. Ve cviklech se nachází štuková výzdoba a kolem oken šambrány. Ústřední štuková výzdoba se je v atice nad rovnou římsou uzavírající vstup na balkon. Uprostřed na soklu stojí postava sokola s praporem, kolem jsou lipové listy⁴⁴ a sluneční paprsky⁴⁵. Ve středu architrávu stojí nápis „TUŽME SE“⁴⁶. Další

⁴⁰ Stavitel v Jaroměři, v roce 1892 se stal členem SAI, o pět let později členem České matice technické. Významná je oprava a restaurování kostela sv Mikuláše v Jaroměři mezi lety 1888-1908. Jeho známé realizace se nachází pouze na území dnešního Královéhradeckého kraje. VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 124. ISBN 80-200-0969-8.

⁴¹ ČERNÝ, František. *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918: (čtení o tom, co dávalo divadlo občanům středně velkých českých měst)*. Praha, 2003, s. 201. ISBN 80-200-1074-2.

⁴² Detailně vypracovaný projekt F. L. Hellmanna, dat. Březen 1901, je uložen v Městském kulturním středisku v Jaroměři.

⁴³ ČERNÝ, František. *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918: (čtení o tom, co dávalo divadlo občanům středně velkých českých měst)*. Praha, 2003, s. 204.-205. ISBN 80-200-1074-2.

⁴⁴ Lípa, uctívaná u Slovanů a Germánů jako posvátný strom. Měla odvracet blesky a při dotyku nemocného na sebe brát nemoci. Často zpodobňovala centrum společenství – v tom smyslu se objevuje také ve spojení s architekturou. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Vyd. 2. Petr PATOČKA. Praha, 2007, s. 151. ISBN 978-80-7367-284-3.

⁴⁵ Sluneční paprsky souvisí se secesní výtvarnou symbolikou a můžou odkazovat na žlutou barvu: „Žlutá je barva hmoty, blízkosti a řeči krve, barva množství, dětí, žen a divokých zvířat, barva euklidovská, apollinská a polyteistická, barva lidových slavností, barva slunce a světla, radosti a života.“ MRÁZ, Bohumír-MRÁZOVÁ, Marcela. *Secese*. Praha, 1971. s. 30.

⁴⁶ Oficiální heslo sokolů znělo: „Ve zdravém těle zdravý duch! V mysli vlast, v paži sílu! Tužme se!“ Jednalo se o shrnutí hlavní myšlenky této organizace, kdy byl kladen důraz na harmonický rozvoj osobnosti člověka, fyzický i duševní. Zároveň měl být každý člověk veden ke kázi a vlastenectví. Heslo „Tužme se!“ stálo na sokolském praporu. DOLANSKÝ, Julius. *Sto deset let Sokola: 1862-1972*. Praha, 1973, s. 11-12.

reliéf tentokrát s rostlinnými motivy⁴⁷ a maskaronem⁴⁸ uprostřed nalezneme i nad římsou prvního okna v patře.

Průčelí je uprostřed zakončeno atikou se segmentovým nástavcem s barevným štukovým znakem českého lva. V první ose nad římsou slepá atika se segmentovým nástavcem, zatímco pravou část průčelí korunuje sedmiosá cibulová věž s lucernou a makovicí.

Levý bok budovy ukončený segmentovým štítem je akcentován falešným protikusem s pilastry a třemi obdélnými okny, nad nimiž jsou okna kruhová s klenáky. Nad rovnou římsou protikusu se nachází štukový reliéf s květinou a lyrou, odkazující na divadelní instituci, umístěnou v budově⁴⁹.

Pravý bok je členěn podobně, též s výzdobou nad rovnou římsou, zde však reliéf s lyrou nahrazují z květiny a listy se stylizovaným nápisem „SOKOL“ uprostřed.

Po stranách hlavního sálu se z obou stran budovy nachází vchod se schodištěm vedoucím na balkony se zábradlím. V zadním traktu vystupuje plochá střecha provaziště.

„Postranní stěny, z nichž vystupují místnosti, působí na první pohled jako boky středověkých či barokních kostelů, k nimž byly přistavěny kaple. Sokolský dům je architektura tvarově bohatě rozčleněná a záměrně nesourodá. Pro stoupence architektonického historismu to byla ovšem přednost.“⁵⁰

Městského divadla Dr. Josefa Čížka a hotel U Beránka

Náchod, Masarykovo náměstí čp. 74

Alois Čenský

1912 – 1914

Na místě dnešního hotelu stával hostinec již od roku 1737, kdy byla uzavřena dohoda

⁴⁷ Květiny a rostliny byly nejoblíbenějšími motivy secesního ornamentu. Linie stonků a květy rozložené v ploše byly většinou vysoce stylizované.

⁴⁸ Maskaron je plastický zdobný motiv v podobě lidské (ženské i mužské), častěji fantaskní (mytologické) nebo zvířecí tváře, který je hojně využíván na fasádách, ale i v interiérech.

⁴⁹ Strunný nástroj starověkého Řecka. Podle mýtu jej vynalezl Merkur a daroval jej Apollónovi, jehož je atributem. Proto je i atributem personifikované poezie Erató neboli Múzy tance a zpěvu. HALL, James A. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha, 1991, s. 256, ISBN 80-204-0205-5.

⁵⁰ ČERNÝ, František. *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918: (čtení o tom, co dávalo divadlo občanům středně velkých českých měst)*. Praha, 2003, s. 207. ISBN 80-200-1074-2.

mezi vrchností a městským magistrátem, že se ve zdejší nové budově bude šenkovat víno a pálenka z panské vinopalny.⁵¹ Stejně tak je dlouhá i tradice názvu „U Zlatého beránka“, který měl 1766 vyženit Jiří Khol.⁵² V roce 1889, kdy městské zastupitelstvo schválilo nákup hostince, jej odkoupila městská obec náchodská, za účelem jeho přestavby a vytvoření zde sálu vhodného pro společenské a kulturní příležitosti.⁵³

Přestože do 20. století prošel hostinec mnoha stavebními úpravami, svému účelu sloužil až do roku 1910, kdy zasedání městského zastupitelstva rozhodlo stávající budovu přestavět na reprezentativní hotel s městským divadlem. Ve vypsáném konkurzu zvítězil návrh Dr. Aloise Čenského (1868 – 1954)⁵⁴, který mimo jiné navrhoval zboření původního domu čp. 43 a zároveň jeho rozšíření.⁵⁵ Především zásluhou starosty města Dr. Josefa Čížka (1861 - 1934), byl tento koncept přijat a za účelem rozšíření původní parcely, byl odkoupen a zbořen sousední hotel Letzel čp. 42.⁵⁶

Stavba probíhala v letech 1912 – 1914 pod vedením městského inženýra Josefa Keborta.⁵⁷ V přízemí byly zřízeny restaurace a kavárna, v prvním a druhém patře 40 pokojů. Divadelní část v patře zahrnovala šatny, mohutné mramorové schodiště ústící do foyer, dále pak velký (téměř 300 m²) a malý (120 m²) sál a menší sály zkušební a přednáškový.

V době, kdy A. Čenský projektoval stavbu hotelu Beránek a městského divadla, působil jako profesor pozemního stavitelství na průmyslové škole na Smíchově. Byl také prvním architektem, který se stal doktorem technických věd, zároveň delší dobu zastával pozici šéfredaktora časopisu *Architektonický obzor*.⁵⁸

Popis budovy

Budova představuje samostatný blok na přibližně obdélném půdoryse uprostřed severní zástavby náměstí. Dvoupatrové průčelí má excentricky mimo střední osu arkýř zakončený cibulovou bání, balkonek v druhém patře a dva obloučkové štíty nad úrovní střechy.

Ač nesymetrické členění přední fasády, vyvolává zdání dvou samostatných budov,

⁵¹ ČÁP, Jaroslav a Jan ČÍŽEK. Historické domy na náměstí. In *Náchodský zpravodaj*. 2015, č. 11, s.7.

⁵² Tamtéž s. 7.

⁵³ Tamtéž s. 7.

⁵⁴ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 1 sv. s. 139

⁵⁵ ŠAFÁŘ, Oldřich. *Městské divadlo Dr. Josefa Čížka a hotel U beránka v Náchodě*. Náchod, 1999, s. 3.

⁵⁶ ČÁP, Jaroslav a Jan ČÍŽEK. Historické domy na náměstí. *Náchodský zpravodaj*. 2015, 7.

⁵⁷ ŠAFÁŘ, Oldřich. *Městské divadlo Dr. Josefa Čížka a hotel U beránka v Náchodě*. Náchod, 1999, s. 3.

⁵⁸ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 123. ISBN 80-200-0969-8.

perfektně sjednocených výzdobou, působí velice příjemným a uspořádaným dojmem.

Velká okna v přízemí jsou segmentově zaklenutá, v obdélné části jednotabulová, nahoře se segmentem svisle členěným sedmi okenními tabulemi. Dřevěný rám oken oddělující spodní část od členěné segmentové je zdobený plastickým řezbářským pásem čtverců s kolečky. Okna v patrech jsou obdélná, čtyřdílná, v horní části svisle členěna se šambránami a římsou podokenní i nadokenní segmentovou.

Přízemí zdobeno bosáží, kterou od hladké omítky vyšších pater odděluje pás opisující oblouky oken. Štukové práce na průčelí jsou velice decentní, výrazněji byla pojata plastická výzdoba portálu hlavního vstupu do budovy. Sochařskou i štukatérskou prací byl na návrh projektanta pověřen akad. sochař Josef Pekárek (1873 - 1930), který měl bohaté zkušenosti s výzdobou významných pražských budov.⁵⁹ Proti prvnímu sochařově návrhu dvou alegorických dívčích postav, se postavil tehdejší starosta města dr. Dvořák, který požadoval, aby výzdoba čerpala z národních dějin a byla nesena vlasteneckou notou. Sám si představoval nejlépe sochy Jana Husa a Jana Žižky, naštěstí starostův názor zastupitelstvo nesdílelo a J. Pekárkovi tak byla ponechána volná ruka.⁶⁰ Byl tedy realizován prvotní návrh, kdy hlavní vstup do budovy zdobí z každé strany alegorická dívčí postava, dívka po levé straně vchodu drží v ruce masku, druhá pak lyru. Klenák v segmentu vstupního portálu je vyveden do podoby plastického znaku města s vročením 1570. Nad znakem města se nachází menší znak s českým státním lvem. Přes znak k obou figurám je zavěšen pás květinové girlandy.

Vchod do hotelu se nachází v první ose přízemí, za zmínku stojí vitráž nade dveřmi s motivem snítka růže. Dále potom segmentově prohnutá přisazená dřevěná stříška s měděným oplechováním nesená konzolami s dekorem olivových ratolesti a v kruhu pozlacených písmen „HB“ (Hotel Beránek). Další kované aplikace se objevují v podobě mříží na balkonku v prvním a druhém patře (opět nesymetrické umístění).

Mimo štukovou výzdobu zdobí průčelí i tři secesní nápisy provedené barevnou mozaikou. Dva jsou umístěny v přízemí nad šesti vysokými obloukovými okny, zleva nápis „HOTEL U BERÁNKA“ položen na délku tří okenních os a v pravé části „KAVÁRNA A RESTAURACE“ přes dvě osy. Nápis „MĚSTSKÉ DIVADLO DR. L. ČÍŽKA“ se nachází v pravém štítu budovy mezi dvěma maskami.

⁵⁹ Výběr z děl: Tympanon kostela na Žižkově, socha Vesny na škole Vesny v Brně, alegorická socha „Hudby“ pro měšťanskou besedu v Plzni, dvě symbolická sousoší na budově ministerstva železnic v Praze na Peterském nábřeží v Praze a další. TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 2. sv. s. 256.

⁶⁰ ŠAFÁŘ, Oldřich. *Městské divadlo Dr. Josefa Čížka a hotel U beránka v Náchodě*. Náchod, 1999, s. 3.

Na výzdobě interiérů v secesním stylu se podíleli významní umělci. Tři lunety na motivy Tanec, Hudba a Zpěv ve velkém sále provedl Karel Ludvík Klusáček (1914). V malém sále nalezneme dva triptychy s námětem alegorií z dějin Náchoda od akademického malíře Josefa Weninga, které maloval v letech 1914 a 1917. Láďa Novák obstaral výzdobu bývalé lidové restaurace s motivem jelena. Reliéfy putti na zábradlí balkonu velkého sálu jsou od Karla Nováka. Oponu hlavního sálu maloval Mikoláš Aleš spolu s Vojtěchem Bartoňkem a Karem Vítězslavem Maškem.⁶¹

Divadlo J. K. Tyla

Červený Kostelec, Komenského 537

Robert Dvořáček

1924 - 1925

Historie

Historie divadelnictví v Červeném Kostelci se začala psát na počátku 19. století. Tehdy vedla přes Kostelec stezka českých pláteníků, kteří směřovali nejen do Polska a Pruska, ale též do Uher a Itálie. Tito poutníci projíždějící městem přinášeli zpět do Kostelce pokrokové myšlenky a jedním z takových byl i František Mach, silně vlastenecky založený a právě na jeho popud se začalo hrát divadlo.⁶²

První hra se odehrála roku 1809 na provizorním jevišti tanečního sálu místního hostince. Zde se hrálo do roku 1831, kdy při požáru lehlo popelem téměř celé město. Divadlo znovu ožívá po roce 1835 a opět pobývá po hostincích. Když 1910 shořel hotel Praha, kde se posledních skoro 50 let hrávalo, předpokládala se výstavba divadla. Bohužel tomu tak nebylo a na spáleništi vyrostl opět hotel. „*Pro Kostelecké ochotníky nastala krušná doba. Neměli střechu nad hlavou, neměli kde hrát. Uchylovali se proto postupně na různá místa, hrálo se na nouzově zbudovaných jevištích (...) a v přírodě. Hrálo se však neustále. (...) Čím větší byly těžkosti, tím větší byla touha mít vlastní divadelní budovu.*“⁶³

23. listopadu 1920 daroval městský úřad spolku ochotníků pozemek na výstavbu

⁶¹ Tamtéž, s. 4.-8.

⁶² LELEK, Ladislav. *130 let ustavení spolku divadelních ochotníků a 70. výročí otevření divadla v Červeném Kostelci*. Červený Kostelec, 1995, (nestránkováno)

⁶³ Tamtéž, nestránkováno.

Divadla.⁶⁴ První plány vypracoval architekt František Neterda, budova měla být orientována do ulice Břetislava Kafky a výšky měli být rovnány vnitřním schodištěm.⁶⁵ Stavba však nebyla zahájena a začátkem roku 1924 byla zadána staviteli Robertu Dvořáčkovi⁶⁶ a

Ing. Antonínu Hartmanovi, staviteli z Náchoda. Po zhlédnutí původních plánů stavitelé konstatovali, „že viděli už lepší plány“, údajně měli mít na mysli plány vídeňských architektů a společníků Fellnera a Helmera⁶⁷. Z plánů výše uvedené projektové firmy se měli stavitelé inspirovat, výsledné plány poté potvrdil razítkem a podpisem stavitel Dvořáček.⁶⁸

Popis budovy

Volně stojící bohatě členitá divadelní budova přibližně obdélného půdorysu nacházející se v ulici Komenského s průčelím obráceným do ulice Chrby, balancuje na pomezí národního dekorativismu a moderního klasicismu. Hlavnímu průčelí dominuje vstupový rizalit rytmičky členěný polosloupky s kanelurami, patkou a hlavicí mezi něž byla vertikálně vložena úzká okna.

Do zvýšené úrovně vstupního vestibulu vede jednoramenné kamenné schodiště se zděným zábradlím s třemi kruhovými otvory/průhledy, zábradlí je zakončeno třemi obloučky. Nad vstupem je v patře segmentově vyklenutý balkon též s kruhovými otvory. Nad patrem rizalitu nasedá na polosloupky kladí s postranní římsou, která pokračuje v užší atice zakončené sedlovým štítem členěným kosočtvercovými okny. Na kladí mezi římsami vyveden nápis DIVADLO Na barevné fasádě se uplatňuje žlutavě okrová barva v kombinaci s bílou barvou, celkový dojem je velice hravý a kromě monumentální tvorby výše zmíněného ateliéru připomíná tvorbu architekta Jindřicha Freiwalda.

Hlavním vchodem se vchází do vestibulu, spojeného s ochozem, ze kterého vede osm

⁶⁴ Dopis Městského úřadu v Červeném Kostelci ve věci: Stavba divadla – pozemek. Ze dne 23. listopadu 1920

⁶⁵ VOKOUN, Jiří. 80 let budovy divadla v Červeném Kostelci. *Červenokostecký zpravodaj*. Červený Kostelec, 2005, , [11]

⁶⁶ Stavitel, 30 června 1918 získal stavitelskou koncesi v Německém (Havlíčkově) Brodě. VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 150. ISBN 80-200-0969-8.

⁶⁷ Ferdinand Fellner a Herman Gottlieb Helmer, obchodní společníci, mylně se předpokládá, že se jednalo o firmu, ale nebyla nalezena žádná zmínka v příslušném obchodním nebo živnostenském registru. Počátek společné spolupráce se datuje nejspíše od roku 1873, kdy byli společně pověřeni projektováním budapešťského Volkstheatru, od následujícího roku se na Helmerově dopisním papíře objevuje hlavička „ateliér Fellner a Helmer“. Ze společně projektovaných staveb divadel: Volkstheatre Budapešť, Augsburg, Brno, Liberec, Segedín, Tíka, Karlovy Vary. ZÍDKOVÁ, Anna. *Fellner a Helmer v Karlových Varech*. Karlovy Vary. 1997, s. 16-20. Stavby realizované podle projektů ateliéru Fellner a Hermen spadají do období v architektuře označovaném termínem historismus.

⁶⁸ VOKOUN, Jiří. 80 let budovy divadla v Červeném Kostelci. *Červenokostecký zpravodaj*. Červený Kostelec, 2005, s. 11.

vchodů do přednáškového sálu. V podzemí se původně nacházela restaurace. Jevištní plocha měří úctyhodných 180 m², k jevišti přiléhá pět šaten ve dvou patrech a pod nimi byl zřízen byt domovníka.⁶⁹

Jiráskovo divadlo

Hronov, náměstí Československé armády čp. 500

Jindřich Freiwald

1929 – 1930

Historie

Kořeny místního divadelního spolku sahají již do začátku 19. století, přesto se proslavilo až později a to díky angažmá místního rodáka Aloise Jiráska (1851 - 1930)⁷⁰, který zde jako student hrával.⁷¹ K oslavě jeho sedmdesátého jubilea se Hronovští rozhodli vybudovat mu ve městě pomník a stavba nového divadla se jim zdála být vhodnou alternativou. Stavba by splňovala funkci monumentální i užitečnou, mimo divadelní prostory se zde mělo nacházet i Jiráskovo muzeum.⁷² V roce 1925 bylo založeno Družstvo za účelem shánění financí na stavbu. O dva roky později bylo již v pokladně kolem 700 tisíc korun, jelikož však tato částka nebyla stále dostačující k vyhlášení veřejné soutěže, rozhodli se členové Družstva oslovit dalšího hronovského rodáka – Jindřicha Freiwalda (1890 – 1945), v jehož díle jsou hojně zastoupeny divadelní budovy a v tomto směru snad nemá mezi českými architekty žádného konkurenta. Mimo několika adaptací a rekonstrukcí starších divadelních prostor, totiž postavil i tři novostavby.⁷³ Nejstarší z nich je právě Jiráskovo divadlo v Hronově. Architekt dokonce vypracoval návrh divadla zcela zdarma. Slavnostního položení

⁶⁹ LELEK, Ladislav. *130 let ustavení spolku divadelních ochotníků a 70. výročí otevření divadla v Červeném Kostelci*. Červený Kostelec, 1995, (nestránkováno).

⁷⁰ BORECKÝ, Jaromír. *Alois Jirásek*. Praha, 1933, s. 1.

⁷¹ POTŮČEK, Jakub a Vendula POTŮČKOVÁ. *Slavné stavby Jindřicha Freiwalda*. Praha, 2015. ISBN 978-80-87073-88-9, s. 69., *150 let Aloise Jiráska: divadelní tradice Hronova*. Hronov, 2001, s. 1-2. ISBN 80-238-8211-2.

⁷² POTŮČEK, Jakub a Vendula POTŮČKOVÁ. *Slavné stavby Jindřicha Freiwalda*. Praha, 2015, s. 69. ISBN 978-80-87073-88-9.

⁷³ Další realizované divadelní stavby: Divadlo Karla Pipicha v Chrudimi (1931 – 1924), Městské divadlo v Kolíně (1937 – 19139). POTŮČEK, Jakub a Vendula POTŮČKOVÁ. *Slavné stavby Jindřicha Freiwalda*. Praha, 2015, 88 s. ISBN 978-80-87073-88-9.

základního kamenen se ještě zúčastnil tehdy již churavý Jirásek.

Popis budovy

Budova divadla obdélníkového půdorysu byla vzhledem ke svému účelu pojata vskutku velkolepě. Jako sloh zvolil Freiwald monumentální neoklasicismus, který se promítl především na hlavním průčelí směřujícím do náměstí.

Honosnost čelního průčelí umocňuje předsazený portikus se čtyřmi masivními sloupy a prostým nápisem „JIRÁSKOVO DIVADLO“ na čele kladí. Na kladí nasedá atika s výzdobou z režného zdiva lemovanou štukovým zubořezem. Přístup do otevřeného přízemního prostoru je stupňovitý, v přední stěně divadla o třech okenních osách se ve středové části nachází decentně pojatý vchod s přeloženým kladím, dveře zdobí pouze kulatá okénka v horní polovině. Dalším výrazným prvkem jsou symetricky po stranách budovy umístěné hranoly dvou schodišť s vertikálním okenním pásem směřovaným opět do náměstí.

Na jižní traktu se v patře nachází tříosá otevřená lodžie, ze severu pak k hlavní budově přiléhají stavby zbudované v 70. letech 20. století po rozsáhlé rekonstrukci.

Zadní části dominuje věž ukrývající provaziště. Věž je korunovaná římsou, na kterou opět nasedá atika s trojicí sdružených oken po stranách. Tuto část pojal architekt překvapivě dekorativněji a fasádu obložil pískovcově žlutým obkladem, který v atice složil do geometrických vzorců. K provazišti přiléhá z jižní strany podkovitě uzavřené schodiště opět s okenním pásem. Partii zadního vstupu tvoří srostlice hranolových objemů. Členitá stavba je zakončena rovnou střechou a omítnuta šedou omítkou.

Slavnostního otevření v září roku 1930⁷⁴ se čestný občan Alois Jirásek už bohužel nedočkal, skonal 12. března v Praze téhož roku.⁷⁵ Na jeho počest však vznikla významná konstruktivistická stavba s uplatněním českého neoklasicismu, která patří k zásadním památkám československé meziválečné architektury a zároveň mezi nejvýznamnější stavby Jindřicha Freiwalda.

⁷⁴ BARTOŠ, Štěpán, Zdeněk LUKEŠ a Pavel PANOCH. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice, 2008, s. 100. ISBN 978-80-85211-23-8.

⁷⁵ BORECKÝ, Vladimír. *Alois Jirásek*. Praha, 1933. s. 1

Kollárovo divadlo

Police nad Metují, Jiráskova čp. 151

Čeněk Mužík

1939 – 1940

Historie

Než získal ochotnický spolek vlastní stálou scénu, putoval se svými představeními dlouhá léta po tanečních sálech místních hostinců. Až v roce 1907 bylo v Richterově hostinci čp. 49 v Tomkově ulici přistavěno jeviště s šatnami pro herce. V těchto skromných prostorách nakonec účinkoval soubor celých 32 let.⁷⁶

První myšlenka na vlastní divadlo vznikla z popudu místního herce a režiséra Jana Pejškara, který při příležitosti oslav položení základního kamene národního divadla v Praze (1918) navrhl překvapeným občanům vybudování samostatného divadla v Polici a následně inicioval založení „*Družstva pro postavení divadla*“ (dále jen „Družstvo“). Vzápětí se rozběhla také jednání s městským zastupitelstvem ohledně vhodné parcely, načež 6. listopadu 1918 byla přislíbena parcela vedle stávající tělocvičny, tuto parcelu však o deset let později prodalo město Spořitelně městské. Proto Družstvo požádalo o pozemek v parku před soudní budovou, proti této žádosti však podal protest místní Okrašlovací spolek se žádostí, aby bylo místo zachováno, Družstvo tak přišlo o další potenciální plochu na výstavbu.⁷⁷

Hledání pozemku tedy pokračuje a v roce 1937 proběhlo sloučení Družstva se „*Spolkem divadelních ochotníků Kolár*“, čímž vznikl jeden nový celek pod názvem „*Divadelní spolek Kollár*“ (Dále jen „DS“). Po sloučení obou korporací činilo jemnění nově vzniklého spolku 350.000,- Kč. Bezprostředně poté požádal DS o odprodej 4 parcel z veřejného statku č. Kat. 725/1, vedle domu p. Vaisara za symbolickou částku, 1 Kč za m².⁷⁸

Základní kámen byl položen až o dva roky později (1939). Budova divadla byla zdárně realizována především s přispěním občanů a díky jejich darům, kdy si například symbolicky zakupovali jednotlivá křesla v hledišti za 90 K. Každý činný člen DS se zavázal odpracovat 50 h nebo zaplatit 250 K, dokonce si na sebe členové spolku půjčili chybějících 200.000 K.

⁷⁶ Jak to tenkrát bylo se stavbou Kollárova divadla. In *Polický měsíčník* . č. 7. 2015, s. 16-17.

⁷⁷ Tamtéž, s. 17.

⁷⁸ Tamtéž, s. 18. -19.

Slavnostní otevření dlouho očekávaného divadla, jehož výstavbu provázely četné potíže, oslavovalo město celé dva dny (29. - 30. června 1940).⁷⁹

Popis stavby

Volně stojící budova divadla se nachází na nároží svažitého pozemku východně od historického jádra města. Jedná se o téměř doslovnou kopii funkcionalistického divadla v Ústí nad Orlicí od pražského architekta Kamila Roškota (1935-1936).⁸⁰ Přesto že je budova nevelkých rozměrů, je zajisté monumentálního vzhledu a patří mezi významný příklad české avantgardní architektury, oceňovaný pro svou lapidární dispozici, dokonale vycházející z funkce stavby.⁸¹

Podobně jako již zmíněné ústecké divadlo, i Mužíkova stavba se skládá z rafinovaného průniku elementárních geometrických těles. Kubus hlediště má klínovitý tvar, který zakončuje převýšená hmota provaziště na podkovovitém půdoryse. Přesto je celková kompozice o poznání méně rafinovaná a postrádá proporční a tvarovou harmonii Roškotova divadla.

Budova vyrůstá z obdélné půdorysné hmoty, z boků členěna řadou trojdílných pásových oken v nižší části provozního zázemí. Architekt využil pozvolně svažujícího se terénu tak, že od nejvýše umístěného jednopatrového průčelí s hlavním vchodem je hmota stavby směrem k jevišti zapuštěna do terénu. Divadlo má v souladu s meziválečnou funkcionalistickou architekturou rovné, stupňovitě traktované střechy a bílý omítkový plášť. Silueta od vstupní části několikrát výškově graduje, nad plochu provozní části vystupuje nejprve klínovitá hmota hlediště, rytmizovaná hranolovými pilíři, a poté hřmotný půlválec provaziště.

Hlavní dvouosý vstup je zvýrazněn, oplechovanou markýzovou stříškou. Plocha prvního patra je členěna pouze dvoukřídlými okny, z nichž prostřední je čtyřdílné. Pravá i levá strana obrácená divadla je prosvětlena sledem pásových oken v úrovni prvního patra. V přízemí pravé strany obrácené do ulice Na Bělidle se nachází vstup do Divadelního klubu, obložený kamennými deskami. Zadní fasáda půlválcové výseče provaziště je zcela

⁷⁹ Tamtéž, s. 19.

⁸⁰ HILMERA, Jiří. *Česká divadelní architektura = Czech theatre architecture = Theaterarchitektur der Tschechischen Republik*. Praha, 1999, s. 124. ISBN 80-7008-087-6.

⁸¹ PANOCH, Pavel. *Kolárovo divadlo*. Databáze divadel / Divadelní architektura v Evropě. 27.3.2008 [cit. 2018-05-17] URL: <<https://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?personId=2316&theatreId=1136>>.

hladká.

OBCHODNÍ DOMY

Nejprve je potřeba vymezit pojem „*obchodní dům*“. Pod tímto pojmem nebyla označována pouze budova ve smyslu, v jakém jej známe dnes, jako patrové prostory sloužící pouze k prodeji zboží. V dobových pramenech tak byly označovány také domy, které sloužily jako prodejna pouze v přízemí, zatímco patra byla využita pro jiné účely, nejčastěji obytné.⁸²

Rozvoj obchodu u nás nastal v románské době, kdy zemědělská výroba začala přesahovat místní spotřebu a mohla se tak dodávat na *trhy*, které se zprvu nacházely pouze v *trhových vsích*. S rozvojem řemesel se začaly na trzích nabízet i řemeslné výrobky, které byly doposud vyhotovovány pouze na zakázku. Původní směnný obchod nahradil od 12. stol. obchod peněžní. Trhové vsi na hlavních obchodních cestách se později změnil v *tržní města*, k nimž přibyla města s výsadními tržními právy. Obchod se uskutečňoval na volných tržištích, která se nacházela na hlavních náměstích,⁸³ zejména pro přespolní kupce byly zřizovány tzv. *obchodní dvory*, kde se nacházely pouze sklady.⁸⁴

Na právo prodeje a vše s tím související měli od středověku velký vliv především Čechy a četná nařízení panovníků.⁸⁵ „*Korporace cechovní byla vždy ještě nejzpůsobilejší právní podklad živnostenského zřízení, v ní řemeslník jakožto člen měl právo a tudíž i naději na práci a odbyt, v ní konsument mohli vždy ještě hledati záruku dobrých výrobků.*“⁸⁶

Místní kupci měli krámy ve svých domech umístěny podél průjezdu s oknem do ulice, později sloužil prodeji i průjezd. Řemeslníkům nedovoloval jejich cech zřizovat vlastní krám, proto prodávali přímo v dílně.

V době gotické zřizovala města i cechy pro členy, kteří neměli vlastní domy a krámy, městské tržnice neboli *kaufhauzy*. Nejprve se jednalo pouze o dvůr s velkým sálem s okny do dvora a městskou váhou, později se zřizovaly stavby se střední podélnou chodbou s na ni

⁸² Pro prodejní účely byla pouze v přízemí využita např. stavba „obchodního domu“ v Českém Těšíně.

⁸³ MENDL, Bedřich a Eleonora MENDLOVÁ. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha, 1947, s. 7.-18.

⁸⁴ SEDLÁČEK, Jan. *Občanské stavby I*. Praha, 1988, s. 97

⁸⁵ Více viz WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha, 1913.

⁸⁶ Tamtéž, s. 3.

navazujícími krámy, nejprve s vchody zevnitř, později také zvenku.

Další rozmach obchodu přináší merkantilismus v 17. a 18. století, rušení nevolnictví (v našich zemích 1781), rozšiřováním průmyslové výroby a snižováním cen zboží, které se tak stává dostupnější, zároveň se uvolňují pracovní síly pro tovární výrobu.⁸⁷

V nově budovaných či přestavovaných středověkých městských domech se krámy rozšiřují, okna do ulice nahrazuje *výklad*, který se postupně rozšiřuje mělkými výkladními skříněmi po celé délce průčelí, do tzv. *portálu*. Dílny byly přesunuty do zadní části a nově byl vyhrazen i prostor pro sklady a kanceláře.⁸⁸

Ve velkých městech západní Evropy vzniká koncem 18. století nový typ obchodní stavby s pasáží a galerií, první byly Palais Royal v Paříži a Passage des Panoramas se železnou zasklenou střechou. Šlo o krytá spojení rušných pěších ulic s obchody po obou stranách.

Za nejstarší *obchodní dům* (v moderním slova smyslu) v Čechách je považován Haasův obchodní dům Na příkopě 4, čp. 847, z roku 1871 s nádherným kamenným průčelím ve stylu pozdní italské renesance.⁸⁹ Zde již byly zavedeny moderní principy obchodních domů, kterými byl volný prodej,⁹⁰ široký sortiment zboží a jeho organizace do prodejních oddělení. Dalšími znaky nového způsobu prodeje byly: pevné ceny, nízké marže i ceny, záruka vrácení peněz, s filozofií nového podniku souvisela též atraktivní prezentace a reklama.

První československá *samoobsluha* (1955) se nacházela v Husitské ulici na pražském Žižkově.⁹¹ jednalo se ale o solitérní pokus, k plošnému zavedení této formy prodeje u nás došlo až s celosvětovým trendem na konci šedesátých let.⁹²

Koncem 19. století dochází ke specializaci obchodu, jednak podle druhu zboží a jednak podle obchodní funkce, současně se zvětšuje i vliv bankovního kapitálu. Tento hospodářský a společenský vývoj znamená další stupeň v rozvoji obchodních staveb.⁹³

⁸⁷ SEDLÁČEK, Jan. *Občanské stavby I.* Praha, 1988, s. 97.

⁸⁸ Tamtéž, s. 97-98.

⁸⁹ Tamtéž, s. 98.

⁹⁰ Volný neboli samoobslužný prodej, jak jej známe dnes, nahradil prodej pultový. V dřívějších dobách byly všechny prodejny vybaveny pulty a pultový prodej byl jedinou a tradiční formou maloobchodního prodeje. Tento prodej byl od poloviny 19. století postupně nahrazován. (Za první obchodní dům v moderním pojetí bývá považován *Au Bon Marché* v Paříži z roku 1852).

⁹¹ KLÍMA, Petr. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965-1975.* Praha. 2012, s. 6. ISBN 978-80-86863-40-5.

⁹² ŠEVČÍK, Oldřich a Ondřej BENEŠ. *Architektura 60. let: "zlatá šedesátá léta" v české architektuře 20. století.* Praha, 2009, s. 61. ISBN 978-80-247-1372-4.

⁹³ SEDLÁČEK, Jan. *Občanské stavby I.* Praha, 1988, s. 98.

V meziválečném období vzniká síť maloobchodů i velkoobchodů, uvnitř níž panuje ostrý konkurenční boj.⁹⁴

Pro meziválečné období jsou typické *specializované obchodní domy* obuvnické firmy Baťa,⁹⁵ nejznámější je Baťův obchodní dům na Václavském náměstí u roku 1929 od architekta Ludvíka Kysely. Dalším architektem, který se v tomto období věnoval výstavbě obchodních domů, byl například Ludvík Svoboda. Tehdy nejmodernější obchodní domy se širokým sortimentem stavěla i firma Brouk a Babka, jejich vrcholem se stala Bílá labuť v roce 1939.

Obchodní domy realizované na českém území pro značku Prior (Kotva, Ještěd, Máj) v období socialistického Československa, představují zvláštní kategorii staveb, nejen kvůli svému typologickému určení, ale i svým významem pro poválečnou českou architekturu. Pro řadu architektů ze silné generace 60. let se univerzální, plnosortimentní obchodní domy staly možností navrhovat a realizovat stavby, které se staly významnou součástí městského urbanismu.⁹⁶

Po roce 1989 se zejména na periferiích měst začínají objevovat supermarkety a hypermarkety a specializované obchodní domy. Vedle toho postupně vznikají obchodní centra, která pod jednou střechou skrývají samostatně provozované prodejny. Nákupní centra pronikající do historického středu města se nazývaly *Palladia*.

Autoři obchodních domů se museli vyrovnávat nejen s trendy soudobé architektury, ale též s požadavky a ambicemi investora a často i s pozemkem omezeným okolní zástavbou. Do výstavby se tak otiskl nejen politický a společenský kontext doby, ale současně různá technologická či úřední omezení a v neposlední řadě samotný autor budovy.

Měšťanský dům „U Anděla strážce“

Trutnov, Krakonošovo náměstí čp. 71

Jan Blažek 1900

⁹⁴ Tamtéž, s. 98.

⁹⁵ Kromě Prahy nalezneme obchodní domy Baťa i v dalších městech.: Beroun; Brandýs nad Labem; Čáslav; Kolín; Mělník; Mladá Boleslav; Praha – Václavské náměstí; Slaný.

⁹⁶ KLÍMA, Petr. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965-1975*. Praha. 2012, s. 40-45. ISBN 978-80-86863-40-5.

Historie

Řadový dům s lékárnou na Krakonošově náměstí je ukázkou povedené přestavby starší budovy v historickém centru města. Původně se jednalo obytný dům, lékárna v přízemí je doložena až od roku 1870.⁹⁷ Starší objekt byl přestavěn mezi lety 1900 - 1901 stavitelem Janem Blažkem,⁹⁸ který provedl i další přestavby v centru Trutnova.⁹⁹

Průčelí je postaveno ve stylu historismu a rané secese, kterou na fasádě zastupuje štuková výzdoba, jedná se především o rostlinné ornamenty a kovové ornamentální prvky. Budova nedávno prodělala značně citlivou rekonstrukci.¹⁰⁰

Popis budovy

Dům s lékárnou U Anděla je umístěn uprostřed zástavby na obdélném půdorysu hloubkové parcely a lehce převyšuje okolní zástavbu. V přízemí se do náměstí otevírá loubí s módním přímým obloukem, nesené omítnutými pilíři s kamennými patkami. Na čelních stěnách oblouků loubí vystupují čtyři kanelury, ve cviklech dubové věnce se štrápci. Loubí je plochostropé s dřevěným výkladcem a bočními vstupy.

Pohledově levé okno prvního patra je čtyřdílné, dělené poutcem, s proflovanou klapačkou. Podokenní římsa netypického trojúhelníkového tvaru je vynášena gotizující konzolí. V pohledově pravé části patra se nachází balkonek s kovovým zábradlím, na který vedou prosklené balkonové dveře s přidruženými, pyramidově odskočenými okny.

Horní patro je akcentováno asymetricky umístěným gotizujícím arkýřem s výraznými konzolami zdobenými antickými motivy triglyfů s kapkami. Spodní část arkýře je segmentově zaklenutá, na čelní straně zdobena bíle vyvedenou štukovou stuhou nesoucí nápis „ERBAUT 1900 – 1901“. Na fasádě uvnitř záklenku je mezi konzolami umístěn maskaron mužské hlavy s netopýřimi křídly a hadími pletenci, s mísou ovoce na hlavě.

Okno v arkýři je čtyřdílné s proflovanou klapačkou a jednoduchým parapetem zdobeným štukovým pásem s kapkami, maskaronem a rozvilinami. V horní části okna se nachází pravoúhlá šambrána s klenákem, vodorovná část šambrány je zdobena kanelurami,

⁹⁷ MonumNet. Internetová databáze Národního památkového ústavu [cit. 08-07-2018]. URL: <<http://pamatkovykatalog.cz/?element=791232&sequence=8&mode=fulltext®ion%5B0%5D=Kr%C3%A1lov%C3%A9hradeck%C3%BD+kraj&county%5B0%5D=Trutnov&municipality%5B0%5D=Trutnov&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>>

⁹⁸ MADAJ, Marek. *Měšťanské domy: historická obydlí trutnovských měšťanů*. Trutnov, 2004, s. 13.

⁹⁹ Např. Budova čp. 68, Krakonošovo náměstí 5, (1902) a Budova čp. 15 (1930), Krakonošovo náměstí 20. 13. 20, 21, 33. MADAJ, Marek. *Měšťanské domy: historická obydlí trutnovských měšťanů*. Trutnov, 2004.

¹⁰⁰ BARTOŠ, Štěpán, Zdeněk LUKESŠ a Pavel PANOCH. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice, 2008, 215 s. ISBN 978-80-85211-23-8.

svislá pak květy a štrapanci. Další štuková výzdoba se nachází nad šambránou, jedná se o zaklenutý štukový pás ozdobený stuhami a v levé horní části arkýře reliéf hladkého štítu a listnatá stromová větev.

Arkýř je zakončen valbovou střechou zdobenou dvěma makovicemi, z níž vybíhá jehla ukončená lilií s makovicí. V pravém boku arkýře balkon s kovovým zábradlím, jehož hlavní motivy tvoří střídání kruhů a prutů. Na balkon se vchází z boku arkýře, původními dřevěnými, z půli prosklenými dveřmi, se segmentovém nadpražím se štukovým pásem s klenákem. Z levé strany osvětluje prostor arkýře úzké dvoutabulkové okénko se shodnou štukovou výzdobou, jakou nalezneme u dveří na balkon.

Okno nad balkonem je šestitabulkové, s profilovaným poutcem i klapačky, kolem štuková šambrána členěná prstenci, ve vrcholu segmentového nadpraží klenák.

Střecha budovy je pultová, pokrytá břidlicí, ve střední ose střechy vybíhá vikýř s nástavcem, čelní plocha vikýře splývá s průčelím, od nějž není nijak oddělena. Křídla vikýře jsou konkávní, stejně tak nástavec s vázou. Uprostřed vikýře se nachází menší obdélné okno dělené písmenem „T“. Plochu vikýře i nástavec zdobí štukové římsy, konzole s kapkami a reliéfy.

Barva hladké fasády je světle zelená, pouze štukové prvky jsou barevně odlišeny bílou a zlatou. Ústředním motivem lékárny je secesní reliéf anděla ve štítu nesoucí rozvinutou stuhu se zlatým nápisem „APOTHEKE“.¹⁰¹

Prostor prvního patra vyplňuje štukový strom, jehož kořeny sahají do nadpraží loubí a koruna se rozprostírá až do fabionu vrchního balkonu.

Hradec Králové, Obchodní a obytný dům, Dům u Skleněné věže

Josef Fňouk, 1929, ulice Dukelská čp. 21

1929

Historie

Obchodní a obytný dům na nároží ulice Dukelská a postaven 1929 královéhradecký funkcionalistickým architektem Josefem Fňoukem, do té doby působící spíše jako stavitel, na

¹⁰¹ „APOTHEKE“ je latinský název pro lékárnou.

zakázku obchodníka s lihovinami Karla Vlčka.¹⁰² O pouhé čtyři roky později v roce 1933 byl dům přestavěn do dnešní podoby podle architekta Václava Placáka. Během let se v prodejním prostoru vystřídal větší množství obchodů a služeb a na přelomu 50. a 60. let se dokonce hovořilo o zbourání budovy, od kterého však bylo nakonec upuštěno, a roku 1985 prošel obytný prostor jistými změnami, které si objednal městský bytový podnik.¹⁰³ Dnes v přízemí sídlí casino Mercur a skleněná věž a exteriéry zůstaly takřka nezměněné.

Popis budovy

Nárožní budova se nachází v blízkosti historického centra města Hradec Králové na křižovatce ulic Dukelská třída a Hořická. Volně stojící budova má předsazená horní 3 patra, oproti přízemnímu obchodnímu parteru, což bylo značně charakteristické pro tento druh objektů. Hladkou fasádu narušuje pouze pravidelný rastr vertikálních šesticípých mírně zasazených oken. Hmotu přízemí je materiálně i barevně odlišena od zbylé části domu. Nárožní sloupky mezi třemi výkladními okny jsou obloženy červenými keramickými obklady.

Nárožní vchod se zádveřím a předsazenou železobetonovou deskou, na kterou navazuje nejvýraznější architektonický prvek objektu. Jedná se o vertikálu odvětrávacího komínu, která je proporčně pojata tak, aby působila výtvarným, ne pouze užitkovým dojmem. Prosklený nárožní hranol, vyběhá vysoko nad hladinu rovné střechy, obehnané jednoduchým kovovým zábradlím. Na rovné střeše se nachází přístavbou, odskočená od okraje budovy a viditelná pouze z dálky. Hranol je zevnitř osvětlen neony, o jejichž instalaci se postaral královéhradecký podnik Eram.¹⁰⁴

„Průčelí Vlčkova nárožního domu se střešní terasou v úrovni čtvrtého patra pojal autor natolik jednoduše, že celkový výraz společně s výtvarným prvkem rohové skleněné reklamní věže evokuje ušlechtilou tvorbu Adolfa Loose.“¹⁰⁵

¹⁰² POTŮČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismus: 1895-2009*. Hradec Králové, 2009, s. 95. ISBN 978-80-86472-42-3.

¹⁰³ Nové Hradecko, Hradec Králové 30. března 1962, str. 3 doplnit ročník periodika a jeho číslo, ve stávající podobě je bibliografická citace neúplná a formální stránka práce je součástí hodnocení

¹⁰⁴ Nové Hradecko, Hradec Králové 3. prosince 1985, str. 2 opět nedostatečná, tj. neúplná, bibliografická citace, nutno doplnit

¹⁰⁵ POTŮČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismus: 1895-2009*. Hradec Králové, 2009, s. 95. ISBN 978-80-86472-42-3.

Obchodní a činžovní dům, U Města Paříže,

Náchod, ulice Krámská 30

Adolf Efben

1935

Historie

Roku 1934 se rozhodl nový majitel Albert Grym zbořit v Krámské ulici zchátralou jednopatrovou budovu s obchůdky v přízemí a na jejím místě postavit moderní obchodní dům. Plánoval sem z vedlejší Palackého ulice přesunout svou prodejnu s galanterním zbožím, která nesla honosný název „U města Paříže“.¹⁰⁶

Po únoru 1948 byl velkoobchod znárodněn a začleněn jako „závod 234“ do národního podniku Obchodní domy, až počátkem devadesátých let převzala obchod firma Zefyr, po které nese stavba svůj název dodnes.¹⁰⁷

Projektantem nového obchodního a činžovního domu se stal náchodský rodák Adolf Erben (1904 – 1887), významný představitel meziválečné avantgardy, později středoškolský profesor. Jeho tvorba byla značně ovlivněna skupinou architektů při uměleckém spolku Devětsil, jehož hlavní myšlenka v oblasti architektury spočívala v prosazení programového konceptu purismu.¹⁰⁸

Popis budovy

Stavbu s čp. 30 navrhl A. Erben jako obchodně – obytný dům na půdorysu písmene E s železobetonovou konstrukcí. Čtyřpatrová hmota objektu je situována do ulice Palackého, nároží a třípatrová část do ulice Krámského, zatímco třetí křídlo budovy zasahuje do ulice Radniční. Přízemí tvoří předsunuté výlohy s hlavním vchodem v odstupněném oblém nárožím s širokými hladkými dvoukřídlými vraty a proskleným nadsvětlíkem. Druhý, vedlejší vchod se nachází na konci levého průčelí směřovaného do ulice Krámského.

Nižší čtyřpodlažní část budovy mírně předstupuje před nárožní část, v patrech je členěna pásovými okny s větráky v horní části a ukončena římsou a strmou valbovou střechou. Ústřední zaoblené nároží je akcentováno střídavě zapuštěnými a vystupujícími

¹⁰⁶ ČÁP, Jaroslav a Jan ČÍŽEK. Historické domy ve městě 7. *Dům čp. 30 prodejna Zefyr (bývalý obchodní dům U města Paříže) Náchodský zpravodaj*. č. 1608, 2016, s. 7.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 7

¹⁰⁸ SKALICKÝ, Alexandr. Architektura Adolfa Erbena: památky. In *Rodným krajem*, č. 24. Červený Kostelec, 2002, s. 19-21. ISSN 1210-6135.

oblými balkony a stříškou nad horním z nich, která navazuje na římsu křídla v Krámské ulici. Výrazným výtvarným prvkem je kovový vlajkový stožár ukotvený k balkonům s kruhovým terčem s iniciály „AG“ na horním konci vybíhajícím nad úroveň střechy rizalitu.

Celkovou charakteristiku nárožní budovy dotváří prosklená stěna rizalitu v prvním podlaží úspěšně korespondující s výkladci v přízemí, orámovaná ze všech stran subtilní deskou. Okna v druhém a třetím patře jsou trojdílná s větráky v horní pravé části oken, ve 4. patře pouze dvoudílná, nižší o výšku větráku. Římsa rámuje horní část rizalitu a v zadní části při severozápadní nároží se zalamuje do podoby subtilní stěny pokračující do 1. patra. Střecha vyšší třípatrové části je plochá se zábradlím v nároží rizalitu obráceném směrem do Krámské ulice a plní pouze dekorativní funkci.

Jižní průčelí trojosé, při jihovýchodním nároží s balkony v patrech se zasunutou vstupní stěnou s celoplošným dvoudílným oknem. Dvorní část s hladkými fasádami a vystupujícím tělesem schodiště s oblými nárožími do jižního ze dvou šachtovitých dvorků.

Obchodní dům se zděným pláštěm je krytý drásanou omítkou okrové narůžovělé barvy, téměř s absencí jakékoliv výtvarné výzdoby, tu tvoří pouze kovové aplikace – zábradlí a vlajkový stožár, dále pak neony v prvním patře rizalitu.

„Funkčně se dům skládal ze suterénu, ve kterém byly sklady a technická zařízení, z přízemí kde byly kromě nájemného krámu, bytu domovníka, dvou skladů, šaten a garáže hlavní obchodní prostory, z prvního patra s další obchodní plochou, komerční kanceláři a jedním bytem, z dalších dvou podlaží s celkem pěti byty a z podkroví s pokojíky personálu, prádelnou a půdami.“¹⁰⁹

Výrazná budova s vysunutým a zaobleným rizalitem navozuje představu lodi zakotvené na nároží dvou ulic, přičemž tento nautický motiv je specifickým znakem českého meziválečného funkcionalismu. Šlo o první významnou stavbu architekta Erbena a do dnešního dne se jedná o významný architektonický počín, dochovaný ve své původní podobě.

Módní dům Don

Hradec Králové, Gočárova třída 1517

¹⁰⁹ ČÁP, Jaroslav a Jan ČÍŽEK. Historické domy ve městě 7. *Dům čp. 30 prodejna Zefyr (bývalý obchodní dům U města Paříže) Náchodský zpravodaj*. 1608, 2016, s. 7.

Jan Doležal

1969 – 1974

Historie

Obchodní dům se zaměřením na dámské a pánské módní odívání na tehdejší Leninově třídě, se stavěl v letech 1969 – 1974 na objednávku firmy Oděvy Hradec Králové.¹¹⁰ Přestože se stavělo celých pět let, podle slov samotného stavitele neměl vzniknout rozdíl mezi projektem a následnou realizací.¹¹¹ Jednalo se o první obchodní dům v Hradci Králové vůbec, Prior (1981) na náměstí 28. října nebyl ještě postaven a obchodní dům Don měl tak být jedním z článků, který vyplní mezery v celoměstském vybavení v oblasti obchodu a služeb.

Autorem projektu byl brněnský architekt Jan Doležal,¹¹² na výtvarné výzdobě se též podílely výtvarnice Děvana Mírová, Lydie Hladíková a Marie Rychlíková, které na keramických fasádách navrhly geometrické ornamenty.¹¹³

Popis budovy

Dům se nachází v centru města na dnešní Gočárově ulici poblíž křižovatky. Svým architektonickým pojetím respektuje hmotové uspořádání a celkem vhodně zapadá do okolní zástavby. Zároveň nelze objektu upřít určitou míru výtvarného pojetí, kterou kontrastuje s okolní architekturou.

Čtyřpodlažní budova pravidelného půdorysu s železobetonovým skeletem s rozponem 9 x 9, zaujme především svým netradičním pojetím fasády tvořeným keramickým obkladem. Prosklené přízemí tvoří velkoplošné výkladce s více vstupy do obchodního domu. První a druhé patro je rozdílného členění, větší plochu tvoří předsazená část bez oken obložená plastickým keramickým obkladem a boční méně předsazená část při bývalé Leninově ulici je ve všech patrech členěna pásovými okny a obložená hladkým keramickým obkladem. Třetí poslední patro navazuje na hladkou boční fasádu je celoprosklené a úrovní zároveň s přízemím.

¹¹⁰ Nové Hradecko, Hradec Králové 3. května 1989, str. 5

¹¹¹ Obchodní dům "DON" v Hradci Králové. In *Československý architekt*, č. 4, 1978, s. 3.

¹¹² Nové Hradecko, Hradec Králové 3. května 1989, str. 5

¹¹³ Obchodní dům "DON" v Hradci Králové. In *Československý architekt*, č. 4, 1978, s. 3.

Díky rozdílnému členění plochy obchodního domu a dvěma typům keramických obkladů, získala fasáda unikátní plasticitu. Původně se na střeše pohledově exponovaného nároží nacházela tmavá krychle s bílými písmeny vyvedeným názvem módního domu – DON.¹¹⁴

Jedná se o obchodní dům moderního typu s novým řešením obchodních prostorů, kdy celá budova měla sloužit pouze obchodním a komerčním účelům, k čemuž byla i dispozičně předurčena například skutečností, že prodejní podlaží postrádají okna. Výhody měly být- lepší využití prostoru, snížení hluku z ulice, vytvoření ideálního klimatizovaného prostředí a zároveň neměl být zákazník rušen a rozptylován vjemy z okolí. Současně měl objekt působit na návštěvníka příjemným a kulturním dojmem. Interiéry byly provedeny ve velké míře dýchovými obklady a na schodišti ve třetím podlaží je umístěna reprezentativní mozaika s hradeckými motivy od neznámého výtvarníka.¹¹⁵

PENĚŽNÍ ÚSTAVY

Historie bankovníctví

Bankovníctví vznikalo všude tam, kde docházelo ke směně a rozvoji obchodu. S rozvojem obchodu a bohatství úzce souvisel i vynález peněz, jako univerzálního druhu zboží s danou hodnotou, které mohlo být směňováno za libovolné zboží.

První bankovní domy se objevují již za Sumerů a známé byly i ve starobabylonské říši v 18. stol př. n. l. Zprávy o bankéřích v antickém světě pochází ze 4. stol. př. n. l., bankovníctví znala i římská říše, avšak její pád znamenal úpadek obchodu a utlumení bankovníctví. To muselo být znovu objeveno o několik set let později především zásluhou námořního obchodu zejména s asijskými obchodními středisky a také křížové výpravy do svaté země (1095 – 1271). Mezi 13. - 17. století sloužily bankovní domy nejen k financování mezinárodního obchodu, ale čím dál více z nich čerpali úvěry panovníci. Majitelé bankovních domů, tak měli často možnost ovlivňovat politická rozhodnutí, zároveň však hrozilo, že

¹¹⁴ Tamtéž, s. 3.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 3.

panovník nezaplatí dluhy včas anebo vůbec, což následně vedlo k úpadkům mnoha z nich.¹¹⁶

České bankovníctví od 19. století

Počátky českého bankovníctví v 19. století spadají do období poznamenaného finanční a měnovou nejistotou, projevující se v častých peněžních reformách a deficitech veřejných financí. Alois Rašín (1867 – 1923) nazval první polovinu tohoto století dobou „*peněžních zlořádů*“¹¹⁷. Po porážce vídeňské revoluce 1848 a potlačení povstání v Uhrách následujícího roku se vývoj bankovního sektoru zastavil téměř na celé desetiletí. Až v padesátých letech 19. století začínají vznikat občanské a živnostenské záložny, městské spořitelny a okresní záložny hospodářské, v dalším desetiletí byly zakládány moderní banky.¹¹⁸

První **česká spořitelna** byla založena na panství hraběte Clam-Martinice ve Smečně v lednu 1821, u jejího zrodu stál vzdělaný správce tamního panství Jan Nepomuk Ochsenbauer. Tato spořitelna byla zaměřená na získávání vkladů, jejím hlavním cílem však bylo poskytování půjček, čímž fungovala již spíše jako pozdější záložna. Spořitelna plnila svůj účel celkem úspěšně až do roku 1848, kdy poskytla větší množství hypoték, než byla její kapacita, což vedlo k jejímu krachu.¹¹⁹ Hlavním smyslem existence těchto ústavů měla být pomoc ekonomicky nejslabším vrstvám, tím, že jim umožňovala vytváření peněžních rezerv na doby nejistoty.

První záložna vznikla ve Vlašimi v březnu 1858, která svým příkladem i konkrétními radami iniciovala založení mnoha dalších záložen. Tento průkopnický čin brzy následovali i v dalších českých městech. O dva roky později se otevírá záložna v Písku a Čáslavi. Záložna jako základ tzv. lidového bankovníctví, malá dostupnost bankovních úvěrů pro drobné podnikatele a zemědělce, vedla k myšlence zakládat malé spořitelny a záložní spolky nejen ve městech ale i ve větších obcích, které by shromažďovaly vklady a poskytovaly úvěry a to včetně hypotečních.¹²⁰

Významnou součástí úvěrové ústavy Rakouska stále zůstávaly **bankéřské domy**, které

¹¹⁶ JURÍK, Pavel. *Historie bank a spořitelen v Čechách a na Moravě*. Praha, 2011, s. 9-10. ISBN 978-80-7277-488-3.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 232.

¹¹⁸ JURÍK, Pavel. *Historie bank a spořitelen v Čechách a na Moravě*. Praha, 2011, s. 42. ISBN 978-80-7277-488-3.

¹¹⁹ VENCOVSKÝ, František. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha, 1999, s. 92. ISBN 80-7265-030-0.

¹²⁰ JURÍK, Pavel. *Historie bank a spořitelen v Čechách a na Moravě*. Praha, 2011, s. 54.- 63. ISBN 978-80-7277-488-3.

se zapojily do nových peněžně úvěrových aktivit. Menší soukromí bankéři však byli od padesátých let pomalu vytlačováni a jejich význam slábl.¹²¹

A v neposlední řadě nezapomínejme na **pojišťovny**, které sloužily k ochraně majetku při živelných pohromách a sehrály tak nemalou roli v rozvíjejícím se hospodářství. Statisticky nejničivější živelné pohromy byly časté požáry, které byly hlavní příčinou vzniku těchto institucí a pojišťovaly budovy zejména proti škodám z nich. V Čechách byla první pojišťovna zřízena roku 1827 v Praze a zpočátku pojišťovala pouze nemovitý majetek proti ohni. Od roku 1864 pojišťovala i movitý majetek a plodiny na poli při nepřízni počasí. V druhé polovině devatenáctého století začaly vznikat v Čechách další místní, okresní a krajské pojišťovací ústavy proti požáru.¹²²

Záložní a úvěrní ústav

Hradec Králové, Tomkova čp. 177

Otakar Nekvasil

1903 – 1904

Historie

Hradecká historizující architektura byla na přelomu století na mimořádně vysoké úrovni a byla značně žádaná temněšími měšťany ještě v první třetině 20. století, přinejmenším do první světové války. Jednou z těchto výrazných královéhradeckých budov postavených v tomto období je neobarokní budova Záložního a úvěrního ústavu s výraznou plastikou.

Dům byl postaven na nároží Tomkovy a Klicperovi ulice na místě dvou zbouraných domů s podloubím, jejich stáří se podle sklepů odhaduje na období gotiky. Původně se počítalo pouze s pozemkem nárožního domku, který patřil Josefu Bursovi.¹²³ Na kterém byla postavena nárožní část budovy již v letech 1903 – 1904 a až roce 1910 bylo vydáno povolení

¹²¹ VENCOVSKÝ, František. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha, 1999, s. 107-111. ISBN 80-7265-030-0.

¹²² LUTONSKÝ, Boleslav a Rudolf MELICHAR. *Základy genealogie: soubor přednášek pro laické genealogy*. Praha, 1999, s. 41–46.

¹²³ DOUBEK, Zdeněk et al. *Starý Hradec Králové dům od domu*. Hradec Králové, 2009, s. 321.-322. ISBN 978-80-904448-0-5.

probourat dveře do sousedního domu čp. 178 a oba objekty tak spojit.¹²⁴

Stavební práce pro první českou bankou v Hradci Králové (založenou koncem šedesátých let 19. století) provedla firma V. Nekvasil.¹²⁵ Bankovní palác byl projektován patrně stavitelem Otakarem Nekvasilem (1869 – 1933), který po smrti otce Václava Nekvasila (1840 – 1906), převzal v roce 1906 chod společnosti a začal se vedle stavitelské činnosti věnovat i projektování.¹²⁶

Později v budově sídlila Průmyslová banka, berní úřad a berní správa, v roce 1939 byl objekt zakoupen městem Hradec Králové, od té doby zde měla své hlavní sídlo knihovna města a to až do roku 2013, kdy se prostory knihovny přesunuly do bývalé továrny Vertex.¹²⁷

Popis budovy

Dominantní prvek nárožní patrové budovy, s delším průčelím orientovaným do ulice Klicperovi, tvoří nárožní rizalit, který je akcentován půlkruhově zaklenutým hlavním vchodem s výrazným klenákem a plastikami dvou orlů.

V patře obíhá kolem celé budovy profilovaná kordonová římsa, oddělující přízemí s pásovou bosáží od hladké omítky prvního patra. Nárožní rizalit směrem vzhůru hmotově graduje, v patře byl umístěn tříboký, konkávně vydutý arkýř uprostřed s nikou v horní části zdobenou mušlí. Arkýř je korunován profilovanou římsou a půlkou cibulové střechy s lucernou. Horní patro je ukončené výrazně profilovanou segmentovou římsou. Hmota rizalitu pokračuje nad úroveň sedlové střechy věžičkou se štukovou výzdobou a oválným oknem, zakončenou bání s lucernou a makovicí, krytou měděným plechem.

Plocha celého průčelí je velice bohatá na výtvarnou výzdobu. U paty arkýře na nároží je vyveden štukový ovál s vyobrazenou včelou, festony a hlavou Merkura. Dále v patře nároží pilastry s ozdobnými hlavicemi. Často objevující se motivy tvoří maskaron, květinové a listové girlandy, výrazně profilované šambrány, festony, medailony ad. Výtvarná výzdoba se neomezuje pouze na štukové prvky, ale též sochařkou výzdobu tvořenou kamennými vázami a koulemi, umístěnými na arkýřích.

¹²⁴ Tamtéž, s. 322.-323.

¹²⁵ BENEŠOVÁ, Marie – TOMAN, František – JAKL, Jan. Salon republiky: Moderní architektura Hradce Králové. Hradec Králové, 2000. s. 38. ISBN 80-902593-7-5.

¹²⁶ VLČEK, Pavel. Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha, 2004. s. 443. ISBN 80-200-0969-8.

¹²⁷ KHOL, Rudolf. *Bude mít Hradec Králové spolkový dům?*. Společnost ochrany památek ve východních Čechách. 15. 03. 2013 [cit. 2018-5-6]. URL: <<http://www.sopvc.cz/2013/02/>>.

Ve 4. a 5. ose nad okny průčelí v Klicperově ulici přechází římsa ve střední půlkruh s oválnou štukovou výzdobou se středním volutovým medailonem¹²⁸. Nad medailonem jsou pštrosí pířka¹²⁹, kolem pak listy a dva rohy hojnosti¹³⁰ s mincemi.

Další bohatá výzdoba se nachází v postranním rizalitu zakončeném volutovým štítem s ústředním motivem úlu, kolem listy a slunečnice¹³¹, nahoře dvě hlavy putti¹³². Za úlem silueta Hradce králové (věže kostela sv. Duch a Bílá věž).

Nad okny v patře rizalitu opět profilované šambrány, nad nimi maskaron, pouze nad středním oknem volutový medailon s motivem včely.

Kýženým efektem palácové architektury, bylo uchvátit diváka, při pohledu na budovu. Princip gradace až k monumentálnímu vyústění, byl využit nejen v exteriéru, ale též v koncepci vnitřních prostorů. Hned při příchodu do budovy zaujme monumentální schodiště s prosvětlenou podestou, v jinak málo osvětleném vestibulu.

Ačkoli je objekt vystavěn v historizujícím stylu a efektivně evokuje v divákovi dojem 18. století, přeci se v interiéru naleznou i modernější prvky, například ploché zasklené zrcadlo stropu, ovšem spočívající na bohatě zdobeném rokokovém fabionu.¹³³

Celkově se jedná o dokonalé vyrovnání se architekta s měřítkem historického centra Hradce Králové, což ostatně vystihla Marie Benešová, když říká, že: „*Autor této budovy*

¹²⁸ Obraz nebo reliéf oválného tvaru (v renesanční architektuře bývá i kruhový), často s portrétním lidským profilem (v baroku a zejména klasicismu se smyšlenými profily římských císařů-imperátorů nebo vousatých antických myslitelů - filozofů).

¹²⁹ Ve staré Lybii byla pštrosí pera znakem náčelníků, v Egyptě ozdobou hlav různých bohů (například dvě pštrosí pera na Usirově koruně), v křesťanství jako symbol nevinnosti. V antické představě vysedí pták svá vejce dechem nebo pohledem, podle Physiologu na ně nechává do vylíhnutí působit slunce: tento motiv se objevuje ještě v barokním dramatu. (Lurker t413) V barokním dramatu se ukazuje, že příroda je plná symbolů, člověk je musí rozpoznat, Bůh nám zahalil tímto způsobem svá tajemství (Jacobus Typotius, De Hierographicea, 1618) .

¹³⁰ Roh hojnosti, alegorický a dekorativní motiv ve tvaru segmentově nebo esově prohnutého rohu s širokým otvorem, naplněného květy a plody, atribut bohyně hojnosti, užívaný zejména ve výzdobě renesance a baroka. (slovník pojmů z dějin umění st 178).

¹³¹ V mnoha kulturách představovala symbol slunce a vznešenosti kvůli paprscitě uspořádaným okvětním pátkům, zlatožluté barvy a také své vlastnosti stále se obracet za sluncem. V křesťanství symbol Boží lásky a duše, tedy i symbol modlitby. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Vyd. 2. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2007, s. 2. ISBN 978-80-7367-284-3. V řeckém mýtu se vypráví, jak Klytii, dceru Ókeanovu, opustil sluneční bůh Apollón, protože se zadíval do Leukothoy, dcery perského krále Orchama. Kltié ze žárlivosti způsobila smrt své soupeřky, za což ji bůh odvrhl a tak chřadla a proměnila se v květinu, jež se stále točí ke slunci- Otočnick neboli měsíček. HALL, James A. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 270, ISBN 80-204-0205-5.

¹³² **Putto** (mn. č. *putti*, italsky děťátko), též **amorek** je nahé dítě podobné andílku, ale obvykle bez křídel. Jde o oblíbený dekorativní prvek v období baroka, rokoka i v historických slozích 19. století. Vzniklo jako renesanční obdoba antických Amorů (erotů) a středověkých andílků. Symbolizuje dítě nosící roh hojnosti.

¹³³ BENEŠOVÁ, Marie – TOMAN, František – JAKL, Jan. *Salon republiky: Moderní architektura Hradce Králové*. Hradec Králové, 2000. s. 38. ISBN 80-902593-7-5.

*zřejmě dokonale znal architekturu malých barokních paláců a vtělil ji do kompozice patrového objektu s výtvarně akcentovaným nárožím, jehož působivost je založena na principu přidávání a gradování hmoty až k závěrečné střešní báni.*¹³⁴

Městská spořitelna

Nový Bydžov, Masarykovo náměstí čp. 507

Jan Vejrych

1906 – 1907

Historie

Dvoupatrová budova Spořitelny tvoří výraznou dominantu Masarykova náměstí v Novém Bydžově. Byla vystavěná místním stavitelem a úředně oprávněným geometrem Aloisem Jedličkou v letech 1906 – 1907, podle plánů pražského architekta Jana Vejrycha (1856 – 1926).¹³⁵ Stavba byla projektována v eklektickém stylu, autor zde kombinuje renesanční architekturu (ozdobné štíty a věžička) s gotickými prvky (např. arkýře, ostění) a secesním dekorem ve štuku a mozaice portálu. Dům je variací na podobně řešené nárožní domy v pražské asanaci, především v Pařížské ulici. Tento Vejrychův styl byl velmi oblíbený především u konzervativně laděné veřejnosti, která odmítala čistou secesi jako vídeňský import.¹³⁶

Popis budovy

Nároží je lehce zaobleno s pásovou rustikální úpravou omítky v přízemí. Průčelí do náměstí je trojosé s půlkruhově zaklenutým vchodem uprostřed. Zaoblená špaleta je zdobena barevnou secesní mozaikou s florálními motivy. Po stranách vchodu se v přízemí nachází dva výkladce. V patrech na střední ose v 1. patře čtyři špaletová okna (tvaru T), střední dvě v nakoso posazeném arkýři, v 1. a 2. ose okna se zděným křížením. V 2. patře tři velká okna, boční segmentově zaklenutá. Kolem oken profilované šambrány, nad okny štuková výzdoba -

¹³⁴ Tamtéž, s. 38.

¹³⁵ WIRTH, Zdeněk a Antonín BARTUŠEK. *Umělecké památky Čech*. Praha, 1957, s. 534.

¹³⁶ BARTOŠ, Štěpán, Zdeněk LUKEŠ a Pavel PANOCH. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice, 2008, s. 23. ISBN 978-80-85211-23-8.

listy s plody a nadokenní rovná římsa.

Arkýř se štukovou výzdobou, připomínající jeden velký list vystupující ze stěny, v 2. patře přechází v balkon, zde výzdoba s erby a znaky řemesel. Nad středním oknem v 2. patře v dlouhé ozdobné kartuši s listy, plody a maskarony mozaikový nápis SPORĚITELNA. Stavbu zakončuje segmentový štít s třemi malými půlkruhově zaklenutými okny, nad nimi štuková výzdoba. Na stranách štítu kamenné čučky, v jeho vrcholu bronzová plastika ženy.

Mírně zaoblené nároží je jednoosé, v 1. a 2. patře po jednom z oken. Pod oknem v 2. patře drobnější kartuše s nápisem „MUZEUM“ a nad oknem často se opakující štuková výzdoba s florálními motivy. Nároží je zakončeno menším segmentovým štítem se štukovým lvem, na který po stranách nad korunní římsou navazuje atika se sloupky. Nároží je akcentováno měděně pobitou věží s lucernou, ochozem a makovicí.

Bok do ulice Boženy Němcové je osmiosý, 1. osu tvoří výklad, 7. vchod, v ostatních osách jsou větší půlkruhově zaklenutá okna. V 1. patře nad kordonovou římsou okna se zděným křížením a stejnou výzdobou štukovou jako kolem oken hlavního průčelí. Okna ve 2. patře jsou dělena pouze zděným prostředním sloupkem. Nad 2. - 3. a 6. - 7. osou uzavírají boční fasádu dva segmentově odstupněné štíty. Na nárožích i vrcholech štítu kamenné čučky, atika stejná.

Zadní průčelí tvoří vybíhající křídlo bez os, z boku 2 osy, v přízemí v 2. ose vchod, okna půlkruhově zaklenuta se zděným křížením, v další části 2 osy, z boku 3 okna, poslední část 1 osa, pod střechou segmentový arkýř s úzkým oknem. Střecha budovy je sedlová, eternit, na věži plech.

Budova Spořitelny královédvorské

Dvůr Králové nad Labem, náměstí T. G. Masaryka čp. 3

Vojtěch Píkl – Václav Vejrych

1908 – 1910

Historie

Budova dnešní České spořitelny, je zachovalým dokladem pozdně secesní architektury s historizujícími detaily. Byla postavena v letech 1908 – 1910, pro účely tehdejší Spořitelny

královédvorské.¹³⁷ Stavbu projektovali dva mladí pražští architekti – Vojtěch Píkl¹³⁸ a Václav Vejrych (1873 - ?)¹³⁹.¹⁴⁰ Křídlo budovy po pravé straně bylo přistavěno až po I. světové válce, přístavbu projektoval žák Jana Kotěry Jindřich Freiwald (1890 – 1945)¹⁴¹.

Popis budovy

Tříposchod'ová budova stojí přibližně na půdorysu L s delší stranou obrácenou do náměstí. V přízemí otevřená loubí v podobě čtyř stlačených oblouků. Podloubí je tříobloukové, opěrné pilíře přecházejí v patře v kamenné pilastry, které nesou kladí se sochařskou výzdobou, která tvoří balkonek, nad nímž jsou tři vysoká úzká okna. Všechna okna lemují kamenné šambrány. Dům je zakončen atikou. Na sedlové střeše s měděným oplechováním se nachází tři komíny s dekorativním pískovcovým zakončením. Dvorní fasáda téměř bez ornamentu, břizolitová.

Modernistická přístavba z roku 1929 je také třípodlažní s jedním široce klenutým obloukem podloubí. Okna jsou sdružena do pásů a jsou lemována kamennými sloupky a parapety.

Interiéry jsou velmi dobře dochované, ve starší části je to zejména schodiště a štuková výzdoba. V mladší budově jsou zachována schodiště s vitrážovým oknem a vybavení pracoven ve stylu art deco.¹⁴²

Výzdoba exteriéru je kamenosochařského charakteru. Horní část kamenného pilastru je tvořena reliéfními motivy maskaronu¹⁴³ a nad ním okřídlenou helmicí¹⁴⁴ se dvěma visícími

¹³⁷ SCHWARZ, Jan. Královédvorská spořitelna jubilem roku 2004. In *Dvůr Králové nad Labem: Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*. 2004, č. 4, s. 1.

¹³⁸ Architekt na Královských Vinohradech. V roce 1899 se účastnil soutěže na projekt sokolovny v Jaroměři. Následující rok vypracoval ve spolupráci s Václavem Vejrychem návrh na projekt záložny v Náchodě, který se umístil jako druhý. V roce 1909 společně získali první místo za soutěžní projekt radnice na Žižkově. VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 503. ISBN 80-200-0969-8.

¹³⁹ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 690. ISBN 80-200-0969-8.

¹⁴⁰ SCHWARZ, Jan. Královédvorská spořitelna jubilem roku 2004. In *Dvůr Králové nad Labem: Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*. 2004, č. 4, s. 2.

¹⁴¹ HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha, 2006, s. 23.-24. ISBN 80-200-0521-8.

¹⁴² PATEROVÁ, Vladimíra. Dokumentace historicky hodnotných objektů nebo jejich fragmentů. In *Zprávy památkové péče*. č. 1, Pardubice, 2008.

¹⁴³ Maskaron je plastický zdobný motiv v podobě lidské (ženské i mužské), častěji fantaskní (mytologické) nebo zvířecí tváře, který je hojně využíván na fasádách, ale i v interiérech.

¹⁴⁴ Okřídlená helmice je jedním z atributů římského boha obchodu a zisku Merkura.

hady¹⁴⁵, lemovanou florálním ornamentem. Druhá a třetí vzpěra zdobeny v horní části basreliéfními jednoduchými ornamentálními motivy. Na prostředních vzpěrách dvě stojící postavy karyatid¹⁴⁶ nesoucích na hlavách kladí s reliéfním nápisem MĚSTSKÁ SPORITELNA. Kladí zakončeno několikrát odstupňovanou římsou. Na ní po stranách dvojice včelích úlů¹⁴⁷ se snopy obilí.

Mezi okny obou podlaží v pravé ose fasády přístavby tři pískovcové alegorické znaky. Snop obilí, jako symbol žní a hojnosti nebo také zemědělství.¹⁴⁸ Caduceus neboli kerykeion, hlasatelská hůl, původně čarovná hůl, kolem které se vinou dva hadi s hlavami obrácenými k sobě. Vykládán nejčastěji jako symbol plodnosti a rovnováhy. Křídla odkazují k Merkurovi, bohovi obchodu.¹⁴⁹ Třetí znak, ozubené kolo a kladívko, znázorňuje těžký průmysl a strojírenství/hutnictví.

Záložní a úvěrní ústav

Hradec Králové, Velké náměstí čp.

Osvald Polívka

1911 – 1912

Historie

Záložní a úvěrní ústav v Hradci Králové, dnes galerie moderního umění, se nachází na Velkém náměstí, přímo v historickém centru města. Budova byla postavena v letech 1911-1912 v pozdně secesním stylu s prvky moderny podle návrhu významného českého

¹⁴⁵ Symbol hada se ve výtvarném umění objevuje již od starověku a má mnoho významů. V kultu antickém léčitelského boha **Asklépie** představoval had symbol omlazující životní síly (související se svlékáním kůže), plodnosti a rovnováhy. **Had:** HALL, James A. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha: Mladá fronta, 1991, 517 s. ISBN 80-204-0205-5. / **Asklépios:** SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha, 1974, s. 81.

¹⁴⁶ **Karyatida** (řecky *καρυάτιδα*, doslova „žena z Karyai“ [u Sparty]) je socha ženy, plnicí nosnou nebo jen dekorativní funkci sloupu v architektuře. Název vznikl podle výročních slavností ve starověkých Karyai, při nichž ženy tančily s košíky na hlavě. HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. 3. vyd. Praha, 2000, s. 148. ISBN 80-85386-92-5.

¹⁴⁷ Včely byly vždy obdivovány pro řadu svých vlastností, které se staly základem pro řadu symbolických vlastností, především pílí, organizaci a čistotu. ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha, 1998, s.114-115. ISBN 80-204-0740-5.

¹⁴⁸ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Vyd. 2. Přeložil Petr PATOČKA. Praha, 2007, s. 272. ISBN 978-80-7367-284-3.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 115.

architekta Osvalda Polívky (1859 – 1931), žáka Josefa Zítka (1832 - 1909).¹⁵⁰

V 70. letech, byla opakovaně opravována střecha, kvůli zatékání a v roce 1987 proběhla přestavba na muzejní místnosti. Následně se do tamních prostorů stěhuje Muzeum revolučních tradic Východočeského kraje. V roce 1990 bylo muzeum zrušeno a od té doby zde sídlí Galerie moderního umění.¹⁵¹

Poslední a zároveň i nerozsáhlejší rekonstrukce proběhla v letech 2014–2016. Byly odstraněny necitlivé zásahy z minulosti a provedeno restaurování uměleckých děl a uměleckořemeslných dekorativních prvků v interiérech. Nové architektonické řešení vnitřních prostor, respektuje historický charakter stavby, zároveň jej upravuje pro současný způsob užívání. Přízemí a první poschodí, kde se dochovaly původní uměleckořemeslné prvky, byly upraveny tak, aby se co možná nejvíce přiblížily svému původnímu stavu. Další podlaží byla upravena pro stálou expozici moderního umění.¹⁵²

Popis budovy

Rozlehlá volně stojící budova hradeckého záložního ústavu působí střídmostí monumentalitou s vertikálně traktovaným průčelím, členěna horizontálně vrstvenou omítkovou bosáží a provazci svislých lizén, ukončená mohutnou římsou.

Nejvýraznějším motivem průčelí je do náměstí obrácené nároží vytvořené v podobě hranolové věže, o patro převyšující základní hmotu budovy. Věžový rizalit je v prvním patře vysunut do prostoru o dvojici trojdílných arkýřů, podpíraných odstupňovanými konzolami. Arkýře přechází v druhém patře v balkony s kovovým zábradlím.

Nárožní niky věže vyplňují figury atlantů od sochaře a národního umělce Ladislava Šalouna (1870 - 1946)¹⁵³, specializujícího se na monumentální plastiku pro architekturu. Nárožní postava atlanta byla zanázořněna s velkým úlem u nohou, zatímco atribut druhých dvou atlantů tvoří psík.

Dvě bronzové figury v nadživotní velikosti, umístěné po stranách nálevkovitě řešeného vstupu do budovy, jsou též z tvorby Ladislava Šalouna. Alegorii vědy představuje

¹⁵⁰ BARTOŠ, Štěpán – LUKEŠ, Zdeněk – PANOCH, Pavel. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice, 2008. s. 22. ISBN 978-80-85211-23-8.

¹⁵¹ DOUBEK, Zdeněk et al. *Starý Hradec Králové dům od domu*. Hradec Králové, 2009, s. 321.-322. ISBN 978-80-904448-0-5.

¹⁵² *Budova*. Galerie moderního umění v Hradci Králové. 2018 [cit. 2018-07-05] URL: <<https://www.galeriehk.cz/budova.html>>

¹⁵³ Ladislav Jan Šaloun (1. srpna 1870, Praha– 18. října 1946, Praha) byl český sochař období secese, naturalismu a realismu, zakladatel moderního českého sochařství.

mužská figura při levé straně vchodu. Postava je oděná od pasu dolů s otevřenou knihou v ruce. Druhá figura ženy s odhaleným poprsím a trsy listoví obtěžkaného ovocnými plody, představuje alegorii přírody/úrody.¹⁵⁴ Obě plastiky mají symbolizovat věčný svár civilizace a přírody.

Na fasádě rozlehlé nárožní stavby se uplatňují i další drobné plastické motivy. Mimo stylizovaných masek též zoomorfní a vegetabilní reliéfy, které zdobí i boky krakorců vynášejících arkýř na hlavním průčelí.

V přízemí se nachází rozlehlá hala se schodištěm s krásným mramorovým obložením a stropním oknem s vitrážemi v secesním stylu. Původní je též mozaiková podlaha, či štuková výzdoba stropu a lustrová svítidla.

Okresní nemocenská pojišťovna

Jaroměř, Edvarda Beneše čp. 191

Milan Babuška, 1925 – 1926

Historie

Bývalá Okresní nemocenská pojišťovna se nachází ve středu nové výstavby Jaroměře pod historickým jádrem na pravém břehu Labe a je tak součástí nového regulačního plánu z roku 1925. Na novém regulačním plánu, převažovaly pravoúhlé, v principu klasicistní, geometrické provedení s vypracováním všech možností dalšího stavebního rozvoje města.¹⁵⁵

V parkovém řešení okolního prostoru se nachází řada významných budov občanské vybavenosti, vedle budovy divadla je to též škola Boženy Němcové, knihovna ad.

V tomtéž roce byla zahájena bohatá výstavba, mezi nové budovy patří například chirurgický pavilon zdejší nemocnice, budova reálky a Husův sbor Na Ptákách. Vrcholnou událostí 20. let byla Hospodářsko – průmyslová výstava severozápadních Čech v Jaroměři,

¹⁵⁴ Od pradávna byla obdivována krása a plodivá síla přírody, proto byla často zobrazována jako mladá hezká žena, se zdůrazněnými částmi těla souvisejícími s plozením. Římský básník řeckého původu Claudius Claudianus popisuje přírodu jako starou, přeci však krásnou ženu. Filozof Seneca upozorňuje svého oponenta na nesmírné bohatství přírody: „Tolik dřevin přinášející rozmanité plody, tolik léčivých bylin...“(De beneficiis) ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha, 1998, s. 24. ISBN 80-204-0740-5.

¹⁵⁵ SKALICKÝ, Alexandr. Jaroměř, č. p. 191, realizace Milana Babušky. In *Rodným krajem*. č. 46, 2013, s. 54. ISSN 1210-6135

uskutečněná ve dnech 3. července až 2. srpna. Součástí rozlehlé výstavní plochy byly též tři školní budovy, nová sokolovna, budova nemocenské pokladny i bohatá zeleň, již měl na starosti zahradní architekt p.Vecka.¹⁵⁶

Popis budovy

Dvoupatrová budova přibližného půdorysu písmene U tvoří výraznou dominantu nároží ulic Edvarda Beneše a Patrného, směřujíc od paty svahu (na nároží) do kopce s parkovou úpravou. Na volně stojící objekt navazuje z boční strany do ulice Patrného řadová zástavba.

Budova je zděná s použitím železobetonové konstrukce, ukončená nízkou sedlovou střechou. Směrem k řece dvoupatrová, ale ve směru proti svahu se přízemí mění na suterén. Podezdívka přízemí je tvořena haklíkovým obkladem, výšku vyzdění určuje okolní svažitost terénu. Hlavní vstup je umístěn poblíž nároží. Rytmus průčelí zdůrazňují pilíře, na kterých byla v úrovni druhého patra umístěna sochařská díla.

Výška druhého patra na fasádě neodpovídá konstrukční výšce, neboť pilíře a římsa jsou vedeny až do úrovně parapetů oken v druhém patře. Celé druhé patro je sjednoceno pásem světle červeného cihlového obkladu, který nenásilně kontrastuje s bílými římsami i orámováním okenních otvorů a s hladkou šedou omítkou.

Celkové pojetí průčelí a rytmika pilířů připomíná Babuškovu starší klasicistní tvorbu, doplněnou o detaily Art Deco, vrcholícího v těchto letech. K Art Deco detailům náleží plasticky provedené zarámované vnošení „AD 1926“ nad vedlejším jižním vchodem a kované mříže zábradlí balkonku tamtéž, rovněž i motiv stylizované olivové ratolesti nad hlavním vstupem.

Ve stylu Art Deco je částečně proveden i interiér, například zádveří s kazetovým stropem a žebry ze železobetonu, s původními dvoukřídlými dveřmi prosklenými více tabulemi broušeného skla. Následuje hala, jejíž ústřední část tvoří středově umístěné železobetonové monolitické schodiště s madlem zábradlí z tvrdého dřeva a kovanými mřížemi geometrického designu, který se opakuje též na zábradlí balkonů. Keramická dlažba ve dvou odstínech šedé – světlé a tmavší koresponduje s černým dlaždičkovým obložením při zdi podlahy. Původní je též většina vchodových dveří a členění okem jednotlivými tabulemi skla.

¹⁵⁶ HOVORKA, Josef. *Dvanáct kapitol z historie Jaroměřska: [rozšiřující a doplňkový učebnicový text]*. Náchod, 1996, s. 46. ISBN 80-901791-2-6.

Jedná se o celek s dochovanou autenticitou jak exteriéru, tak i v interiérech.¹⁵⁷

Výše zmíněná sochařská výzdoba byla osazena dodatečně v následujících letech (1926 – 1929). Jedná se o práci místního rodáka Josefa Wágnera (1901 – 1957), původně studenta Hořické kamenosochařské školy, kde se vyučil kamenotiskařem. Poté následovalo studium na akademii výtvarných umění v Praze pod vedením prof. Štursy, Španiela a Gutfreunda, tehdejších kapacit sochařského umění. Při realizaci zakázky spolupracoval sochař i se svým bratrem Václavem Wágnerem (1897 – 1944), zároveň šlo o první zakázku na uplatnění vlastní práce na architektuře.¹⁵⁸ Nelze přesně rozlišit množství práce každého z bratrů. Jedná se o sedm alegorických polopostav z pískovce, na kterých je patrná nejistota ve volbě motivu. Signatura „JOS. WÁGNER“ je provedena na plintu druhé sochy zleva.

Dům městské spořitelny (s koupalištěm a odpočívárny v budově)

Náchod, Masarykovo náměstí

Pavel Janák, 1927 – 1930

Historie

Jednou z architektonicky i dispozičně velice ceněných staveb Náchoda je funkcionalistická budova spořitelny a lázní od významného architekta Pavla Janáka (1882 - 1956).¹⁵⁹ Který od roku 1921 působil na pozici profesora Uměleckoprůmyslové školy v Praze a byl znám jako přední představitel, teoretik i praktik meziválečného stylu nazývaného národní dekorativismus.¹⁶⁰

Jeho tvorba v oblasti Náchoda je úzce spojena s rodinou Bartoňů, např. pro Cyrila Bartoně projektoval návrh přestavby obytného a obchodního nákupního domu v Náchodě, ul.

¹⁵⁷ SKALICKÝ, Alexandr. Jaroměř, č. p. 191, realizace Milana Babušky. In *Rodným krajem*. č. 46, 2013, s. 54-55. ISSN 1210-6135

¹⁵⁸ TOMEŠ, Jan Marius. *Sochař Josef Wagner*. Praha, 1985, s. 55.

¹⁵⁹ ŠVÁCHA, Rostislav – KOHOUT, Michal. Česká republika. Díl 2. Praha, 2004. s. 237. ISBN 978-80-903826-0-2.

¹⁶⁰ Národní dekorativismus je uměle vytvořený styl, jenž měl vytvářet dojem specificky českého slohu a současně měl demonstrovat národní suverenitu mladého Československa nejen v rovině politické, ale také na poli umění. Národní dekorativismus je jedním z možných označení tohoto stylu. HNÍDKOVÁ, Vendula. Rondokubismus versus národní styl, *Umění* 58, č. 12009 (1), s. 74. V umělecké rovině čerpal národní sloh z domácích a slovanských kořenů – českého kubismu, jeho tvarový aparát se pod vlivem národně vzniklé atmosféry smísil s prvky národního ornamentu, např. květy nebo lipovými ratolestmi. A. ADLEROVÁ, Art-deco, *České sklo kolem roku 1925: duben-prosinec 1980*. Jablonec nad Nisou, 1980, 1 sv. s. 2.

Kamenická (1927)¹⁶¹, či kancelářské prostory pro spol. Josef Bartoň a synové (1927 – 1928)¹⁶². Janákovu nejznámější realizací pro tuto rodinu je bezesporu funkcionalistický návrh rodinné vily Petrův Dvůr známý spíše pod názvem Bartoňova vila (1927 – 1928)¹⁶³. A ani s palácem pro Městskou spořitelnu tomu nebylo jinak, roku 1933 prohlásil spořitelní výbor: „že pan Cyril Bartoň-Dobenín se o spořitelnu městskou zasloužil.“¹⁶⁴ Za Bartoňova úřadování byly zakoupeny čtyři staré domy na nároží M. Náměstí a ulice Kamenice, které byly zbořeny a na jejich místě byl mezi roky 1927 – 1930 postaven palác pro městskou spořitelnu, ve kterém měli být umístěny nejen úřadovny, krámy a byty, ale též lázně a knihovna s čítárnou.¹⁶⁵

Popis budovy

V přízemí orientovaném do Masarykova náměstí se nacházely úřadovny spořitelny a obchody v traktu do ulice Kamenice, patra objektu byla určena k bydlení. Do zadního traktu zakomponoval architekt Pavel Janák schodiště, čímž docílil variabilnějšího seskupení dispozice a více prostoru pro kanceláře v přízemí. Dále architekt zajímavě využil podzemí, kam umístil lázně s bazénem.

Nárožní budova tvoří jednotný blok o třech patrech se dvěma vstupy umístěnými z boku ulice. Fasáda obrácená do náměstí je hladká pravidelně členěná čtvercovými okny, 3. patro je rytmizované střídáním zapuštěných teras s vikýřovými nástavci, se sedlovou střechou s vikýři a pultovými stříškami.

V parteru do ulice Palackého byly umístěny výkladní skříně, s výrazným pilovitým motivem arkýře, která jsou ve třetím patře odstoupené s terasou a jednoduchým kovovým zábradlím. „Pozoruhodný je zřetel k oslunění obytných místností, které směřují do poměrně úzké ulice. Janák ho vytvořil originálně s ohledem na vnitřní prostor, avšak s důrazem na architektonický účín pilovitého motivu, který ovládá celé boční průčelí.“¹⁶⁶

Fasádu domu tvoří bílá vápenná omítka, pouze přízemí je obloženo travertinovými deskami okrové barvy. Kromě netypicky řešené hmoty domu stojí za zmínku též sochařská výzdoba. Vstup umístěný poblíž nároží vedoucí do kanceláří byl vyzdoben dílem sochaře

¹⁶¹ KIESLING, Norbert. *Pavel Janák*. Řevnice, 2011, s. 140. ISBN 978-80-87164-38-9.

¹⁶² Tamtéž, s. 123.

¹⁶³ Tamtéž, s. 140

¹⁶⁴ CHARVÁT, Jaroslav. *Kronika rodu Bartoňů*, Náchod, 1940, s. 102.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 102.

¹⁶⁶ BENEŠOVÁ, Marie. *Pavel Janák*. Praha, 1959, s. 36.

Břetislava Benda (1897 – 1983)¹⁶⁷. Z levé strany plastický znak města Náchoda, po pravé pak vysoký mramorový reliéf s námětem práce v textilu, rodiny a spoření, nesoucí název „Průmysl a rodina“. Vytvořil také bronzovou pamětní desku „Poroba a osvobození“¹⁶⁸ umístěnou na nároží do náměstí se složitým výjevem z dějin města.

Uřatá hlava patří měšťanovi Tobiášovi Štefkovi z Koloděj, původem z Náchoda. Byl jedním z direktorů za městský stav, což bylo tehdy chápáno jako provinění vůči císaři, proto byl v roce 1621 odsouzen a 21. června popraven na Staroměstském náměstí.¹⁶⁹

Výjev mueny jedoucích na koních se též váže k roku 1621, porážce v bitvě na Bílé hoře a útěku zimního krále. Pro Náchod tím skončilo období jistoty a prosperity, kdy bylo rezidenčním městem Smiřických, jednoho z nejbohatších českých šlechtických rodů. Nastalo období zmatků a konfiskací, k čemuž přispělo, když za králem odešla náchodským průsmyslem také Markéta Salomen, vdova po Jindřichu Slavatovi, která jako poručnice spravovala rodový majetek, Náchodští se tak naráz ocitli bez vrchnosti.¹⁷⁰

Uprostřed těchto výjevů odkazujících na porobení, alegorická postava Svobody s lípovou ratolestí¹⁷¹ a skupina postav představujících rodinu.

Na pamětní desce se pod uměleckým reliéfem nachází nápis: „DLE POVĚSTI PRCHAL NÁCHODEM 1620 PO BITVĚ BĚLOHORSKÉ BEDŘICH FALCKÝ, ZIMNÍ KRÁL, 21. 6. 1621 NA STAROMĚSTSKÉM RYNKU BYL S ČESKÝMI PÁNY ŠTAT TOBIÁŠ ŠTEFEK Z KOLODĚJ, PURKRABÍ NÁCHODSKÝ, JEHOŽ DŮM STÁVAL V TĚCHTO MÍSTECH. POSVĚCENA KRVÍ VELKÝCH HRDINŮ OD ZBOROVA, VOUZIERS, TERRONU, DOSS ALTO, ZRODILA SE NAŠE SVOBODA 28. 10. 1918.“

Sochařská výzdoba byla plně v režii architekta Janáka, například sochař Benda vzpomíná, jak vytvářel původně nízký reliéf, ale architekt si přál vysoký, proto musel prvotní koncept měnit.¹⁷²

Na hlavním průčelí se na fasádě ve výši druhého patra nachází čtyři polopostavy symbolizující typické živnosti pro zdejší kraj: zemědělství, živnosti, obchod a průmysl.¹⁷³ Zleva postava kováře, žena s obilným snopem, tkadlec a pláteník. Sochy jsou vytesány ze

¹⁶⁷ BENDA, Břetislav. *Břetislav Benda: sochař republiky*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - VHÚ Praha, 2015, s. 8-12. ISBN 978-80-7278-674-9.

¹⁶⁸ KOTALÍK, Jiří. *Břetislav Benda: přehled sochařovy tvorby*. Praha, 1982, s. 213.

¹⁶⁹ BAŠTECKÁ, Lydía a Ivana EBELOVÁ. *Náchod: [historie, kultura, lidé]*. Praha, 2004, s. 89. ISBN 80-7106-674-5.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 87-88.

¹⁷¹ Národní symbol, často užívaný prvek národního dekorativismu

¹⁷² BENDA, Břetislav. *Břetislav Benda: sochař republiky*. Praha, 2015, ISBN 978-80-7278-674-9, s. 63

¹⁷³ Plastiky Josefa Bílka. In *Náchodský zpravodaj*. č. 3. 1988, s. 6.

sliveneckého mramoru a dnes již vykazují četné defekty vlivem povětrnostních podmínek. Jejich autorem je sochař Josef Bílek (1896 – 1978), který studoval v Hořicích na Průmyslové škole kamenické a poté Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Většinu svého života působil v Hořicích v Podkrkonoší, kde také zemřel.¹⁷⁴

Městská spořitelna

Nové Město nad Metují, Komenského čp. 30

Jindřich Freiwald, 1928 – 1930

Historie

Bývalá spořitelna byla postavena u příležitosti 35. výročí místního peněžního ústavu v letech 1928 – 1930.¹⁷⁵ Autorem projektu je známá dvojice Freiwald & Bohm^{176,177} stavbu následně realizoval stavitel R. Jánský.¹⁷⁸ Na stavbě je patrná inspirace z Janákova a Gočárova uvažování o tzv. „národním slohu“ v podobě obloučkového kubismu, v podstatě českého architektonického Art Deca, které pak následovali další architekti, k nimž náležel i Jindřich Freiwald.¹⁷⁹ Konečným východiskem při hledání vhodného architektonického stylu, se mu stala střední cesta nalezená v syntéze tradice a avantgardy.

Původnímu účelu sloužila budova do roku 1960, kdy sem byla přesunuta pošta, zatímco spořitelna musela vzít zavděk stísněnějšími prostory v domě čp. 78 na náměstí

¹⁷⁴ SAB. 80 let akademického sochaře Josefa Bílka. In *Předvoj* 17. č. 25, 1976, s. 3.

¹⁷⁵ POTŮČEK, Jakub a Vendula POTŮČKOVÁ. *Slavné stavby Jindřicha Freiwalda*. Praha, 2015, s. 85. ISBN 978-80-87073-88-9.

¹⁷⁶ Jaroslav *Böhm*, stavitel a spolupracovník architekta Jindřicha Freiwalda, ačkoli spolu realizovali mnoho staveb, *Böhmova* přesná bibliografická data nejsou známa, stejně tak podrobnosti o jejich vztahu či seznámení. Alexandr Skalický nazývá *Böhma* Freiwaldovým spolužákem ze školy, chybí však zmínka ze které. SKALICKÝ, Alexandr: Architekt Jindřich Freiwald. Dopisy přátelům a spolupracovníkům, In *Panorama. Členský věstník spolku Klub přátel výtvarného umění*, č. 17, 2009, s. 5.-7.

¹⁷⁷ Společnou firmu měli založit v roce 1921, jak oba (Freiwald i *Böhma*) píše v úvodu knihy, vydané k jejich tříletému výročí: FREIWALD, Jindřich. *Naše stavby = Nos batiments = Our buildings = Unsere Bauten : vyobrazení, plány a návrhy státních, družstevních a továrních kolonií, rodinných domků, vill, letních sídel, domů nájemných, veřejných budov a staveb průmyslových; detaily prováděných staveb a prací řemeslných*. Praha: J. Freiwald, 1924, 192 s.

Tvůrčí autorství společně podepsovaných projektů však připadá J. Freiwaldovi. HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha, 2006, s. 214. ISBN 80-200-0521-8.

¹⁷⁸ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 276. ISBN 80-200-0969-8.

¹⁷⁹ SKALICKÝ, Alexandr a Marie VAKULOVÁ. *Realizace architekta Jindřicha Freiwalda v rodném kraji. Stopami dějin Náchodska*. Náchod; Zámrska, 2007, 11, s. 186. ISSN 1211-3069.

Republiky.¹⁸⁰

V roce 2009 prošla budova citlivou rekonstrukcí, během níž bylo dbáno na zachování původních barev stěn, štuky, dlaždic, vitrážových oken i obložení foyer. Z původní stavby a vybavení se dodnes dochovala např. stropní svítidla ve vstupní hale, jejichž kruhová základna vyrobená z pozinkované mosazi a válcovitá stínidla z mléčného skla pochází z místního elektro-závodu Václava Béma.¹⁸¹ Dodnes tak tvoří hodnotnou součást zástavby předměstí s kvalitně řešenými interiéry.

Po výše zmíněné rekonstrukci od roku 2010 v tamních prostorách našla útočiště městská knihovna a městský klub.¹⁸²

Popis budovy

Dvoupatrová budova postavená v intencích neoklasicismu, je součástí řadové zástavby v ulici Komenského, hned pod starým náměstím. Průčelí je šestiosé, z toho pět okenních os v základní hmotě průčelí, šestá pak v odsazené severní části s průjezdem, která velice přirozeně vyrovnává rozdíly v uliční čáře blokové zástavby.

Uliční fasáda je členěna vysokým řádem kanelovaných pilastrů, na které nasedá desková římsa podepřená subtilními konzolami. Průčelí uzavírá atika s dekorativním režným zdivem, zubořezem a vsazenými kruhovými okny. Přízemí zdobí pásová bosáž, lehce neobvyklá pro Freiwaldovy stavby.

V prostoru mezi okny prvního a druhého patra se nachází štuková výzdoba. Motivy tvoří oblíbené alegorické ztvárnění pracovních a hospodářských symbolů. Zleva znaky průmyslových odvětví: tři klasy (zemědělství), kolovrat (tkalcovství), znak železnic (doprava), továrna (průmysl energetický či chemický), kladivo a ozubené kolo (těžký průmysl/hutnictví) a řadu uzavírá motiv domu (stavebnictví).

Vnitřní dispozice objektu je uspořádána jako dvoutrakt s příčně přilehlým průjezdem a přisazeným dvorním křídlem schodiště. Hlavní část přízemí tvořila dvorana s úřadovnou, horní patra byla převážně obytná a do suterénu umístil architekt trezory. Podobně jako v dalších svých stavbách i zde Jindřich Freiwald navrhl většinu vybavení, které následně zhotovila firma Josefa Navrátila z Kolína. Vedle originálního obložení stěn to byly například

¹⁸⁰ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 192. ISBN 978-80-87073-52-0.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 193.

¹⁸² *Městská knihovna Nové Město nad Metují*. Nové Město nad Metují, 2015, 40 nečíslovaných. ISBN 978-80-87743-07-2.

registrační skříně s žaluziovými uzávěry, dřevěné kryty na topení, a dřevěné zábradlí.¹⁸³

Jedná se o typickou stavbu z rané tvorby architekta Jindřicha Freiwalda s charakteristickými znaky, jako jsou výrazné pilastry/lizény, barevná hravost, kombinace štukové výzdoby, kulaté okenní otvory a dekoračního užití cihel.¹⁸⁴ Ve srovnání s jinými architektovy realizacemi je zde patrná potřeba vyrovnat se s prostorem omezeným okolní zástavbou.

Okresní záložna hospodářská

Nová Paka

Čeněk Musil, 1930 - 1931

Historie budovy

V letech 1930 – 1931 probíhalo bourání staré radnice a dalších sousedících domů v severní frontě Masarykova náměstí, na nově vzniklém prostoru mělo vyrůst několik úředních budov.¹⁸⁵ Jako první se zde začalo s výstavbou Okresní záložny hospodářské,¹⁸⁶ podle plánů jičínského architekta Čenka Musila.¹⁸⁷ Více z historie viz kapitola Spořitelna a Okresní úřad.

Popis budovy

Třípatrová budova obdélné dispozice se nachází uprostřed bloku budov, z pravé strany sevřena starší historickou zástavbou s podloubím, z druhé strany navazuje budova Městského úřadu od téhož architekta.¹⁸⁸ Přízemní parter je obložen šedými kamennými deskami s nesymetricky umístěným vchodem, který se nachází v první ose přízemí a je zapuštěn za líc

¹⁸³ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 192.-193. ISBN 978-80-87073-52-0.

¹⁸⁴ Např. Dům „U Štiky“ v Pardubicích, Hotel „Start“ v Hradci Králové, Úřednický dům továrny Ferrovia v Radotíně. FREIWALD, Jindřich. *Naše stavby = Nos batiments = Our buildings = Unsere Bauten : vyobrazení, plány a návrhy státních, družstevních a továrních kolonií, rodinných domků, vill, letních sídel, domů nájemných, veřejných budov a staveb průmyslových; detaily prováděných staveb a prací řemeslných*. Praha, 1924.

¹⁸⁵ SOkA Jičín. Městský archiv Nová Paka. Pamětní kniha obecní 1929- 1938, inv. č. 286, kniha č. 128, karton 78. s. 22.

¹⁸⁶ VÁGENKNECHT, Jaroslav. Stará novopacká radnice se začala bourat před sedmdesáti lety. In *Nové noviny* 3. č. 47, Jičín, 2000. s. 10.

¹⁸⁷ HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha, 2006, 3 sv., s. 526. ISBN 80-200-0521-8.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 526.

fasády. Druhé dvě osy jsou tvořeny širokými výkladci.

Hladkou fasádu prvního a druhého patra rozrušují pouze šestidílná čtvercová okna umístěná v osmi osách. Třetí patro se světlejší omítkou okrové barvy je odskočené a dává tak vzniknout balkonu po celé délce průčelí. Výškově stavba koresponduje s vedlejší novější zástavbou a stejně jako ona je i zakončena plochou střechou. Tvarově nekomplikovaná stavba záložny, vyniká především díky kontrastu se starší architekturou (a vlastně i se soudobou navazující na západní straně), vedle které přeci jen působí zvolený puristický styl lehce nešťastným dojmem.

V přízemí byly na kamenné sokly mezi osami umístěny dvě sochy z bílého mramoru od zdejšího rodáka Bohumila Kafky (1878 - 1942)¹⁸⁹. Vytvořeny byly roku 1931 právě pro účely dekorace tehdejší záložny (nyní České spořitelny a.s.). Klasicky pojednané sochy symbolizují „Spořivost“ a „Zemědělství“. První alegorie znázorňující zemědělství je představena nahým mužem oděným pouze v lipové listy, levou rukou se opírající o včelí úl. Postava ženy je též nahá, stojící ve snopu obilí (pšenice). Uvnitř spořitelni haly se nachází rozsáhlá freska Žně na Novopacku od prof. Blažka, od něhož jsou též alegorie měsíců na oknech.¹⁹⁰

Národní banka československá a okresní hospodářská záložna

Hradec Králové, náměstí osvoboditelů čp. 798 a 820

Jan Rejchl, 1930 – 1931, 1933 - 1934

Historie

V letech 1930 – 1933 na nově zastavovaném prostranství severně od budovy Kotěrova muzea přibýly dvě nové budovy od architekta Jana Rejchla (1899 - 1985)¹⁹¹.¹⁹² Na projektování Národní banky, se Rejchl ucházel ve veřejné soutěži 1928, ze které vyšel vítězně. O čtyři roky později zvítězil rovněž v soutěži na sousední administrativní budovu

¹⁸⁹ TOMAN, Prokop a Prokop Hugo TOMAN. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 5., vyd. Praha, 2000, 1. sv, s. 449.-450. ISBN 80-237-3633-7.

¹⁹⁰ BENEŠ, Zdeněk. *Dějiny Nové Paky I. (Do roku 1939)*. Nová Paka, 2012, s. 292. ISBN 978-80-260-1701-1.

¹⁹¹ HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha: Academia, 2006, s. 639. ISBN 80-200-0521-8.

¹⁹² BENEŠOVÁ, Marie, Jan JAKL a František TOMAN. *Salón republiky: moderní architektura Hradce Králové*. Hradec Králové, 2000, s. 92 -93. ISBN 80-902593-7-5.

Okresní hospodářské záložny i s byty zaměstnanců.¹⁹³ Této skutečnosti architekt využil a budovy výškově sjednotil měděnou atikou. Ačkoli byly obě stavby vytvořeny rozdílnými architektonickými prvky, celá severní strana náměstí působí dokonalou souhrou a blok je tak vnímán jednotně, přestože je zde podstatný rozdíl, a to mezi počtem podlaží.¹⁹⁴

Mladší budova záložny je podstatně jednodušší, bližší funkcionalismu, průčelí je obloženo červeným keramickým obkladem s asymetricky řešeným vstupem a vyosenou trojicí balkonů.

Popis budovy

Náročná budova banky s půdorysem „L“ je součástí městské zástavby na rohu náměstí Osvooboditelů a Divišovy ulice, částečně uzavřený dvůr se nachází za budovou. Banka je koncipována do dvou pater s převýšenými okny v přízemí i prvním patře, čímž navozuje na vznešenou představu paláců. Fasáda je rytmizována do lizénových rámců okenních os. Obložení tvoří kombinace červeného a přírodního pískovce, který se uplatnil především na soklu budovy a vstupním rizalitu. „*V symetricky orientovaném vstupním průčelí sice autor přiznal nosníky konstrukce budovy, ale vzápětí je bravurně využil jako stylizované polosloupky, evokující renesanční vysoký řád.*“¹⁹⁵ Pravoúhlý portál přístupný po třech schodech je obložen mramorem. Vstupní rizalit zdobí znak české státnosti a nad portálem umístěný jeden z pískovcových reliéfů od sochaře Josefa Škody (1901 – 1949)^{196, 197}. Na něm se nachází 10 postav představujících alegorii mnohotvárnosti duševní práce. První muž zleva kreslí návrh, druhý jej u toho fotí, třetí vyrývá grafickou desku, aby připravil emisi. Čtvrtý a pátý pracují se strojem, nejspíše se jedná o tiskařský stroj či lis. Šestý muž s lupou představuje kontrolora kvality. Další dvojice přepočítává bankovky v zamřížovaném trezoru a předávají je k dopravě. Na posledním výjevu je zobrazen bankovní úředník, od nějž peníze putují ke klientovi, na této části reliéfu je také podepsán sám sochař s datem 1931. Civilní pojetí reliéfu, je charakteristické pro období po roce 1925, stylizované

¹⁹³ ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Tři generace architektů: Václav st., Václav ml., Jan a Milan Rejchlovi*. Hradec Králové, 2012, s. 91 – 93. ISBN 978-80-905271-1-9.

¹⁹⁴ Budova Okresní hospodářské záložny má o jedno patro více. Nejspíš z praktických důvodů, jelikož se v patrech nacházely byty pracovníků záložny.

¹⁹⁵ POTŮČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismus : 1895-2009*. Hradec Králové, 2009, s. 98. ISBN 978-80-86472-42-3.

¹⁹⁶ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 1 sv. s. 139.

¹⁹⁷ ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Tři generace architektů: Václav st., Václav ml., Jan a Milan Rejchlovi*. Hradec Králové, 2012, s. 540 – 541. ISBN 978-80-905271-1-9.

figury mají odlišnou fyziognomii, přesto si jsou velice podobné. Působí na diváka neosobním dojmem, jako by byli zcela podřízeni pouze své roli v procesu výroby bankovek. Reliéf nejspíš odkazuje na fakt, že nový Československý stát ihned po první světové válce zavedl vlastní měnu, od čehož si sliboval posílení ekonomiky a snížení inflace.

Levá část jižního průčelí, směřovaného do Divišovy ulice, je bez oken, s druhým ze Štursových reliéfů spojující trio profesí. Na něm zleva dělník, uprostřed úředník a vpravo rolník, na pozadí tovární budovy a pole se snopy, stylizované figury jsou zachyceny uprostřed práce s náčiním v rukách.¹⁹⁸ Dělník je zobrazen s kladivem, úředník s telefonem u ucha a zemědělece s kosou a brouskem za pasem.

Velkoryse byly řešeny i interiéry budovy, z vestibulu vede schodiště obložené mramorem, nábytek byl proveden na míru firmou Nevyhoštěný. Pozoruhodná byla i futuristická osvětlovací tělesa od firmy Jílek.¹⁹⁹

Budově se dostalo velkého mediálního ohlasu, kladné byly např. postřehy v časopise Osvěta lidu, který vyzdvihoval sochařskou výzdobu exteriéru.²⁰⁰ Naopak některým příznivcům střízlivé moderní architektury vadila výrazná monumentalita stavby. „*Je to architektura takzvaně monumentální a jako taková nemůže být výrazem dnešní doby, neboť její monumentalita není bezprostřední, je chtěná*“.²⁰¹

Okresní záložna hospodářská

Sobotka, ulice Jičínské čp. 420

František Janda

1935

Historie

Okresní záložna hospodářská byla nejstarším peněžním ústavem na Sobotecku, který

¹⁹⁸ Postava dělníka s kladivem v ruce, úředník s telefonním sluchátkem, rolník s kosou a brouskem za pasem.

¹⁹⁹ ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Tři generace architektů: Václav st., Václav ml., Jan a Milan Rejchlovi*. Hradec Králové, 2012, s. 92. ISBN 978-80-905271-1-9.

²⁰⁰ Nová budova Národní Banky v Hradci Králové, In *Osvěta lidu XXXIII*, 1930, č. 79, s. 5.

²⁰¹ Filiálka čs. Národní banky v Hradci Králové, In *Byt a umění III*, 1932, č. 3-4, s. 175

se specializoval na podporu tamní zemědělské činnosti.²⁰² Zpočátku se úřadovalo v jedné malé místnosti budovy dřívějšího Okresního výboru, odkud se záložna přestěhovala do domu na náměstí. V roce 1903 získala první vlastní prostory, a to koupí domu čp. 198 v Sobotce od pana Peči.²⁰³

„Když viděli jsme, kterak ústav náš roste a vzkvétá a jelikož jsme v dohledné době minili uskutečnit další plány, k nimž nevyhnutelně zapotřebí bylo vhodných místností obchodních a kancelářských, rozhodli jsme se starý nepostačující dům prodati a postaviti novou účelnou – ne však přepychovou budovu záloženskou, která by byla důstojným stánkem pro ten náš slibně se rozvíjející ústav peněžní.“²⁰⁴ Právě na základě tohoto rozhodnutí došlo k výstavbě, díky níž získala tamní Okresní záložna hospodářská vlastní moderní budovu, která plně odpovídala jejím potřebám a zároveň ji náležitě reprezentovala.²⁰⁵

Popis budovy

Bývalá hospodářská záložna v Sobotce, dnes spořitelna,²⁰⁶ se nachází na křižovatce mezi ulicemi Jičínská a Šolcova.²⁰⁷ Architekt František Janda (1886 – 1958), žák a spolupracovník Jana Kotěry²⁰⁸ (1871 – 1923),²⁰⁹ důmyslně využil tvaru pozemku a dal vzniknout stavbě na půdorysu písmene „U“. Ač netypický, přesto ne ojedinělý motiv obloukového průčelí, patřil k Jandovým oblíbeným a často se s ním setkáváme v architektonické tvorbě.²¹⁰ Budova byla vystavěná ve stylu českého purismu s konstruktivistickými prvky a sochařskou výzdobou ve stylu tehdy oblíbeného civilismu, která je ukázkou reprezentativní meziválečné architektonické tvorby a zároveň ojedinělým případem monumentální architektury v kontextu venkova.

²⁰² 50 let činnosti Okresní záložny hospodářské v Sobotce: 1882-1932 : vznik okresní požární pojišťovny v Sobotce pro okresy Jičín, Libáň, Turnov, Český Dub a Sobotka. Sobotka, 1932, s. 8.

²⁰³ Tamtéž, s. 17.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 18.

²⁰⁶ BARTOŠ, Štěpán – LUKEŠ, Zdeněk – PANOCH, Pavel. Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji. Pardubice, 2008. s. 130. ISBN 978-80-85211-23-8.

²⁰⁷ ŠVÁCHA, Rostislav – KOHOUT, Michal. Česká republika. Díl 2. Praha, 2004. s. 245. ISBN 978-80-903826-0-2.

²⁰⁸ HOROVÁ, Anděla. Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Praha, 2006, 3 sv. s. 320. ISBN 80-200-0521-8.

²⁰⁹ VLČEK, Pavel. Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha, 2004, s. 326. ISBN 80-200-0969-8.

²¹⁰ Vila Amálka v Poděbradech, (nová encyklopedie) hotel Merkur na Anenském v Jablonci nad Nisou (dnes zbořený) VOSTŘÁK, Václav. České hostince - Jablonec nad Nisou . Jablonecký měsíčník. 2008 červenec [cit. 2018-05-06] URL: <<https://www.mestojablonec.cz/cs/mesto/jablonecky-mesicnik/06-2008/ceske-hostince.html>>

Budova je dvoupatrová, podsklepená zakončená pultovou střechou, pouze parter podkovitého tvaru je jednopatrový. Konstruktivisticky řešené průčelí s výrazným schodištním rizalitem vystupujícím z hmoty v 1. patře nad vchodem je obráceno na sever do ulice Jičínská. Železobetonová konstrukce je střídavě pokryta štukovým pláštěm a kamennými obklady z tmavě šedé žuly. O reliéfní sochařskou výzdobou západního podkovovitého parteru se postaral brněnský sochař a výtvarník Rudolf Březina (1888 – 1955)²¹¹.

Nad soklem v přízemí se nachází pás sedmi oken prostřídáných v pravidelném rozmístění šesti deskami s pískovcovými figurami. Alegorické sochy (směrem od jižní strany průčelí) znázorňují Lesnictví – muž držící jelení paroží, Zemědělství – žena s motykou, Průmysl – kovář v zástěře s perlíkem, kovadlinou a loukoťovým kolem²¹², dále oblíbený motiv Píle či Spořivost, následuje Orba – muž s pluhem a Žně – žena se srpen a snopem Obilí. Na soklu alegorie Píle či Spořivosti je čelně vpravo signatura “BREZA”.

POŠTY

Na úplném počátku poštovníctví stojí vznik písma v období starověku. V Mezopotámii se psalo na hliněné tabulky, které byly opatřovány jakýmsi hliněným obalem, jenž lze považovat za předchůdce prvních dopisních obálek. Ve starověkém Egyptě, Číně i Japonsku měla dokonce existovat organizovaná doprava zpráv již několik tisíc let před naším letopočtem.²¹³

O ustáleném systému výměny informací a stálé profesi posílů se dozvídáme z historie starověkých říší Persie, Řecka a především Říma. Římská státní pošta „Curus publicus“²¹⁴, byla založena císařem Augustem (31 př. n. l. - 14 n. l.)²¹⁵, jako státní instituce čistě pro

²¹¹ Platon Dějev, Výtvarníci legionáři, Praha 1937, s. 304.

²¹² Loukoťové kolo je kolo, jehož ráfek se skládá z jednotlivých segmentů, tzv. loukotí, většinou dřevěných. Poskládání těchto segmentů do kruhu tvoří ráfek kola, který pak většinou byl opatřen po obvodu ještě kovovou obručí. Ke každé loukoti pak zpravidla vedou od středu kola minimálně. Jiří Rejzek: *Český etymologický slovník*, LEDA Voznice 2001, heslo *loukoť*

²¹³ ČTVRTNÍK, Pavel, GALUŠKA, Jan, TOŠNEROVÁ, Patricia. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 13-22.

²¹⁴ Každá hlavní trasa byla stanicemi rozdělena na úseky, ve stanicích se přepřahali koně, „vyměňovala pošta“. Vozy tak s krátkými přestávkami mohly denně urazit i několik set kilometrů. Rychle a spolehlivě fungující pošta byla jedním z pilířů římské říše. Systém výměn ve stanicích ostatně dal poště i její jméno. Původem bylo latinské sloveso „positus“ používané Římany ve spojení „Mutatio posita in N“ - „Výměna umístěna ve stanici N“. Cursus publicus byl první poštou přístupnou v omezené míře i veřejnosti.

²¹⁵ ČTVRTNÍK, Pavel; GALUŠKA, Jan; TOŠNEROVÁ, Patricia. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 22. - 28.

potřeby státní správy. „Curus publicus“ využíval 100 000 kilometrové sítě silnic na území tehdejší říše a stal se fenoménem, který zůstal dlouhá léta nepřekonan.²¹⁶ Zprávy byly zprvu svěčovány vojákům a vyslancům, kteří sloužili především panovníkovi a zajišťovali včasné předání informací nezbytných pro spravování státu a jeho bezpečnost.

Po zániku říše římské došlo i k rozpadu tehdejšího poštovního systému. Ve středověku tak všechny významnější instituce od panovníka a šlechty, až po města, církve atd., využívali opět spíše individuálních posílů. Úpadek poštovníctví je připisován nedostatku dopravních prostředků, ubohému stavu cest a silnic a celkovému nebezpečí hrozící cestujícím.²¹⁷ Teprve počátkem 16. století nastal další rozvoj poštovníctví umožněný mimo jiné zlepšujícím se stavem hlavních evropských cest. O opětovný růst poštovníctví se na přelomu 15. a 16. století zasloužila italská rodina Thurn-Taxisů, zvaných Torriani.²¹⁸

Vývoj organizace poštovní správy v českých zemích

První oficiální poštovní spojení bylo založeno 15. října 1526 arcivévodou Ferdinandem (1526–1564), jednalo se o spojení mezi městy Prahou a Vídní.²¹⁹ Poštovní spojení v Čechách zřizovala italská rodina výše zmíněných Taxisů, která tou dobou ovládala většinu organizovaného poštovníctví na Evropském kontinentě.²²⁰ Po Bílé hoře byl nejvyšší dvorský poštovní úřad ve Vídni udělen rodině Paarů, kteří tak získali do správy organizaci pošt v Čechách, na Moravě i ve Slezsku a v obojích Rakousích.²²¹

V 17. století za vlády Karla VI bylo v Čechách zřízeno mnoho nových poštovních tratí a 58 stanic. Dalšímu rozvoji došlo za Marie Terezie (1740 – 1780) a Josefa II. (1780 – 1790), kdy byl zvýšen počet stanic, odstraněny nepořádky na poštách, současně došlo k úplnému zestátnění poštovníctví a vydání nových poštovních řádů. 1748 bylo poštovníctví centralizováno a nově spadalo pod správu generálního poštovního direktora ve Vídni. O rok později bylo centrální řízení pošty převedeno na ředitelství pro veřejné a kamerální záležitosti, s výkonným orgánem dvorské poštovní komise. V roce 1750 byla vedle dopravy osob a listovních zásilek zavedena i povozná pošta.

²¹⁶ Tamtéž, s. 8.

²¹⁷ ČTVRTNÍK, Pavel. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha, 2000, s. 10.-11. ISBN 80-86437-02-7.

²¹⁸ HUDEC, Antonín. *Spoje slovem i obrazem*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, 1973. 152 s.

²¹⁹ ČTVRTNÍK, Pavel; GALUŠKA, Jan; TOŠNEROVÁ, Patricia. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Liberec 2008, s. 21, ISBN 978-80-86660-23-3.

²²⁰ ROUBÍK, František, K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století. In *Sborník Archivu ministerstva vnitra, sv. X., Praha 1937, s. 231-232.*

²²¹ ČTVRTNÍK, Pavel; GALUŠKA, Jan; TOŠNEROVÁ, Patricia. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Liberec 2008, s. 22, ISBN 978-80-86660-23-3.

Za císaře Leopolda II. (1790 – 1792) bylo v Čechách na 97 poštovních stanic.

V 19. století stoupají nároky na poštovní dopravu a s rozvojem techniky (zavedení telefonu, telegrafu) dochází k využívání nových dopravních prostředků. Ustupuje se od užívání poštovních vozů a přechází se na železniční dopravu, později i a moderní silniční – automobilovou, lodní i leteckou.

Mezníkem při formování nového poštovního úřadu po vzniku republiky byl 13. listopad 1918, kdy vešel v platnost zákon č. 40 Sb. z. A n., kterým byl zřízen „zvláštní úřad (ministerstvo) pro správu pošt, telegrafů a telefonů, který vyňal tyto odvětví z působnosti ministerstva obchodu, kterému podléhali doposud. 1. ledna 1925 došlo k organizačnímu vyčlenění státního podniku Československá pošta s tím, že jeho hospodaření se řídilo podobnými pravidly, která platila v soukromých firmách.²²² Za okupace byla poštovní správa podřízena říšskému ministerstvu pošt a to do roku 1945, kdy bylo opětovně obnoveno ministerstvo pošt a státní podnik Československá pošta. Tento podnik byl za komunistického režimu transformován na národní podnik. Po roce 1989 byla rozdělena Československá pošta na rezort pošty a telekomunikace a 1. 1. 1993 se stala Česká pošta státním samostatně hospodařícím podnikem.

223

Typologie poštovního úřadu

Ačkoliv se jedná o jednu z nejnavštěvovanějších veřejných budov ve městech i na venkově, zůstává architektura poštovních úřadů v literatuře opomíjena. Ani věhlasný autor tzv. „bible“ architektů²²⁴ Ernst Neufert (...) jí nevěnuje žádnou pozornost. Ani další dobové příručky se poštám nevěnují o nic více. Až Ludwig Klasen v knize „*Grundriss-Vorbilder von Gebäuden für Verwaltungszwecke*“²²⁵ předkládá určitý typ uspořádání přízemních prostorů

²²² Československá pošta v prvních deseti letech samostatnosti. In *Deset let Československé republiky*. díl II., Praha 1928, s. 5.

²²³ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 25 -32, ISBN 978-80-87073-52-0.

²²⁴ „bible“ architektů neboli kniha Navrhování staveb vycházející od roku 1936 viz. NEUFERT, Ernst. *Bauentwurfslehre: Normen und Verschriften über Anlege, Bau, Gestaltung, Raumbedarf, Raumbeziehungen : Handbuch für den Baufachmann, Bauherrn, Lehrenden und Lernenden*. Gütersloh: Bertelsmann, 1970, 479 s.

²²⁵ *Grundriss-Vorbilder von Gebäuden für Verwaltungszwecke: Handbuch für Baubehörden, Bauherren, Architekten, Ingenieure, Baumeister, Bauunternehmer, Bauhandwerker und technische Lehranstalten*. Leipzig: Baumgärtner's Buchhandlung, [1886], s. 722-864, příl. č. 117-128. *Grundriss-Vorbilder von Gebäuden aller Art*.

poštovní budovy v Glasgow od architekta Roberta Mathesona (1807(8) -1877)²²⁶

Dá se říci, že onen prvotní nezáměr o konkretizovanou typologii pošt byl dán tím, že stanice byla považována za ryze utilitární zařízení, původně určené pro přepřahání koní, tedy místobezvalného nároku na jakoukoliv estetizaci vnějšího, ale i vnitřního prostředí. Architektonická a umělecká výzdoba se proto prosazovala postupně, a to obvykle ve spojení s dalším využitím, například bydlením, zájezdní hostinec atd.²²⁷

V 19. století začaly být pošty považovány za součást městské administrativy, nejprve jako soukromé instituce později zestátněné a ve 20. století postupně propojovány i s dalšími službami, telegrafem, později přibyl i telefon a budovy se rozšířily o telefonní centrály. Za zajímavý příklad můžeme považovat poštovní budovu ve Výmaru zmiňovanou v knize – příručce pro architekty v roce 1848.²²⁸ Zároveň je patrné, že budova postupně nabývá na významu, často se nachází na nárožích na exponovaných místech, často novorenesanční vzhled podobně jako budovy s kulturním či vědeckým účelem. Toto urbanistické začlenění poukazuje na postupné získání důležité pozice pošt v regulačním plánu měst i vesnic. Koncem 19. století dokonce získávají monumentální rozměry a zdobnou fasádu palácových staveb.

Slohový charakter

Velikostně i výrazově se rozvíjí architektura poštovních úřadů během 18. a především 19. století, období největšího rozkvětu průmyslu na našem území i Rakousko-Uherska celkově. Tomu odpovídal eklektizující, silně historizující styl, který šel ruku v ruce s nárůstem velikosti a monumentality. Tento styl přetrval do 10. let 20. století, kdy vnitřní dispozice již byla pojata moderně, exteriér zůstal ještě tzv. v zajetí tradice. Až se vznikem Československé republiky přichází nový impuls v podobě moderní architektury. Nová republika se svým Ministerstvem pošt a telegrafů potřebovala celou řadu nových budov od ředitelství po jednotlivé poštovny. „*Zásah mladé generace koncem dvacátých a zejména ve třicátých letech dvacátého století u nás, která se plně soustředila na novou podobu architektury, byl zcela v duchu abstraktní estetiky, jež podle nich vyjadřovala nejlépe obsah poštovní typologie, tohoto*

²²⁶ OSLAY, Julian. *Built for Service: Post Office Architecture*. London, 2010. ISBN 978-0-9553569-3-3.

²²⁷ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 34, ISBN 978-80-87073-52-0.

²²⁸ Robert Neumann, Augseführte Gebäude für Post- und Telegraphenämter, in: Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude, vierter Teil, 3. Halbband: Gebäude für die Zwecke des Wohnens, Handels und Fernsprechendienst, Alfred Kröner Verlag, Leipzig 1908. s. 83 - 85

moderního prostředí stále se zrychlující komunikace mezi lidmi a institucemi navzájem.²²⁹

Poštovní a telegrafní úřad

Kostelec nad Orlicí, Dukelských hrdinů čp. 900

Oldřich Liska

1928 – 1931

Historie

Poštovní expedice byla v okresním městě Kostelci nad Orlicí zřízena v prosinci roku 1873 a její úřad byl dočasně umístěn v domě na náměstí, ale s přibývajícimi službami jako telegraf nebo nový telefon začaly být prostory nadále nevyhovující.²³⁰

O stavbě samostatné budovy pošty se začalo 13. ledna 1927 jednat s městem, které se rozhodlo darovat pozemek při ulici Příkopy. Touto částí původně protékal potok, který pramenil za hospodářskými objekty bývalého zámku a kvůli plánované výstavbě musel být sveden do stoky a celá část Příkopů od starého zámku až po křižovatku musela být zavezena navážkou.²³¹ Bohužel se ukázalo, že pozemek byl zvolen velice nešťastně a původně navržená částka na realizaci 850 000 Kč se téměř zdvojnásobila.²³² Dle odborníků právě pro problémy s terénem nemohla být pošta rozšířena i do poschodí.²³³ Na základě této situace vznikl precedens při jednání s obcemi, kdy do budoucna měla poštovní správa přijímat od města pouze pozemek stavebně bezvadný.²³⁴

Poštovní správa s plány na výstavbu nové poštovní budovy oslovila královéhradeckého architekta Oldřicha Lisku (1881 – 1959).²³⁵ Ten původně dodal návrh na stavbu poštovního a telegrafního úřadu, na nějž měla na jižní straně navazovat budova

²²⁹ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 36 ISBN 978-80-87073-52-0.

²³⁰ LFAL. Z historie pošty v Kostelci nad Orlicí. In *Orlice: zpravodaj města Kostelec nad Orlicí*. č. 4, 2014, s. 23.

²³¹ Tamtéž, s. 23.

²³² URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 203. ISBN 978-80-87073-52-0..

²³³ LFAL. Z historie pošty v Kostelci nad Orlicí. In *Orlice: zpravodaj města Kostelec nad Orlicí*. č. 4, 2014, s. 23.

²³⁴ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 203. ISBN 978-80-87073-52-0.

²³⁵ HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha, 2006, 3 sv., s. 463. ISBN 80-200-0521-8

spořitelny, k jejíž realizaci nakonec nedošlo a místo toho zde byla časem postavena budova okresního soudu.²³⁶

Popis budovy

Nárožní budova má obdélný půdorys se dvěma přízemními křídly připojenými k jižní straně. Hlavní průčelí do ulice Dukelských hrdinů je patrové po stranách akcentováno masivními lizénami mírně přesahující rovnou střechu budovy, původně s praporovými žerděmi.²³⁷ Před vchodem je vyrovnávací schodiště s naznačeným portikusem tvořeným dvěma polosloupy po stranách vchodu a zakrytých deskovou římsou nataženou mezi lizény s nápisem „POŠTOVNÍ A TELEGRAFNÍ ÚŘAD“. Po stranách vchodu a v patře jsou původně šestidílná okna s hranolovým rámováním pouze prostřední okno nad vchodem bylo osmidílné.

Hladká šedá omítka je členěna kamenným soklem a jediný výtvarný prvek na průčelí zastupuje reliéfní státní znak na čtvercovém žulovém kvádru od neznámého autora.

Na hlavní průčelí navazuje přízemní levé křídlo s vedlejším vchodem a dvěma typy oken.

Boční strana je v patře je pouze dvouosá, zatímco v přízemí pokračuje budova v osách devíti, devět polooken se nachází i v soklu budovy.

Poštovní a telegrafní úřad

Nová Paka, Komenského čp. 313

Josef Franců

1930 – 1937

Historie

Historie poštovního úřadu v Nové Pace se začíná psát roku 1755, kdy sem byla přesunuta poštovní stanice z nedalekého Hostinného. Nový úřad ve městě byl původně vykonáván formou dědičných pronájmů, a to až do roku 1912, kdy byla zdejší pošta zestátněna. Její opožděné zestátnění, které v ostatních městech proběhlo již koncem 19. století, přineslo řadu komplikací, především se řešila otázka vhodných prostorů. Proto byl

²³⁶ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 203. ISBN 978-80-87073-52-0.

²³⁷ Viz. fotografie Poštovního a telegrafního úřadu Kostelec nad orlicí z roku 1932 /ze sbírky PM, podsb. Správní sbor Československé pošty, protokol č. 90 o schůzi správního sboru pro věci poštovní, 21. 12. 1927, bod 33: Kostelec nad Orlicí, Novostavba poštovního úřadu.

také na poštovní správu vyvíjen nátlak, aby zřídila vyhovující poštovní budovu.²³⁸

O stavební plány se postaral téměř neznámý architekt Josef Franců (1889 - ?)^{239, 240}. Víme o něm toliko, že studoval na královéhradecké průmyslové škole a poté promoval v roce 1913 na dnešní Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. O jeho životě a práci je známo, že je autorem „výstavby nájemního domu čp. 776/XIII v dnešní Vršovické ulici ve Vršovcích v letech 1926 – 1932“,²⁴¹ dále realizoval funkcionalistickou sokolovnu v Žilině²⁴². Jinak nám jeho činnost zůstává fakticky neznámá.

Stavební práce provedla firma ing. Veselého z Pardubic pod taktovkou ministerstva pošt a telegrafů. S výstavbou se započalo poměrně nešťastně v roce 1930 na počátku velké hospodářské krize. Výstavbu tak brzdil nedostatek financí, proto k jejímu dokončení došlo až o šest let později.²⁴³ Do současnosti prodělala stavba menší změny, například výměnu stávajících oken za plastová.

Popis budovy

Nárožní budova na čtvercovém půdorysu, je čelem orientována na do ulice Komenského a boční do ulice Školní. Budova byla projektována v intencích funkcionalismu a je zde zřejmá snaha o přísně vědecké linie. Architekt se v tomto případě podřídil především potřebám uživatele, jedná se tedy o zcela utilitární pojetí, kdy forma sleduje funkci.

Architekt překvapivě nepoužil tehdy oblíbených pásových oken, místo toho je hladká fasáda pošty členěna tradičními okenními otvory různých typů a velikostí. Dále byla budova opatřena sedlovou střechou s mírným spádem, navzdory vyznávané estetice funkcionalismu, pro který byla typická střecha rovná.

Levá část budovy s vedlejším vchodem v ulici Komenského je mírně odsazená, čímž vyrovnává rozdíly v uliční čáře a hmota pošty tak přirozeně navazuje na okolní blokovou zástavbu. V pravé části průčelí se nachází přes přízemí až do vrchní úrovně oken v druhém

²³⁸ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, Slavné stavby, s. 229. ISBN 978-80-87073-52-0.

²³⁹ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 184. ISBN 80-200-0969-8.

²⁴⁰ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 229. ISBN 978-80-87073-52-0.

²⁴¹ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 184. ISBN 80-200-0969-8.

²⁴² URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 230. ISBN 978-80-87073-52-0.

²⁴³ BENEŠ, Zdeněk. *Dějiny Nové Paky I*. Nová Paka, 2012, s. 299. ISBN 978-80-260-1701-1.

patře prosklený vertikální schodišťový pás tvořící dominantní prvek jinak velice prostého průčelí. Druhý úspornější schodišťový pás se původně nacházel v nároží boční stěny do ulice Sokolní.²⁴⁴

Při projektování boční fasády do ulice Školní využívá Josef Franců svažujícího se okolního terénu. V přízemí se nachází tři okenní otvory, z kterých je levý (nárožní) čtvercového tvaru a ostatní otvory se s přihlédnutím k ubývajícimu prostoru směrem vzhůru zplošťují, okna byla původně kryta čtvercovou mříží. Mimo zmíněná okénka v přízemí se zde nachází další 4 vícedílná okna. Na stěnu navazuje zděný pyramidově odskočený plot, který byl zřejmě součástí projektu.

Poštovní a telegrafní úřad

Náchod, Masarykovo náměstí čp. 43

Milan Babuška

1930 – 1931

Historie

Stávající budova poštovního a telegrafního úřadu byla situována na místě dvou starších a nadále nevyhovujících poštovních domů, ve kterých nebyl prostor pro vybudování telefonní ústředny. O zřízení nové pošty se mezi obcí a poštovní správou jednalo již od roku 1920.²⁴⁵ Základní kámen byl však položen až o celých 10 let později a budova nové poštovny byla slavnostně otevřena 1. září 1931.²⁴⁶

Pošta byla postavena podle návrhu pražského architekta Milana Babušky (1884 – 1953),²⁴⁷ který podstatnou část svého tvůrčího období věnoval projektování veřejných budov. Původně navrhl budovu s nepříliš výraznou fasádou a sedlovou střechou. Až v průběhu výstavby došlo ke změně fasády, která byla pojata mnohem více funkcionalisticky s odkazy

²⁴⁴ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 215. ISBN 978-80-87073-52-0.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 215.

²⁴⁶ BARTOŠ, Štěpán, Zdeněk LUKEŠ a Pavel PANOCH. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice, 2008, s. 215. ISBN 978-80-85211-23-8.

²⁴⁷ SKALICKÝ, Alexandr. *Náchod: soupis a popis památek*. Náchod, 2003, s. 28. ISBN 80-86676-03-X.

na neoklasicismus, nově také získala stavba pískovcový sokl. Všechny tyto změny probíhaly v režii M. Babušky.²⁴⁸

Popis budovy

Nárožní budova v intencích emocionálního funkcionalismu na půdorysu L je kratší stranou situována do náměstí T. G. Masaryka a bokem do Poštovní ulice. Z jednoduché hmoty průčelí vystupují zvýšená nároží zakončená plochou střechou a na čtyřech osách mělce vysazený rizalit obložený žlutými keramickými dlaždicemi ostře kontrastující s šedou omítkou. Rizalit je vertikálně dělen pěti dvoustupňovými lizénami, na které nasedá jednoduchá desková římsa. Horizontálně je průčelí členěno šesti osami, z nichž vždy 1. a 6. je v základní hmotě stavby. Pod okny i nad okny mezi lizénami je svislý keramický obklad z menších kachliček připomínající funkcionalisticky pojatou balustrádu. Vertikální šestidílná okna v průčelí jsou původní.

V přízemí nad vpravo umístěným vstupem je naddveřní jednotabulové okénko s art decovou mříží v podobě poštovní trubky s datem výstavby (1930 – 1931).²⁴⁹ Na nároží je žulová deska s textem „Památce hrdiny Sovětského svazu kapitána Čs. Armády Otakara Jaroše, který zde působil jako poštovní úředník před svým odchodem do SSSR, kde bojoval a padl za naši svobodu“. Vlevo dole signatura „K. Hýbl Del“.²⁵⁰

Boční průčelí v Poštovní ulici je v patrech členěno vpadlými horizontálními pásy s jedenácti čtyřdílnými okny. Mezi okny jsou předsazené pásy z plasticky vyskládaných keramických cihel. Horizontálně členěno je z Poštovní ulice i vyvýšené nároží se dvěma okny a pásovou keramickou výzdobou.

Přízemí obou průčelí obíhá sokl z haklíkového zdiva, který v Poštovní ulici přechází i do meziokenních pilířů.

Poštovní a telegrafní úřad

Hradec Králové, Riegrovo náměstí čp. 915

²⁴⁸ ČÁP, Jaroslav – ČÍŽEK, Jan. Historické domy na náměstí. In *Náchodský zpravodaj*. č. 11. 2015, s. 7.

²⁴⁹ HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha, 2006, s. 78-79. ISBN 80-200-0521-8.

²⁵⁰ Hýbl, Karel. *29./10/1908 v Sázavě. Malíř, umělecko-průmyslový výtvarník v Náchodě. Studie uměl. prům. škola v Praze (1926 – 1931, Kysela). Malby figur., krajiny, portréty, grafika, diplomy, tepané i tlačené šperky. Okna kostela sv. Vojtěcha v Praze. TOMAN, Prokop a Prokop Hugo TOMAN. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 5., vyd. Praha, 2000, 1. sv., s. 392, ISBN 80-237-3633-7.

František Komárek

1932 – 1934

Historie

Budova poštovního úřadu na Riegrově náměstí vznikala současně s výstavbou nového vlakového nádraží, která probíhala v letech 1929-1935 pod taktovkou architekta Václava Rejchla (1884 – 1964) ve spolupráci s bratrem Janem (1899 - 1985).²⁵¹ Zakázka na novou poštu byla zadána stavebnímu podnikateli Františku Komárkovi ze Svobodných Dvorů, vlastníkovi cihelny, jehož firma se mohla pyšnit řadou prestižních zakázek. Plány na stavbu měl dodat Komárkův spolužák z královéhradecké reálky architekt Vojtěch Krch (1892 – 1966),²⁵² který je autorem stavebníkových vil ve Svobodných dvorech, expresionistické (1925 – 1927) a vědecko-funkcionalistické (1929 – 1931).²⁵³

Navzdory tehdy hojně vyznávanému funkcionalismu pojal stavitel budovu spíše v duchu moderního klasicismu, zřejmě zde byla i jistá snaha o vizuální korespondenci s klasickou formou nového nádraží, mohlo se také jednat pouze o snahu zdůraznit váhu instituce umístěné v objektu. „*Přestože se Komárkova pošta jeví vedle obrovské nádražní výpravny jako titěrná stavba, jistou monumentalitu jejímu vstupnímu průčelí přece jen nelze upřít.*“²⁵⁴

Popis budovy

Průčelí poštovního úřadu pojal autor v duchu ušlechtilé prostého moderního klasicismu se všemi jeho typickými atributy. Z průčelí vystupuje na čtyřech osách mělce vystouplý patrový rizalit, který je vertikálně dělen osmi lizénami evokujícími vysoký sloupový řád. Mezi lizénami se nachází symetricky vsazené okenní otvory.

Prostřední osu přízemí tvoří lehce odskočený vchod do dvorany s reliéfem státního znaku nade dveřmi uprostřed portálu. Třetí lizény zprava i zleva zdobí vlajkové žerdi a nad vchodem v horní části rizalitu se nachází jednoduchý nápis „POŠTA“

²⁵¹ BENEŠOVÁ, Marie, Jan JAKL a František TOMAN. *Salón republiky: moderní architektura Hradce Králové*. Hradec Králové, 2000, s. 91, ISBN 80-902593-7-5.

²⁵² URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 227. ISBN 978-80-87073-52-0.

²⁵³ POTŮČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismu: 1895-2009*. Hradec Králové, 2009, s. 86-95. ISBN 978-80-86472-42-3.

²⁵⁴ URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013, s. 227. ISBN 978-80-87073-52-0.

Boční průčelí v podobném duchu architekt z praktických důvodů zjednodušil. Nárožní rizality jsou pouze naznačeny, každý s jedním vchodem s postranními pilíři a deskovou římsou, nad vchody prosklený schodišťový trakt.

Plocha druhé až sedmé osy je mírně odskočená s pravidelným rastrem vertikálních oken, kolem oken mělké lizénové rámce. Objekt je zakončen korunní římsou a plochou střechou.

V zadním traktu budovy bylo vyhrazeno místo pro technické zázemí s vjezdy a podzemním tunelem spojujícím úřad s nádražím.

Vojtěch Krch na funkcionalismus zcela nerezignoval a můžeme se s ním na stavbě setkat kromě boční fasády především ve dvoraně, kterou uzavřel elegantně tvarovanou sklobetonovou klenbou.

Pošta

Jánské lázně, náměstí Svobody čp. 274

architekti Třeštík a Pavliš, ze Stavoprojektu (pobočka Pardubice)

1977 - 1979

Historie

Městečko Jánské lázně ležící v Krkonoších pod Černou horou proslavil jeho léčivý pramen, který již v roce 1451 přijíždí posvětit papežský velvyslanec Piccolomini. V průběhu staletí sem přicházelo mnoho poutníků a se stoupajícím věhlasem se rozrůstala i zdejší obec. Největší stavební boom probíhal v druhé polovině 17. století za majitele Adolfa Švarcnberka a další boom v 19. století, z jehož konce pochází tamní jedinečná symbióza vlivů krkonošské lidové architektury (roubení, dřevěné obklady, řezbářské prvky), historických architektonických slohů (klasicismu, novorenesance, později secese) a německého vlivu (hrázdění, mírný sklon střešních konstrukcí).²⁵⁵ Díky péči a citlivému urbanistickému plánu se většina dochovala dodnes.

Jedním z tamních architektonických skvostů 20. století je budova zdejší pošty na

²⁵⁵ PATEROVÁ, Vladimíra. Janské Lázně. In *Krkonoše. Jizerské hory* 50, č. 8, 2017, s 44-45. ISSN 1214-9381.

náměstí Svobody, která uzavírá secesní lázeňskou kolonádu.

Plány k budově dodala Pardubická pobočka Stavoprojektu, který se od sloučení projektových ústavů v Hradci Králové a Pardubicích stal rozhodující projekční složkou pro celé území východních Čech. Jednou z charakteristických znaků práce Stavoprojektu byla skutečnost, že žádný z realizovaných projektů nebyl nikdy dílem jednotlivce, organizace si zakládala na úzké spolupráci svých architektů i s dalšími partnery.²⁵⁶

Architekti Pavliš a Třeštík navrhli objekt dnešní pošty společně s objektem Správy lázní a Městským národním výborem, s kinem a snack barem. Jednalo se o poměrně luxusní zařízení, které mělo prezentovat vysokou úroveň socialistické výstavby.

Popis budovy

Pošta byla postavena na obdélném půdorysu jako součást komplexu budov, který navazuje na její zadní část. Budova je dvoupodlažní s plochou střechou velmi střídmého vnějšího rázu. Hlavní výtvarný prvek tvoří opakující se hranolový tvar a střídání materiálů. Stavba je celoplošně obložená kouřově zbarvenými skly osazenými v eloxované hliníkové konstrukci vertikálně členěné kovovými sloupy s předsazeným patrem. Zadní část stavby pokračující jako městský úřad je obložena travertinovými deskami s absencí okenních otvorů a lehce přečnívá nad prosklenou částí pošty v mírně převýšených rizalitech. V přízemí poštovního úřadu sídlí trafika a v pravé části dispozice se nachází prostory pošty, ve kterém jsou umístěny i byty zaměstnanců a inspekční pokoje.

Do současnosti se zde dochovalo původní interiérové rozložení (podhled) a částečně i nábytek (skřínky na poste restante²⁵⁷, vývěsky atd.).

RADNICE

„Nejvýbornější dům ve městě – mimo kostel – bývala radnice.“²⁵⁸ (Zikmund Winter)

²⁵⁶ MYS. Pohled zpátky a perspektiva hradeckého Stavoprojektu. In *Československý architekt* 19, č. 23, 1973, s. 5.

²⁵⁷ **Poste restante** je možný druh poštovní adresy. Napíše-li se do adresy „poste restante“, znamená to, že zásilka nebude doručena na adresátovu adresu. Zůstane na cílové poště, kde si ji potom adresát, po předložení dokladu totožnosti, sám vyzvedne. *Poštovní podmínky České pošty, s. p. – Základní poštovní služby*. Praha: Česká pošta, 2014. *Dostupné online*. (čl. 4 odst. 4, čl. 24 odst. 10 a 14, čl. 25 odst. 15 a 19, čl. 26 odst. 8 a 12).

²⁵⁸ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. Praha, 1892, 1. sv. s. 473.

Vývoj městské samosprávy v českých zemích

Vývoj městské samosprávy v českých zemích neprobíhal izolovaně, nýbrž v souvislosti s vývojem městských zřízení v jiných zemích. Vliv na ně měla především antická města.

První zmínky o městské správě na našem území pochází z poloviny 13. století z doby Přemysla Otakara II. Města nezískávala práva automaticky při svém založení, avšak postupně. Ve svých počátcích byla řemeslná výroba města schopna vyprodukovat pouze takové množství výrobků, které stačilo k pokrytí jeho základních potřeb. Až později když nastalo rozšíření výroby, byly přebytky určeny na trh, a jak rostla řemeslná výroba, konstantně se rozšiřoval i obchod a s tím související práva. Nejčastěji se jednalo o obecné právo řemeslné činnosti a tržní právo, která mohla být později rozšířena o další odvětví.²⁵⁹

Dalším důležitým mezníkem bylo definování *pražského práva Otakarovského (1269)*, ve kterém se nachází zmínka o rychtáři se soudní pravomocí a radě dvanácti. Na utváření městské rady mělo velký vliv, zda se řídila právem *pražským* (jihoněmecké právo) či *magdeburským* (saské právo). Přemysl Otakar usiloval o to, aby měly městské rady jednotný koncept a sdružovaly minimálně dvanáct členů. Magdeburské právo platilo do roku 1579, kdy bylo rozhodnuto o jeho definitivním zrušení a nahrazení právem pražským. Jeden z hlavních rozdílů mezi oběma právy nebyl pouze v místě odvolání, ale v tom, že podle pražského práva byla městská rada současně orgánem správním i soudním, zatímco dle magdeburského vedle rady konšelů úřadoval ještě soubor kmetů se soudními pravomocemi.²⁶⁰

Během 14. století se snažila města získat právo rychty pro sebe, tento vývoj urychlily husitské bouře. V 16. století se samospráva ve větších městech rozrostla o další úřady, v Praze to bylo o úřad desetipánů, v Kutné Hoře o úřad osmipánů atd. Tyto nové úřady se projeví i v dispozici radničních budov.²⁶¹

Radnice

Budovy městské samosprávy neboli radnice zastávají významné místo ve vývoji měst i v dějinách architektury. Od 14. století byly úzce spojeny s městy a jejich urbanismem,

²⁵⁹ KIBIC, Karel. *Historické radnice*. 2. vyd. Praha, 1988. s. 9.

²⁶⁰ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. Praha, 1892, 1. sv., s. 671-672.

²⁶¹ KIBIC, Karel. *Historické radnice*. 2. vyd. Praha, 1988. s. 13.

zároveň reprezentovaly měšťanskou samosprávu a poskytovaly záruku právní bezpečnosti občanů.²⁶² Zároveň radnice sdílely osudy města, v době rozkvětu se stavěly honosné budovy, zatímco v době finančního strádání, pokud se stavělo, rozhodně se nedosáhlo kýžené velikosti. Na radnicích se podepsala i válečná a loupeživá tažení nebo městské požáry. „Radnice patřily ve městech k nejvýznamnějším stavbám, a to jak po stránce jejich společenského významu, tak z hlediska architektonického řešení. Měšťané v nich vyjadřovali svá práva, moc, reprezentaci, bohatství, smysl pro spravedlnost i vztah k výtvarnému umění.“²⁶³

Přestože hlavním posláním radničních budov byl výkon městské samosprávy, neomezovaly se pouze na tuto činnost, ale plnily též funkci soudní. Dále jejich prostory sloužily například jako šenkovna, solnice, věznice, zbrojnice, knihovna, škola atd. Konaly se zde i různé společenské akce, slavnosti, trhy, schůze.

Stavěly se pouze ve městech nebo městečkách, potom co si postupně získala městská práva a vlastní samosprávu. Zpočátku se většinou jednalo o náhodně zakoupený měšťanský dům, který byl upraven k radním účelům, až později docházelo k jeho přestavbě, případně i stavbě nové. Svou úlohu zde hrál i dostatek financí, které se většinou podařilo shromáždit v městské kase až po nějaké době od získání samosprávy.²⁶⁴ Nejčastěji mají radnice starší jádro s exteriéry podléhajícími dobovým úpravám závislým na současném slohovém cítění, změnou městské správy nebo živelným pohromám jako například požárům či povodním.

Nová radnice

Náchod, Masarykovo náměstí č. p. 40

architekt Josef Podhájský, výtvarník Mikoláš Aleš

1902 – 1904

Historie

Původní náchodská radnice z roku 1659 od Carla Luraga byla v polovině 19. století postoupena okresnímu soudu.²⁶⁵ Městské zastupitelstvo pak nějaký čas zasedalo v domě čp.

²⁶² WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. Praha, 1892, 1. sv. s. 473.

²⁶³ KIBIC, Karel. *Historické radnice*. 2. vyd. Praha, 1988. s. 7.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 7.-8.

²⁶⁵ ŠAFÁŘ, Oldřich. *Náchodská radnice 1904-2004*. Náchod, 2004, s. 18.

67 v severozápadním rohu náměstí, který kdysi býval součástí pivovaru. V domě se tísnil městský úřad, policejní strážnice a vězení, přestože tato situace byla vnímána pouze jako provizorní řešení, úřad zde nakonec setrval téměř padesát let. Poté byl na nějaký čas přesunut do kanceláří v přízemí hotelu Beránek č. p. 40, ale ani tyto prostory nebyly vzhledem k rozvoji Náchoda vyhovující.²⁶⁶

Počátkem 20. století vykoupilo město dva barokní měšťanské domy

Obsah

Zadejte název kapitoly (úroveň 1).	1
Zadejte název kapitoly (úroveň 2).	2
Zadejte název kapitoly (úroveň 3).	3
Zadejte název kapitoly (úroveň 1).	4
Zadejte název kapitoly (úroveň 2).	5
Zadejte název kapitoly (úroveň 3).	6

v jihovýchodní části náměstí, na jejichž místě měla vzniknout nová novorenesanční radniční budova. Stavět se začalo v roce 1902 podle návrhu architekta a profesora na státních školách Josefa Podhájského (1858 – 1912).²⁶⁷ Stavební práce provedl místní stavitel Josef Martínek. Na malířskou výzdobu fasády doporučil architekt Podhájský Mikoláše Alše (1852 – 1913), jednu z nejvýznamnějších osobností takzvané „Generace Národního divadla“, klasika českého umění 19. století. V lednu 1903 požádala městská rada umělce, aby nakreslil návrh sochy rytíře Hrona, kterou následně realizoval akademický sochař Čeněk Vosmík.²⁶⁸ „Podle Alšova návrhu měla být radnice vyzdobena figurálními sgrafity. V průčelí měl být ve vysokém štítě umístěn obraz sv. Václava jako strážce Zemské brány a patrona země, mezi okny v prvním poschodí pak postava rychtáře a dvou konšelů. Ve frontě Poštovské ulice měl být ve štítě obraz krále Jiřího z Poděbrad, jemuž Náchod v 15. století patřil. Figurální výzdoba měla být doplněna pásem s rostlinným dekorem.“²⁶⁹ Návrh byl předložen 23. dubna téhož roku, ke schválení obecního zastupitelstva, avšak pro jeho přijetí hlasovalo pouze 13 členů z 30. Následně byla ze strany zastupitelstva snaha dojednat změnu ve smyslu, že místo původně zamýšlených venkovních sgrafit, by provedl výzdobu interiéru. S tímto návrhem však zásadně

²⁶⁶ Tamtéž, s. 21.

²⁶⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl IV.; Praha, 2000, s. 242. ISBN 80–85983–16–8.

²⁶⁸ Mikoláš Aleš: *1852-1913 : výběrová bibliografie o životě a díle*. Náchod, 1972, s. 3-4. / ČÍŽEK, Jan. *Náchodem po historických památkách: průvodce*. Náchod, 2009, 16 s. ISBN 978-80-254-3617-2.

²⁶⁹ Mikoláš Aleš: *1852-1913 : výběrová bibliografie o životě a díle*. Náchod, 1972, s. 3.

nesouhlasil a trval na původní, ústně zadané zakázce. následně tedy po jistých rozpacích odsouhlasilo zastupitelstvo původní návrh.²⁷⁰ Sgrafita podle kartonů Alše nakonec provedl jeho přítel a spolupracovník, malíř a restaurátor Ladislav Novák (1965 – 1944).²⁷¹ Rozladěný umělec se následně odmítl zúčastnit slavnostního otevření, které se konalo 21. ledna 1904. Přes výše zmíněné komplikace získala náhodská samospráva důstojnou, reprezentativní a všem potřebám města vyhovující budovu.²⁷²

Popis budovy

Dvoupodlažní budova na půdorysu „L“ je situovaná hlavním průčelím do Masarykova náměstí s delším západním průčelím obráceným do Poštovní ulice. V nároží je obohacena o věž vysokou 46 metrů, která dodnes tvoří panorama města. V části vnitřního dvora je komplikovaný půdorys zásluhou přístavby.

Hlavní průčelí je trojosé, členěné na štítovou střední část, mělký rizalit na levé straně a na pravé straně nárožní věž. V přízemí se nachází podloubí se čtyřmi oblouky, postavené na pilířích z pískovcových bloků. Od pater jej dělí průběžná římsa se zubořezem. Pravá osa má zesílené pilíře loubí a je rizalitem, tvořícím základnu radniční věže. V celém přízemí i prvním a druhém podlaží rizalitu a věže se objevuje bosáž. Třetí a čtvrté patro věže je zdobené pásovou rustikou. První patro, atikový štít ve střední části a v západní frontě je vyzdoben freskovou výzdobou od Ladislava Nováka z roku 1909 podle kartonů Mikuláše Alše.²⁷³

Okna v prvním patře rizalitu i středové části jsou pravoúhlá, členěná dvojitými kamennými kříži. V druhém patře rizalitu je menší okno pouze s jedním křížem, okna rizalitu mají nad okny vysazenou římsu s renesančními konzolami po stranách.

Ve střední části, na kterou nasedá stupňovitý štít, se v patře nachází dvojice šestidílných oken se zděným křížením. Ve druhém patře čtyři sdružená okna s půlkruhovým zakončením umístěné do arkády.

46 m vysoká věž má v prvním patře okno s pravoúhlým zakončením, ve druhém patře vikýř s pravoúhlým oknem členěným dvěma kamennými kříži. Nad korunní římsou dva malé výklenky, ve kterých jsou busty měšťana a měšťanky v krojích 16. stol,²⁷⁴ vzájemně na sebe

²⁷⁰ Tamtéž, s. 3-4.

²⁷¹ Tamtéž, s. 3.

²⁷² ŠAFÁŘ, Oldřich. *Náhodská radnice*. 1904 – 2004. Náchod, 2004. s. 23.

²⁷³ FIŠERA, Zdeněk a Karel KIBIC. *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2010, s. 266. ISBN 978-80-7277-438-8.

²⁷⁴ ČÍŽEK, Jan. *Náhodem po historických památkách: průvodce*. Náchod, 2009, s.3. ISBN 978-80-254-3617-2.

pohlížejících, nad nimi malé okénko s přímou nadokenní římsou. Ve čtvrtém patře jsou centrálně umístěné ciferníkové hodiny, orámované ostěním s číslicemi 1-9-0-3, které odkazují na letopočet dokončení radnice. Věž je zakončena arkádovým ochozem, doplněným drobnými cibulovými věžičkami v rozích a kryta jehlancovou střechou s vikýři a lucernou s ochozem. Vrchol tvoří renesanční cibulovitá helmice s korouhvičkou.

Průčelí obrácené do Poštovní ulice je osmiosé. První osu zleva tvoří věž, pět os středová část a dvě osy vpravo mělký rizalit. Věž je na této straně totožná se západním průčelím, pouze v druhém patře se nachází balkon vynášený třemi krakorci s rozměrným pravoúhlým vstupem, rozděleným dvěma sloupy a završený římsou se segmentovým obloukem ve střední části, v němž je umístěný znak.

Středová část o pěti osách je v přízemí členěna bosáží. Okna v přízemí jsou segmentová vrcholící klenákem. Okenní otvory v prvním a druhém patře jsou obdélného tvaru se šambránami a přímou římsou nesenou konzolkami. Plocha prvního a druhého patra je zdobena psaníčkovým sgrafitem. Pod korunní římsou ve druhém patře je veden pás se sgrafitovým rostlinným motivem. Středová část vrcholí třemi nízkými stupňovitými štíty s čučkami. Plocha rizalitu je tvořena bosáží. Okna mají v přízemí půlkruhové zakončení, stejně jako v druhém patře, kde jsou zasazeny do arkády. První patro má okenní otvory s pravoúhlým zakončením. Rizalit završuje stupňovitý štít. Fresky se nacházejí na dvou štítech, které směřují do náměstí a hlavní ulice. Třetí sgrafito je umístěno v průčelním křídle orientovaném do náměstí, v části přiléhající k věži.

Celé průčelí je bohaté na ozdobné architektonické prvky²⁷⁵ odkazující k neobaroknímu slohu. Sochařská výzdoba se objevuje především na věži. Z každé strany okna v prvním patře se nachází jedna dekorativní kartuše s plastickým znakem lva. V

V nároží věže je ve výšce 1. patra na konzoli umístěna téměř třímetrová pískovcová socha rytíře Hrona, zakladatele města Náchoda²⁷⁶. Historická postava zakladatele města je

²⁷⁵ Bosáž, konzole, obložení oken římsy, to nad okny, povrch na věži, čučky, štuková výzdoba, kartuš.

²⁷⁶ Vrcholná kolonizace Náchodska je připisována rodu Načeratců. Načerati a Hron byli bratři z tohoto rodu, kteří se významně zapojili do kolonizačních procesů ve východních Čechách. Zatímco Načerati získali území na sever a severozápad od pozdějšího města Jičína, rytíř Hron soustředil své hlavní kolonizační úsilí na středním toku Metuje. První zmínka o Náchodě pochází z roku 1254. Aby Hron zabezpečil svůj majetek v povodí střední Metuje, postavil na ostrohu Zámecký vrch, přibližně 50 m nad údolím řeky hrad. Pod hradem pak vzniká kolem poloviny 13. století osada, jejíž původní poněkud redukovaný kolonizační půdorys, (v zásadě dochovaný dodnes) nasvědčuje plánovitému vzniku sídliště i jeho předurčení stát se městem. BAŠTECKÁ, Lydia a Ivana EBELOVÁ. *Náchod: [historie, kultura, lidé]*. Praha, 2004, s. 24.-31, ISBN 80-7106-674-5.

znázorněna jako stojící muž s helmicí v kroužkovém brnění. V levé ruce drží meč a štít, kde je zobrazen znak českého lva a v pravé ruce drží svitek. Na nároží věže je nad sochou rytíře umístěn plastický znak města Náchoda,²⁷⁷ ten je v ozdobném štítě zavěšeném na stuze.

Na středním pilíři loubí je bronzová pamětní deska, obdélná na výšku. Vytepaná písmena ve vysokém reliéfu jsou zvětšené, autentické podpisy účastníků historických událostí spojených s městem.

Malovaná sgrafita v prvním patře průčelí znázorňují postavy radních. Po stranách dva konšele a purkmistra uprostřed. Postavy jsou oblečené v dobových oděvech. Konšelé drží v ruce listinu se zavěšenou pečetí a v kůži vázanou knihu, purkmistr právo, úřední odznak své moci.

Tento motiv měl odkazovat na samosprávu města a na jeho význam. V souvislosti s nacionálními náladami počátku 20. století, je zřejmá snaha vyzdvihnout významné osobnosti, zde například spojené s prosperitou města. Sgrafita na náchodské radnici neměla vyprávět příběhy, měla však být honosná odkazovat na reprezentativní charakter stavby.

Nad figurami malovaný dekorativní pás s novorenesanční rostlinnou dekorací a čtyřmi prázdnými poli štítků. Ve druhém štítku zleva je signatura „Aleš“ a rok 1903.

Ve štítu směřujícím do náměstí byla umístěna další Alšova sgrafitová výzdoba. Na této je vyobrazen Jiří z Poděbrad (1458–1471) ve zbroji na koni s bohatou čabakou. Postava Jiřího byla vybrána nejen proto, že byl symbolem úspěšného panovníka a diplomata, který kladl důraz na svrchovanost a sjednocenost Českého království, ale současně i proto, že byl feudálním držitelem města ve středověku.

Výzdobu štítu do Poštovní ulice tvoří svatováclavský motiv. Kníže Václav (925 – 927/935) je zde znázorněn jako žehnající rytíř jedoucí na běloušovi. Identifikovat jej lze podle typických atributů, štítu se svatováclavskou orlicí, kopí se stuhami a svatozářím kolem hlavy. Tento oblíbený světec a patron české země byl nejspíše v pohraničním Náchodě vybrán jako symbolická stráž a současně jako symbol české státnosti.

²⁷⁷ Popis Náchodského znaku: Na modrém štítě stojí stříbrná brána mezi dvěma věžemi. Věže jsou čtyřhranné, každá se dvěma úzkými pravouhlymi okny v přízemí a s jedním širším, goticky zaklenutým oknem v patře, odděleném od přízemí římsou. Věže vrcholí cimbuřím o třech stínkách. Hradební zeď mezi věžemi je rovněž stříbrná, kvádrová, se třemi stínkami cimbuří. Otevřená brána je bez vrat a má vytaženou zlatou mříž. Nad branou mezi věžemi je červený štít se stříbrným dvouocasým lvem se zlatou zbrojí a korunou. HLADKÝ, Ladislav. *Symboly města*. Regionální muzeum Náchod. [cit. 2017-07-13] URL: <<https://www.mestonachod.cz/zivot-v-nachode/o-meste/symboly/>>.

Radnice

Krčín, 1. máje čp. 100

František Uhlíř

1905 – 1908

Historie

Obec Krčín měla vlastní samosprávu od roku 1849 do 1949, kdy byla připojena k Novému Městu nad Metují a stala se tak částí novoměstské aglomerace. Původně obecní rada zasedala v domě starosty. Na přelomu století však začala pociťovat potřebu vlastních reprezentativních prostor a začala uvažovat o výstavbě radnice. Pro výstavu byla vybrána parcela u tehdejšího nového železného silničního mostu.²⁷⁸ Budova měla být postavena podle plánů zednického mistra Františka Uhlíře z Nového Města nad Metují, dokončení od něho převzal stavitel Uhlíř. Na rozdíl od původních plánů bylo upuštěno od ochozu a nárožní věž byla snížena, čímž se snížily i náklady na stavbu o 3 000 Kč. Přese všechny komplikace byla stavba zdárně dokončena a v září roku 1907 slavnostně otevřena.

Popis budovy

Bývalá radnice č. p. 100, postavená v eklektickém stylu, dnes sloužící jako mateřská školka. Stojí na křižovatce u břehu řeky Metuje. Nárožní patrová budova na půdorysu „L“ je zakončená valbovou střechou. Východnímu průčelí dominuje jižní rizalit s hlavním vstupem, jehož portál je rizalitově předsunutý před průčelí. Nároží budovy dominuje dvoupatrová věž s dřevěným arkýřem na konsolách v prvním patře, a kulatými ciferníky hodin v patře druhém. Věž je zakončena stanovou střechou s lucernou a cibulovou bání. Přízemí je členěno pásovou bosáží, která je zakončena římsou deskového základu, oddělující přízemí od prvního patra. První patro je zvýrazněno balkonem, který podpírají neorenesanční konzoly.

V levé části vystupuje nízký rizalit, zakončený rovným obloučkovým štítem, opatřeným šesti kuželkami. V přízemí rizalitu jsou dvě osy a v patře tři osy okenní.

Přízemí radnice je bosované, od prvního patra oddělené jednoduchou patrovou římsou. V přízemí hlavního průčelí jsou okna segmentově zaklenutá, pouze v hmotě věže se nachází okno obdélné. v patře má po šesti osách okenních.

²⁷⁸ SOKA Náchod: Archiv městyse Krčín, kronika, in. č. 2, ukn. 2. str. 240.

V přízemí zprava jedno okno obdélné, druhé okno půlkruhové. V patře věže arkýř nesený čtyřmi krákorci, zleva pak dvě obdélná okna. Nad arkýřem jsou na věži kulaté hodiny.

Plocha rizalitu je v přízemí dvojosá, v první ose zleva okno se segmentovým zakončením, dále v ose druhé lehce předsunutý půlkruhový vchod. Plocha patra rizalitu je členěna čtyřmi pilastry, s bočními sdruženými, mezi nimi jsou umístěná 4 velká okna obdélného tvaru. Přes druhé a třetí okno zleva je umístěn balkon s kuželkovou balustrádou, nesený dvěma krákorci.

Fasáda na straně radnice orientované k řece je sedmiosá, první osa je tvořena nárožní věží, 3. - 6. osa mělkým rizalitem zakončeným stupňovitým štítem s jemnou štukovou výzdobou a kuželkami. Štít pak přechází v pultovou střechu.

Okenní otvory v přízemí jsou obdélné, vertikální, se šambránami. Nad okny v rizalitu jsou v omítce naznačeny sdružené klenáky. Omítka v přízemí je členěna bosáží, která v patře přechází v římsu.

Okna v patře rizalitu mají výraznější šambrány a nadokenní římsu, boční okna rizalitu jsou lemována sdruženými pilastry. Okna v 2. a 7. ose patra s plasticky členěnou šambránou v horní části okenního otvoru a naznačenou bosáží.

Radnice

Opočno, Trčkově náměstí čp. 11

Ladislav Skřivánek

1906 – 1907

Historie

Zmínka o první radnici v Opočně pochází již z roku 1610. Původní radnice však byla v letech 1705 a 1721 zničena požárem. Zda se jednalo o budovu na tomtéž místě, se dnes můžeme pouze domnívat. Mladší barokní radnice byla umístěna na severní stranu Trčkově náměstí. Bohužel i tuto stavbu zasáhl 1801 požár. V následujících dvou letech byla znovu opravena a částečně přestavena v klasicistním stylu.²⁷⁹

²⁷⁹ FIŠERA, Zdeněk – KIBIC, Karel. *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*. II. díl. Praha, 2010. ISBN 97880-7277-438-2. s. 221.

Dnešní radní budova byla vystavěna v letech 1906 – 1907 na místě původní klasicistní radnice č. p. 12, která byla v roce 1906 zbourána, aby se vytvořil prostor pro stavbu. Nakonec však bylo staveniště využito pouze částečně a nový komplex radnice a měšťanské školy byl posunut na severnější část Hradební ulice, mezi Trčkovým náměstím a Kodymovou ulicí.²⁸⁰ Projekt dodal Ladislav Skřivánek (1877 - ?)²⁸¹, té doby architekt ve Vídni, stavební práce provedli stavitelé bratři Jan a Emanuel Černí, dozor nad stavbou vykonával knížecí stavitel Antonín Vítek.²⁸² Radnice původnímu účelu údajně sloužila do poloviny 20. století. V současné době zde sídlí základní a základní umělecká škola. Radnice přesídlila do neorenesanční budovy bývalé Městské spořitelny na Kupkově náměstí čp. 247.²⁸³

Popis budovy

Jedná se o pětiosou patrovou budovu na obdélném půdorysu zakončenou sedlovou střechou, situovanou v severní řadové zástavbě Trčkova náměstí. Budova v secesním slohu, příjemně doplňuje okolní zástavbu a dodnes tvoří jednu z dominant historického náměstí

V přízemí první osu zleva tvoří vstupní portál s dvoukřídlými dveřmi završený pětidílným masivním klenákem a akcentovaný pískovcovými hrubě opracovanými bočnicemi. Další čtyři osy tvoří obdélná okna, jejichž horní dvě třetiny zdobí bílé šambrány. Pouze první okno zprava má výraznější šambránu s trojdílným/sdruženým štukovým klenákem.

Okna v patře jsou shodná s těmi v přízemí, se šambrány kolem celého obvodu v horní části s odstupněnou profilací. Krajní okna jsou menší a liší se též výraznějším podokenním polem. Pod prvním oknem se nachází nástěnná malba krajiny a slunce (znak města), pod druhým oknem v červeném poli bílý lev. Mezi ostatními okny je na vnitřní straně malovaný štítek se secesní výzdobou.

Průčelí je ukončeno podřímsovým pásem se secesní ornamentikou, od kterého je korunní římsa oddělena kostkovým zubořezem. Ze střechy nad krajními okny vystupují dvě rovné atiky směrem ke středu průčelí čtvrtobloučkově zkosené, v ploše atiky zdobené malbou. Nad atikami se v ploše střechy nachází tři vikýře. Nad hřeben střechy vyčnívá dřevěná věžička se stanovou střechou.

²⁸⁰ SOkA Rychnov nad Kněžnou. Kronika města Opočna, 3. Díl, 1897 – 1927, kopie. s. 230 B

²⁸¹ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 2. sv. s. 456.

²⁸² SOkA Rychnov nad Kněžnou. Kronika města Opočna, 3. Díl, 1897 – 1927, kopie. s. 232.

²⁸³ RATHOUSKÝ, Václav – LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Opočno 1068 – 2000. Historie v datech*. Praha, 2006. s.138. ISBN 80-86576-20-5.

Kromě zmíněných štuků a maleb na atikách se na budově objevuje i další malovaná výzdoba. Nad okny v patře jsou barevné pásy se stylizovanou secesní výzdobou. V přízemí na levé straně v horní části druhého a třetího okna zprava se nacházejí dva štítky s chrobáky²⁸⁴, u čtvrtého okna pouze jeden. Sytě okrová hrubá fasáda je členěna bílými malovanými šambránami a římsou, doplněnými secesním barevně malovaným dekorem, opět v bílých malovaných rámečcích. Krajiní osy jsou zvýrazněné mělkými lizénami.

Nová radnice

Dvůr Králové nad Labem, Masarykovo náměstí čp. 38

Karel Jarolímek

1919

Historie

Novoklasicistní budova radnice původně sloužila jako chlapecká škola. Přesné datum výstavby či jméno architekta se bohužel nepodařilo dohledat, Odbor výstavby a územního plánování úřadu Dvůr Králové nad Labem, zachovává pouze dokumenty od poslední rekonstrukce.

V roce 1919 měl zvítězit ve veřejné soutěži na fasádu staré školy místní stavitel Karel Jarolímek (1888 – 1970).²⁸⁵ Tento Královédvorský rodák se kromě projektování soukromých staveb, věnoval stavbě lyžařských můstků. V roce 1950 mu vyšla příručka „Stavby lyžařských můstků“. ²⁸⁶ Sám byl vášnivým sportovcem a členem Československého olympijského výboru a za své celoživotní dílo mu bylo v roce 1998 uděleno čestné občanství města, které doprovázelo slavnostní odhalení pamětní desky na architektově domě.²⁸⁷

Popis budovy

Radniční budova v klasicizujícím stylu se nachází uprostřed východního bloku domů

²⁸⁵ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 277. ISBN 80-200-0969-8.

²⁸⁶ JAROLÍMEK, Karel. *Stavba lyžařských můstků*. Praha, 1950, 160 s.

²⁸⁷ SCHWARZ, Jan. Královédvorská spořitelna jubileantem roku 2004: významná stavební památka ve stylu secese. In *Dvůr Králové nad Labem*. č. 3. 2004, (4), 1-5

na Masarykově náměstí. Jedná se o dvoupodlažní budovu přibližně čtvercového půdorysu s nádvořím zastřešenou sedlovou střechou. Původní trojkřídlová dispozice byla na jižní straně později doplněna o jednopatrové křídlo, čímž vzniklo uzavřené nádvoří. Stavba dodržuje uliční čáru i výškovou hladinu okolní zástavby, průčelí je však podstatně větší a výraznější než u okolních domů, neboť zabírá větší půdorysnou plochu.

Budova je sedmiosá, v přízemí okna oddělená prostými pilastry se segmentovými záklenky ve štukových šambránách se zvýrazněnými klenáky a závitnicovým pásem kolem oblouku pod patami se štukovým pásem. Zdvojená okna jsou trojkřídlá dělená písmenem T s horním křídlem děleným na čtyři tabulky.

Ve střední ose je segmentový portál se státním znakem na místě klenáku. Pilíře po stranách portálu jsou nahrazeny dvěma sochami atlantů vynášejících balkon lichoběžníkového půdorysu. Figury atlantů oblečené pouze do kusu roušky drží na prsou věnec²⁸⁸. Na pilastry v přízemí dále nasedá meandrový vlys vedoucí po celé délce průčelí.

Okenní otvory v prvním i druhém patře jsou obdélné s trojkřídlými okny typově shodnými s těmi v přízemí. Pod okny v prvním patře je parapetní výzdoba v podobě balustrády z polokuželek. První a druhé patro je opticky členěno vertikálně prostými pilastry. Krajní trojice pilastrů nesou masivní hlavní římsu, z níž vybíhají (lícující s fasádou) novodobé pětiúhelné vikýře. Průčelí je ve třech prostředních osách zvednuto o polopatro a zakončeno lehce vysunutým trojúhelníkovým štítem, ve kterém je umístěn městský erb v zavíjené kartuši. V polopatře jsou umístěna oválná okna se zvýrazněnými klenáky, lemované listovými festony se závitnicovými tvary pod okny.

Celkovou kompozici šedomodré průčelní fasády dotváří bílá štuková výzdoba. Mezi okny prvního a druhého patra v krajních dvou osách jsou kruhové ornamentální úvary se čtyřlístkovým obíhaným paprskem a ve třech středních osách vystouplé štukové rámce se středním zrcadlem.

Sochařská výzdoba kromě zmíněných stylizovaných postav atlantů se objevuje na dvou středních pilastrech nad přerušovanou hlavní římsou, kde jsou umístěny vázy s girlandami a poté dvojice putti²⁸⁹ na balkonních soklech, Putti severní svírá v ruce masivní

²⁸⁸ Věnec v antice jako ozdoba, vyznamenání nebo zasvěcení bohu při různých akcích či činnostech. Věnci bychom v tomto případě neměli přikládat důležitý symbolický význam, s největší pravděpodobností jde pouze o v antice hojně využívanou ozdobu.

²⁸⁹ Ital. název nahého dítěte, zobrazovaného zpravidla bez křídel: jeho typy vytvořila italská renesance, ale užíván byl zejména v období baroka. P. Je novověkou obdobou antických amoretů a érotů, protějškem středověkého andílka. BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a*

květový útvar, jižní neidentifikovaný předmět.

Budova Městské spořitelny s radnicí a městským úřadem

Nová Paka, Masarykovo náměstí čp. 1, 2

Čeněk Musil

1930 – 1931

Historie

V místech dnešních budov s č. p. 1 a 2 stávala původně budova městské radnice z roku 1771, stavba měla podloubí a věž s hodinami. V noci 18. srpna 1827 vznikl na tehdejší poště na náměstí požár, který schvátil celou severní část náměstí, včetně tehdejší radnice. Budova však byla rychle obnovena a mohla tak dál sloužit administrativním a dalším veřejným účelům. Během své staleté existence hostila stará radnice velké množství úřadů a institucí, neboť do stavby nové budovy okresního soudu se jednalo o jediné využitelné prostory v centru města.²⁹⁰

Vedle vlastního obecního úřadu zde od roku 1848 sídlil nově zřízený soudní a berní úřad. V roce 1903 zde tři roky úřadovala kancelář Okresního hejtmantství a po zřízení Státní reálky 1910 se zde dokonce i nějaký čas vyučovalo a v zasedací síni radnice se nacházela provizorně obecní knihovna s čítárnou. Od roku 1862 zde sídlila Občanská záložna a od roku 1900 i Městská spořitelna, později zde sídlilo i městské muzeum.²⁹¹ Je tedy zřejmé, že budova staré radnice doslova praskala ve švech.

Na konci dvacátých let začala Městská spořitelna (stále ještě sídlící v nevyhovujících prostorách radnice) uvažovat o stavbě vlastní budovy. Na základě dohody s městským zastupitelstvem bylo rozhodnuto o postavení nové spořitelny s městským úřadem a radnicí na místě té stávající. Dalším zájemcem o výstavbu v centru byla tehdejší Okresní záložna hospodářská dosud sídlící v Komenského ulici. Bylo tedy rozhodnuto o zakoupení sousedních domů a jejich zbourání současně s budovou staré radnice.

tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění. Vyd. 2. Praha, 2013. s. 173. ISBN 978-80-7299-104-4.

²⁹⁰ VAGENKNECHT, Jaroslav. Stará novopacká radnice se začala bourat před sedmdesáti lety. In *Nové noviny*, č. 47/00. Jičín, 2000. s. 10.

²⁹¹ Tamtéž, s. 10.

Tyto plány se však setkaly se značným odporem ze strany veřejnosti, např. místní Klub českých turistů a městský okrašlovací spolek požadoval, aby bylo u nové stavby zřízeno podloubí a tak byl alespoň částečně zachován dosavadní ráz. Po prozkoumání Státním památkovým úřadem, který vyhodnotil budovy určené k demolici 1 jako „*bez historické hodnoty*“, se během roku 1930 přistoupilo k demolici.²⁹² Nové problémy nastaly, když ministerstvo veřejných prací rozhodlo, že okresní úřad musí tvořit samostatnou budovu, kde nebude sídlit žádný další úřad.²⁹³

Z tohoto důvodu bylo sjednáno, že za příspěvek od obce postaví spořitelna vlastní budovu, v níž se bude zároveň nacházet i radnice. Rozložení mělo být následující, v přízemí se mají nacházet úřady Městské spořitelny, v patře pak bude sídlit radnice. S vypracováním projektu na nové úřední budovy²⁹⁴ byl osloven jičínský architekt Čeněk Musil (1889 – 1947)²⁹⁵. Ačkoli byl celý navrhovaný blok domů stavebně jednotný, jednalo se o dvě samostatné budovy.²⁹⁶ Zleva městská spořitelna, vedle budova městského úřadu, na ně navazuje dřívější Okresní záložna hospodářská.

Popis budovy

Architekt se musel vypořádat nejen se stísněným prostorem, ale též s okolní historickou zástavbou. Vizuálně jednotná budova, která vyniká střízlivým klasicizujícím rozvržením hmoty. Průčelí se širší střední partií je ze stran uzavřeno mělkými rizality. Budova je omítnutá, pouze parter budovy je obložen světlými okrovými deskami. Rizality jsou v patře předsazené s vchody v přízemí, které nenásilně narušují jinak přísně symetrický dojem průčelní. Levý vchod do spořitelny a radnice rámuje vystupující pravoúhlá předsíň, z boků vnitřní strany zdobena dvěma reliéfy na téma „Práce“ a „Spořivosti“ od sochaře Josefa Wágnera, které lemují vchod do tehdejší Městské spořitelny (nyní Komerční banky a. s.). Na

²⁹² BENEŠ, Zdeněk. *Dějiny Nové Paky I.* Nová Paka, 2012, s. 290. ISBN 978-80-260-1701-1

²⁹³ Ministerstvem veřejných prací a vnitra stanoveno staveniště pro okresní úřad v délce 25 m v celé hloubce a zbytek staveniště zůstane pro radnici se spořitelnou. Takovému návržení místa ministerstvo schválí. Spořitelna a radnice pak řešena dle pater, v přízemí se bude nacházet spořitelna, v I. paře obecní úřad a ve II. byt ředitele spořitelny a tajemníka. Nebylo jiného východiska, než přistoupit na tento způsob řešení, poněvadž by obec mohla o okresní úřad přijít. SOKA Jičín. Archiv města Nová Paka. Obecní domy – stavba radnice. Inv. č. 756, kart. 78.

²⁹⁴ Jednalo se o budovy Městské spořitelny a radnice, Okresního úřadu a Okresní záložny hospodářské, která byla postavena s předstihem.

²⁹⁵ HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění.* Praha, 2006, 3 sv., s. 526. ISBN 80-200-0521-8.

²⁹⁶ SOKA Jičín. Městský archiv Nová Paka. Pamětní kniha obecní 1929- 1938, inv. č. 286, kniha č. 128, karton 78. s. 20 -21.

levém reliéfu znázorňujícím téma „Spořivosti“ přijímá chlapec od prarodičů kasičku, zatímco jeho otec stojí opodál. Na druhém reliéfu jsou vyobrazeni dva dělníci a uprostřed nich žena s dítětem v náručí. Dále se po stranách vchodu nachází dvojice rozměrných okenních vitrín. Vchod do Městského úřadu je zapuštěný a o poznání méně honosný.

Budova je shora i po stranách orámována barevně odlišeným pásem popelavě šedé barvy s podélnou plastickou šrafurou, který evokuje v klasicistní architektuře hojně využívané atiky.

Spořitelna má v přízemí z průčelí částečně do západní strany kamennou masku. Dále z rohu jižní fasády vystupuje dvouosý rizalit, který se na úrovni střechy zalamuje a vytváří menší věž kvádrového tvaru s keramickými hodinami umístěnými ze strany hlavního průčelí, tento funkcionalistický prvek příjemně doplňuje jinak velice střízlivý až puristicky pojatý výraz obou staveb.

Zadní průčelí se nese v mnohem uvolněnějším duchu se zajímavým kaskádovitým členěním hmoty. Spojujícím prvkem s hlavním průčelím zůstávají stejný typ oken, místy se opakující popelavě šedé reliéfní pásy a plochá střecha. Ústředním prvkem je zaoblené nároží s pásovými okny, k němuž na severní straně přiléhá rezný rizalit schodiště.

SOKOLOVNY

*„Tyrš přímo geniálním a uměleckým počinem harmonicky sloučil antický ideál krásy a dobra s naším národním programem, žádajícím syntézu ušlechtilého češství s čistým lidstvím“
(T. G. Masaryk v poselství Sokolstvu 5. července 1926)²⁹⁷*

Historie

Rokem 1848 vyvrcholil dlouhodobý proces národního obrození, kdy se s rozpadem Habsburské monarchie začal formovat novodobý český národ. Zároveň se vytvářela česká moderní společnost, která kladla stále větší důraz na všestranný rozvoj člověka. „(...) pokrokoví představitelé českého národa pociťovali poslání tělesné výchovy tím více, že

²⁹⁷ NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha: Melantrich, 1990, s. 1.

dlouholetý národnostní a sociální útlak, konzervující zaostalost a četné předsudky, zanechal následky nejen v duchovní sféře, ale také na tělesné kultuře lidu.“²⁹⁸

U počátku organizované tělovýchovy v českých zemích stály dvě osoby. Přesněji dva přátelé, vzdělaný finančník Jindřich Fugner (1822 – 1865) a historik umění a architektury Miroslav Tyrš (1832 – 1884).²⁹⁹ Přestože oba pocházeli z rodin českých Němců, rozhodli se, že se stanou Čechy a zapojí pohyb do služeb národní emancipace. Roku 1862 založili po vzoru německých spolků čistě český tělovýchovný spolek, kterému dokázali vtisknout zároveň intelektuální obsah. Spolek měl stát nad politickým stranictvím a spojovat všechny pokrokově orientované složky české společnosti usilující o národní rovnost a samostatnost.³⁰⁰

Oba zakladatelé obdivovali umění italské renesance a především pak antického Řecka, jeho olympijských her a ideálu „kalokagathie“, vzájemného podmínění intelektu a zdravého krásného těla. Věřili, že cvičením a pohybem se nezdokonaluje jen lidské tělo, ale i vůle a intelekt.³⁰¹ Tyto myšlenky měli v praxi fungovat následovně: členové spolku Sokol mají dělat při cvičení krásné pohyby, celé skupiny cvičících mají vytvářet krásné proměnlivé obrazce, nazývané „reje“ a jejich těla se následkem těchto pohybů začnou podobat sochám řeckých atletů.³⁰²

Původní název spolku zněl Tělocvičná jednota pražská, avšak již před ustavující valnou hromadou navrhl prof. Emanuel Tonner jméno „Sokol“. Následně začali členové jednoty samy sebe nazývat „sokoly“ podle vzoru jihoslovanských bojovníků za svobodu.

První sokolský prapor namaloval vynikající národní umělec Josef Mánes (1820 – 1871),³⁰³ z jedné strany obraz sokola s rozpjatými křídly a heslem „Tužme se“, z druhé strany praporu stál velký nápis „Sokol“. Jeho slavnostní rozvinutí se konalo 1. června 1862. Avšak dnes známé označení „Sokol“ bylo oficiálně přijato až v roce 1864 při změně stanov.³⁰⁴

Sokolské myšlenky se velice rychle ujaly a již v prvním roce cvičilo v Praze na podzim 59 družstev a mimo hlavní město dalších osm jednot.³⁰⁵

Od spolků Sokol se časem odštěpila levicová Dělnická tělovýchovná jednota a

²⁹⁸ Tamtéž, s. 1.

²⁹⁹ DOLANSKÝ, Julius. *Sto deset let Sokola: 1862-1972*. Praha, 1973, s. 9-10.

³⁰⁰ NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha, 1990, s. 12.

³⁰¹ BLECKING, Diethelm – WAIC, Marek. *Odras střeoevropských minoritních kultur ve sportu*. s. 15.

³⁰² ŠVÁCHA, Rostislav. *Naprej!: česká sportovní architektura 1567-2012*. Praha, 2012, s. 46. ISBN 978-80-87064-08-5.

³⁰³ TOMAN, Prokop a Prokop Hugo TOMAN. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 5., vyd. Praha, 2000, 2 sv. s. 74-77. ISBN 80-237-3633-7.

³⁰⁴ DOLANSKÝ, Julius. *Sto deset let Sokola: 1862-1972*. Praha, 1973, s. 11-12.

³⁰⁵ NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha, 1990, s. 16-17.

katolický Orel. Všechny tyto organizace pořádaly pravidelně masová cvičení. Ta největší pořádaná Sokolem, se nazývaly všesokolské slety. První „velký svátek všesokolský“ se konal 17. - 19. června 1982 na Střeleckém ostrově v Praze. Na tyto „slety“ pak v éře socialismu navázaly tzv. spartakiády.³⁰⁶

Budovy sokoloven

Na výstavbě sálů sokoloven lze sledovat proměny funkcí, kterým prostory sloužily, proměny významu, který v životech lidí zastávala tělesná výchova a v neposlední řadě i proměny architektonických stylů.

Budovy sokoloven měly sloužit především jako prostor pro kolektivní cvičení členů jednoty. Tento prostor tvořil nejčastěji sál na obdélném půdoryse o výšce dvou podlaží, obvykle 20 metrů dlouhý a 12 široký, aby zde mohlo cvičit deset sokolů vedle sebe v šesti řadách.³⁰⁷ Sál zakrýval rovný strop, ve starších sokolovnách se mohl objevit strop s valenou klenbou nebo alespoň fabiony. Vyhrazené místo pro diváky tvořily balkony a ochozy prvního patra. Nutností byly i vedlejší prostory, kam se ukládalo cvičební nářadí, šatny, sprchy, prostory pro schůze výboru a další přidružené místnosti dle potřeby.

Stavbu první „sokolovny“ pro potřeby pražského Sokola, zafinancoval v roce 1863 Jindřich Fugner. Nejednalo se však o dar, jak je často milně uváděno, budova zůstávala nadále ve Fugnerově vlastnictví, jednota měla pouze pronajaté prostory.³⁰⁸

O projekt novorenesanční stavby se postaral architekt Ignác Ullman (1822 – 1897).³⁰⁹ Tento velkorysý Fugnerův počín inspiroval v následujících letech výstavbu přibližně dalších třinácti set sokoloven na území českých zemí.

O Fugnerově sokolovně a především o jejím hlavním sále napsal roku 1865 anonymní autor: „*Toť velebný chrám pro odchování a ušlechtnění tělesné, toť řecké gymnasium, čarovně přenesené na půdu naši,*“³¹⁰ Je otázkou, nakolik bylo vědomé spojení architektury prvních sokoloven s antickými chrámy a myšlenkou tělocvičny jako svatostánku tělesné krásy. Jako

³⁰⁶ ŠVÁCHA, Rostislav. *Naprej!: česká sportovní architektura 1567-2012*. Praha, 2012, s. 57-58. ISBN 978-80-87064-08-5

³⁰⁷ Jednalo se o základní cvičební útvar, který cvičící zaujímal po povelu „Hledem kupředu zřídít řad!“ ŠVÁCHA, Rostislav. *Naprej!: česká sportovní architektura 1567-2012*. Praha, 2012, s. 46 ISBN 978-80-87064-08-5.

³⁰⁸ NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha: Melantrich, 1990, s. 17.

³⁰⁹ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 675-676. ISBN 80-200-0969-8.

³¹⁰ (Anonym). *Večer v sokolně*. In *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. č.5, Praha, 1875, s. 66-67. ISSN 0489-6718.

historik znal Tyrš velice dobře náboženském pozadí antických her a též první veřejné slavnosti Sokola měli obřadní charakter. Současně i kompozice některých starších sokoloven nemá daleko k fasádám renesančních paláců.

Trvalo celých dvacet let, než postupně získaly další spolky dostatek financí na stavbu sokoloven. Jako druhá vznikla sokolovna v Kutné hoře (1884 – 1885, projektant Josef Kruliš), poté vznikají další, nejprve ve větších městech, například v Českém Brodě (1884 – 1885, Jan Koula), Plzni (1888 – 1889, Ludvík Čížek) atd. Společným znakem těchto staveb je jejich zařazení do proudu internacionální novorenesance. Koncem 19. století se styl mnohých sokoloven posunul od internacionální k „české“ renesanci.³¹¹ Tento posun zřejmě souvisel s myšlenkami Miroslava Tyrše a jeho snaze vtisknout tělesné výchově zvláštní české rysy. Koncem století nastala co se vývoje architektury sokoloven lehká stagnace, během začátku 20. století však nastal opět nový pohyb, tentokrát již v intencích moderny.

Sokolovna

Třebechovice pod Orebem, Heldovo náměstí čp. 574

František Beránek

1924 – 1925

Historie

Historie jednoty v Třebechovicích pod Orebem sahá do roku 1869, v prvních letech se věnovala spíše společenskému životu, tedy pořádání zábav a výletů, výraznější tělocvičné tendence začaly převládat až o pár let později.³¹² S novým zaměřením jednoty bylo nutné zajistit i vhodné prostory k tomuto účelu. Nejprve se provizorně cvičilo na zahradě u Matějčků a Jarkovských a v tamním hostinci. V březnu 1902 bylo na schůzi jednáno o koupi domu č. p. 252 i s pozemkem, na jehož místě měla vyrůst nová tělocvična.³¹³ Následovalo založení Družstva pro zřízení tělocvičny Sokola v Třebechovicích pod vedením Rudolfa

³¹¹ ŠVÁCHA, Rostislav. *Naprej!: česká sportovní architektura 1567-2012*. Praha, 2012, s. 49. ISBN 978-80-87064-08-5.

³¹² SOkA Hradec Králové, *Sokol - tělocvičná jednota Třebechovice pod Orebem*, inv. č. 1, kniha. č. 1, Zápisy valných hromad 1881-1900, nestránkováno.

³¹³ SOkA Hradec Králové, *Sokol - tělocvičná jednota Třebechovice pod Orebem*, inv. č. 2, kniha č. 2, Zápisy valných hromad 1901-1948, nestránkováno.

Vitouška.³¹⁴ S plány na stavbu byli osloveni dva architekti, architekt František Krásný (1865 – 1947) a smíchovský stavitel František Beránek³¹⁵. Na schůzi družstva v červnu 1906 byl schválen návrh Františka Beránka a začalo se se stavbou.³¹⁶

Popis budovy

Volně stojící budova místní sokolovny kvádrového nečleněného charakteru se nachází na Heldově náměstí poblíž centra města. Jinak poměrně jednoduché průčelí je akcentováno atypickým vstupem, kdy středová hmota vystupuje ve výrazném rizalitu vynášejícím balkon až do 2. patra. Část se vstupem má k sobě v prvním podlaží po obou stranách přičleněné balkony na nárožních pilířích ozdobené plastiky sokolů. Ve zvýšeném přízemí se pod oběma balkony nachází vchody do budovy, k nimž vybíhají půlkulaté schody.

Ve vstupním rizalitu je v přízemí i patře po třech oknech oddělených polopilíři. Na balkony orientované na východ a západ vedou prosklené dveře se segmentovým zaklenutím. Nad horním balkonem vpouští světlo do prostoru budovy další 3 okna s půlkruhovým zakončením. Na vlastním průčelí je pod balkony ve zvýšeném přízemí po jednom okně. Pod úrovní zvýšeného přízemí v hmotě rizalitu je po 3 polooknech.

Východní strana objektu není symetrická se západní, zatímco východní na hladké stěně jsou umístěna pouze okna, západní zdobí čtveřice iluzorních obloukových oken s podstavci nesoucími reliéfy sokolů. Mimo zmíněné plastiky a reliéfy je plášť budovy čistý a ničím nenarušený.

Sokolovna

Chlumec nad Cidlinou, Kozelkova čp. 26

Josefa Izák

1928

³¹⁴ SOkA Hradec Králové, Družstvo pro zřízení tělocvičny Sokola v Třebechovicích pod Orebem, inv. č. 1, kniha č. 1, Zápisy ze schůzí družstva 1904-1924, nestránkováno.

³¹⁵ František Beránek: stavitel na Smíchově, v roce 1900 složil stavitelskou zkoušku. Znamé jsou především jeho realizace a adaptace staveb v Praze: 1897 soutěžní návrh na sokolovnu na Smíchově a projekt záložny v Hořovicích, 1918 adaptace domu čp. 686/I v Masné ulici, 1921 plány na přestavbu 3. patra domu čp. 886/II v Nekázance na Novém Městě pražském ad. VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 60. ISBN 80-200-0969-8.

³¹⁶ SOkA Hradec Králové, Družstvo pro zřízení tělocvičny Sokola v Třebechovicích pod Orebem, inv. č. 1, kniha č. 1, Zápisy ze schůzí družstva 1904-1924, nestránkováno.

Historie

Začátky sokolské jednoty v Chlumci nad Cidlinou byly poměrně krušné. Po jejím založení v roce 1883 se nějaký čas cvičilo na tamní měšťanské škole pouze s primitivním nářadím, poté v hotelu u Jelena nebo v hostinci Na Radnici.³¹⁷ Sokolové se museli též vyrovnávat s nelibostí Oktaviána Kinského, držitele hraběcího velkostatku i nejvyšší německy hovořící chlumecké vrstvy.³¹⁸ Nebylo tedy překvapení, že se sokolská emancipační činnost a boj za počestění jazyka neseťkával vždy pouze s pozitivním ohlasem.

Přelomový byl rok 1911, kdy starosta Kozelka získal pozemek pro stavbu tělocvičny a 1913 byly schváleny stanovy Stavebního družstva „Sokol“ v Chlumci nad Cidlinou.³¹⁹ Než se započalo se stavbou, vypukla světová válka a po vzniku Československa se změnilo i postavení Sokola jako takového, ten se stal jedním ze základních pilířů nově vzniklého státu. V souvislosti s nacionalistickou náladou se změnilo i představy chlumeckých a nově toužili po mnohem honosnější a reprezentativnější stavbě než pouze po prostoru ke cvičení. Díky pozemkové reformě získalo v roce 1925 město pozemek bývalé cihelny,³²⁰ který byl ke stavbě mnohem vhodnější a zároveň umožňoval podstatně větší budovu. Z architektonických návrhů byl vybrán ten od architekta Josefa Izáka z Chlumce³²¹ a 6. května 1928 byly položeny dva základní kameny, první od jednoty z Českého Šumperku a druhý si nechali chlumečtí vytvořit sochařem Oldřichem Procházkou.³²²

Sokolovna byla postavena v rekordně krátkém čase a slavnostně otevřena téhož roku 28. října u příležitosti výročí vzniku Československé republiky.³²³ „Výsledkem spolupráce Josefa Izáka se spolkem Sokol byla monumentální meziválečná sokolovna, skládající se z kvadratické hlavní části s restaurací, divadelním a tanečním sálem, s galerií a z příčně situovaného podélného traktu tělocvičen v zadní části, spojeného s hlavní částí spojovacím traktem.“³²⁴

³¹⁷ SOKA Rychnov nad Kněžnou, Sokol- tělocvičná jednota Dobruška (1886- 1940), sign. č. 7, kart. 28, Pozvánka na slavnost k otevření sokolovny 1927.

³¹⁸ FIBIGR, Aleš. *"Sokol chlumecký": historie TJ Sokol v Chlumci nad Cidlinou*. Chlumec nad Cidlinou, 2009. (nestránkováno)

³¹⁹ Tamtéž, Nestránkováno.

³²⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku díl II*. Praha, 1997, s. 412. ISBN 80-85983-14-1.

³²¹ FIBIGR, Aleš. *"Sokol chlumecký": historie TJ Sokol v Chlumci nad Cidlinou*. Chlumec nad Cidlinou, 2009. (nestránkováno)

³²² Tamtéž, Nestránkováno.

³²³ 2 SOKA Hradec Králové, Tělocvičná jednota Sokol Chlumec nad Cidlinou, inv. č. 38, kart. 2, Stavba a otevření sokolovny 1928, list 97.

³²⁴ KUČA, Karel. *Chlumecko a Novobydžovsko: historie a architektonické památky Pociidliní*. Hradec Králové, 1995, s. 433. ISBN 80-901906-1-8.

Popis budovy

Hlavní průčelí rozlehlého komplexu budov je orientováno na západ do ulice Kozelkovy. Sokolovna obdélného půdorysu je přístupná trojosým vstupem vystupujícím z hmoty průčelí a nesoucím balkon v prvním patře.

Přízemí vstupní části je trojosé s vchodem a okny po stranách oddělených pilastry. Do lehce zvýšeného přízemí vede široké schodiště o čtyřech stupních se sloupkem z každé strany, na kterých jsou umístěny kovové lampy se secesním dekorem. První patro vchodového rizalitu je dělené třemi okny s půlkruhovým zaklenutím oddělených jednoduchými pilastry nesoucími římsu. Pod římsou nad každým oknem se v omítce nachází jednoduchá aplikace lukového tvaru. Druhé patro rizalitu je členěno třemi čtvercovými okny s odstupněnou omítkou a římsou nad kterou je hladký lukovitě vyklenutý štít.

Samotná stavba je patrová, z každé strany rizalitu v přízemí má po jednom šestiúhelném výkladním okně, patro je symetricky členěno lizény s třemi obdélnými okny dělenými písmenem „T“.

Na sokolovně je uplatněn pro zvýraznění její hodnoty masivní novoklasicistní sloupový řád, který byl původně zdoben kanelurami, výrazněji bylo profilováno i zábradlí balkonu. V lukovitém štítu byl vyveden reliéf sokola letícího nad Chlumeckou krajinou s nápisem „NA PAMĚŤ 10. VÝROČÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY“ a vročení 1918 a 1928. Na nárožích hlavního průčelí se nacházelo po jedné plastice sokola.³²⁵

Sokolovna

Lázně Bělohrad, Lázeňská čp. 295

Čeněk Musil

1928 – 1930

Historie

Založení zdejšího sokola se datuje do roku 1888, v té době měly Lázně Bělohrad pouze kolem tisícovky obyvatel a především starší občané sledovali počáteční aktivity Sokola se značnou nedůvěrou.³²⁶

³²⁵

³²⁶ FRIEDRICHOVÁ, Hana. Historie bělohradského Sokola. In *Bělohradské listy* 6. č. 6, Lázně Bělohrad, 2006, s. 12 – 13.

První vlastní prostory získali členové jednoty v roce 1907 koupí pozemku poblíž Zátíší, kde si z peněz zapůjčených Občanskou záložnou vybudovali provizorní cvičiště.³²⁷

19. července 1914 se konal Dětský den se cvičením dorostu a výstava pohlednic z cest, ještě ten den byla vyhlášena mobilizace a postupně bylo do války odvoláno na 113 „bratří“. O dva roky později bylo odvedeno dokonce i 16 dorostenců. 21 členů se z bojů již nevrátilo.³²⁸ Během války byli zatčeni starosta Josef Pecha za sympatie s Mistrem Janem Husem a jednatel Sokola Jaroslav Beneš za zmínku na valné hromadě (1915) o nucené vojenské kázni. Na základě těchto skutečností byla zdejší jednota v prosinci roku 1916 rozpuštěna.³²⁹

Činnost Sokola byla opět obnovena se vznikem Československa a následující roky se nesly v duchu shánění financí a vhodného pozemku na stavbu Sokolovny. Nakonec byl vybrán rozlehlý pozemek v Lázeňské ulici a začalo se s jeho úpravou, každý člen měl za povinnost vykonat 30 hodin práce nebo za každou neodpracovanou hodinu zaplatit 2 Kč. Přestože venkovní cvičiště bylo otevřeno již v červenci 1923, slavnostní položení základního kamene proběhlo až 1928 a Sokolovna byla dokončena 25. května 1930.³³⁰

Popis budovy

Stavba zdejší sokolovny je o poznání menších rozměrů, než předchozí zmíněné budovy, nikoli však méně monumentální. Jičínský architekt Čeněk Musil ustoupil od původní tradice historizujících realizací tělocvičných jednot a zvolil střízlivější podobu v duchu uměřeného konstruktivismu.

Budova je nepravidelného půdorysu, kde k obdélné hlavní budově přiléhá vystupující vstupní část tvaru písmene „L“. Vstupní pasáž vyniká bohatší hmotovou skladbou. Celkovou konstruktivní úpornost stavby narušují nárožní pilíř s obrysovým lomením nad úrovní střechy vynášející bronzový emblém sokola a zaoblený rizalit s cihelným pláštěm akcentovaný omítanými reliéfními pásy a zakončený jednoduchou římsou.

Vstupní pasáž hmotově graduje zleva doprava. První část je tvořena jednoosým přízemním rizalitem, následují 4 osy horizontálně obdélných oken. Poslední část pasáže je tvořena značně vystupujícím patrovým rizalitem.

³²⁷ Tamtéž, s. 13.

³²⁸ Tamtéž, s. 12.

³²⁹ Tamtéž, s. 12 – 13

³³⁰ Tamtéž, s. 12 – 13

Do zvýšeného přízemí vedou schody tvaru „L“, nárožní sloup podpírající římsu vytváří menší předsín se dvěma samostatnými vchody. V poslední ose přízemí zaujme kulaté okno se zděným horizontálním dělením. V patře vlastní budovy se nachází čtyři obdélná okna s lizénami, která svým vertikálním umístěním zajímavě korespondují s okny v přízemí. Shodná okna pouze bez lizén nalezneme i v patře nad vchodem.

Na sokolovně skvěle funguje kombinace hladké světle tónované omítky s hrubě strukturovaným kamenným soklem a lokálními prvky z neomítnuté režné cihly.

Sokolovna

Nové Město nad Metují, Přibyslavská čp. 365

František Krásný

1928 – 1930

Historie

Vznik tělocvičné jednoty Sokol Nové Město nad Metují byl odhlasován 17. října 1867 na popud zakladatelů Josefa Krále a Ferdinanda Zákravského. Prvním starostou jednoty byl purkmistr Arnošt Vaněček. Prapor novoměstských sokolů byl v červené a bílé barvě s nápisem „Tužme se“ na žerdi se stříbrným sokolem.³³¹

Vlastní prostory ke cvičení získali tamní cvičenci až o půl století později. Ke stavbě byl vybrán pozemek kousek od centra města na křižovatce ulice Přibyslavská a Sokolská. S požadavkem na vytvoření plánů stavby byl osloven architekt František Krásný (1865 – 1947), který se sám angažoval v činnosti spolku Sokol, pro který údajně projektoval přes 150 sokoloven v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Sám studoval architekturu ve Vídni u prof. Hasenauera a prof. Otto Wagnera, jehož pojetím moderny byl značně ovlivněn.³³² Původní racionalistický význam moderny se během desátých let více méně vytratil a nabyl klasického řádu, který následně prostupoval celou Krásného tvorbou. Přestože byl spíše konzervativně založený, patřil ke generaci architektů, kteří věkem i názory předcházeli mladým radikálním tvůrcům prosazujícím funkcionalismus.

³³¹ Více zde: <https://sokol-novemestonm.webnode.cz/o-nas/>

³³² VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 337. ISBN 80-200-0969-8.

Ve dvacátých letech se dokázal oprostít od přemíry dekoru historizujících období. Odklon od veškerých plastických zdobných článků prosazoval také ve svých teoretických textech. Výzdoba by podle něj měla být jednoduchá a jedinečně tektonická, v tomto stylu vznikla i novoměstská sokolovna.

Popis budovy

Stavba novoměstské sokolovny je patrová a zakončená sedlovou střechou. Průčelí je akcentováno vstupním rizalitem vynášejícím římsu nad prvním patrem. Vstupní hladce omítnutá část je dělena čtyřmi pilíři z nepálené cihly, které přechází z přízemí až do druhého patra a vynáší korunní římsu. V horní části jsou pilíře ozdobeny bílými štukovými pásky. Nad vchodem na střední dva pilíře nasedá plný balkon s reliéfním nápisem SOKOL. V přízemí přechází boční pilíře ve stupňovité zděné zábradlí ohraničující rozlehlé dvoustupňové schodiště, další dvojice zábradlí vede podél vchodu a rozděluje tak schodiště na tři samostatné části.

Nad korunní římsou na štítu jsou dva profilované sokly opticky navazující na prostřední pilíře, které jsou spojené štukovými pásy v jednolitou výzdobu. Na každém soklu bylo umístěno po jedné plastice sokola.

V přízemí je 1. a 4. osa tvořena čtvercovým šestidílným oknem, v 2. a 3. ose jsou dvoje vchodové dveře. Patro není od přízemí nijak horizontálně dělené a průčelí tak působí vyšší a vzdušnější. V patře jsou osy pouze tři, 1. a 3. osu tvoří stejná okna jako v přízemí. Prostřední osu tvoří jedno velké okno s prosklenými dveřmi uprostřed vedoucími na balkon nad vchodem.

Sokolovna

Hronov, Palackého 575

František Průša

1935

Historie

V roce 1929 byla zástupci Hronovské jednoty vyhlášena sbírka za účelem získání

financí na stavbu sokolovny. Jako první daroval částku 3 000 Kč³³³ spisovatel Alois Jirásek (1851 – 1930), který byl od roku 1872 jejím čestným členem. Zároveň k této příležitosti sepisuje „*Provolání veřejnosti o stavbě sokolovny*“.³³⁴

Zahájení stavby bylo schváleno 4. srpna 1934 na mimořádné valné schůzi. Budova sokolovny byla slavnostně otevřena přesně 12 měsíců od schválení stavby, a to 12. srpna následujícího roku. Do té doby se cvičilo v improvizovaných prostorech, během letních měsíců na zahradách, v zimě pak po restauracích nebo v tělocvičně chlapecké školy na náměstí.³³⁵

Autorem projektu byl František Průša (1892 – 1957) sochař, architekt a od roku 1922 profesor průmyslové školy,³³⁶ který navrhoval například sokolovny ve Volyni, Blatné (1931 – 1933, Libáni (1935), Krčíně atd. Zároveň byl autorem plastik sokolů na výše zmíněných sokolovnách.³³⁷

Popis budovy

Hronovská sokolovna budovaná během světové hospodářské krize se tyčí na vrcholu stráně nad Palackého ulicí. Do svahu se původně skládaly lavice, ze kterých pak bylo možné sledovat dění na letním cvičišti. V projektu se počítalo s hlavním sálem o velikosti 187 m², malým sálem pro loutkové divadlo, knihovnou, sociálním zařízením, šatnami a bytem pro správce.

Stavbě dominují horizontální proporce, plochá střecha, trubkové zábradlí, terasy, schodiště a pásová okna připomínají kapitánský můstek. „*Exteriér prodchnutý nautickou symbolikou (...) se drží zásad lecorbusierovských tří podstatných radostí (dostatek slunce, vzduchu a zeleně)*“.³³⁸ Hladká zářivě bílá fasáda se společně s čistými jednoduchými tvary se

³³³ Takzvaným měnovým zákonem z 10. dubna 1919 byla zavedena koruna československá (Kč) a stanoveno, že "jedna koruna československá se počítá za jednu korunu rakousko-uherskou". Přijalo se dosavadní označení "koruna". Mezi návrhy na název nové měny byly také "Československý frank" či "Sokol", pro haléře pak název "stotiny".

³³⁴ PTÁČEK, Josef a Anna ŠUBRTOVÁ. Sokolovny v Dobrušce a Hronově, jejich architektura a stavební vývoj. In *Náchodsko od minulosti k dnešku. Sborník příspěvků in memoriam PhDr. Ladislav Hladký, CSc.* Náchod; Liberec: Bor, 2012, s. 392.

³³⁵ Tamtéž, s. 392.

³³⁶ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 532. ISBN 80-200-0969-8.

³³⁷ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 2. sv. s. 324.

³³⁸ PTÁČEK, Josef a Anna ŠUBRTOVÁ. Sokolovny v Dobrušce a Hronově, jejich architektura a stavební vývoj. In *Náchodsko od minulosti k dnešku. Sborník příspěvků in memoriam PhDr. Ladislav Hladký, CSc.* Náchod; Liberec: Bor, 2012, s. 392.

hlásí k puristické tradici, v této době značně populární. F. Průša měl již s tímto architektonickým slohem zkušenosti, zvláště od projektování sokolovny v Blatné z let 1931 – 1933.

Ve středové ose průčelí umístil architekt sochu sokola, roztahujícího křídla. Sokol chystající se vzlétnout působí kontrastně s jinak poměrně statickou stavbou. Z pojetí hronovské sokolovny je patrný Průšuv zájem o detail, který nejspíše vychází z jeho základního vyučení se řezbářem³³⁹ i faktu, že budovy osazoval svými plastikami.³⁴⁰ Zatímco na sokolovně ve Volyni počet plastik násobil, čímž celou stavbu monumentalizoval, zde si vystačil pouze s jednou prostornější, která však na jednoduché fasádě působí sama o sobě velice slavnostně.

ŠKOLY

Školní budovy

Nositelem organizovaného vzdělávání a tvůrcem tzv. školního systému na našem území se stala církev. První byly zřízeny školy klášterní, které jak napovídá samotný název, vznikaly při kláštorech. Později byly ve městech zakládány školy katedrální, které vznikaly při sídlech biskupů, a na venkově při farách navštěvovali žáci tzv. školy farní.³⁴¹

Za vlády Karla IV. (1346 – 1378), se již na našem území nacházelo okolo dvou tisíc far, při kterých fungovaly školy.³⁴² Důležitým mezníkem naší vzdělávací soustavy bylo založení první české univerzity (1348).³⁴³ Po jejím založení vznikaly školy partikulární, spravované právě Karlovou univerzitou, ty postupně vytlačovaly školy farní, které se nadále držely spíše na venkově. Třicetiletá válka a následné období rekatolizace způsobila konec obou typů škol a vytváří se tzv. nižší školství, které mělo pomoci pronikání katolictví mezi

³³⁹ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 532. ISBN 80-200-0969-8.

³⁴⁰ Sokolovna ve Volyni, Horažďovicích, Hronově, Blatné, České Lípě, Krčíně ad. VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 532. ISBN 80-200-0969-8.

³⁴¹ BLATNÝ, Ladislav. *Kapitoly z dějin pedagogiky*. Brno, 1996, s. 25.-27.

³⁴² JANÍKOVÁ, Marcela. *Základy školní pedagogiky*. Brno, 2009, s. 26. ISBN 978-80-7315-183-6.

³⁴³ ČORNEJ, Petr et al. *Dějiny země Koruny české I*. Praha: Paseka, 1992, s. 142. ISBN 80-85192-28-4.

mládež.³⁴⁴

Zásadním zlomem v dějinách školství bylo přijetí „*Všeobecný školský řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve spojených císařsko-královských dědičných zemích*“ přijatý 6. prosince 1774 s platností od následujícího roku.³⁴⁵ Tento zákon nařizoval povinné vzdělávání, určoval jeho obsah a metodu, stanovoval kvalifikační požadavky na vyučující, zároveň i rámcově vytyčil požadavky na materiální a hygienické podmínky vzdělávání. Co však nařízení neřešilo, bylo umístění školní budovy, stavební materiál či vnitřní uspořádání.³⁴⁶

Až samostatná nařízení vydávaná v dalších letech upravovala otázky týkající se školní budovy a vnitřního uspořádání, zároveň zde byla ukotvena i povinnost odevzdat plány na nové školní budovy ke schválení krajským úřadům.³⁴⁷ Ustanovení ohledně novostaveb nařizuje následující: „*se škola stavěla na příhodném, pevném, suchém místě, nikoli na bahně, u vody neb na tmavém místě, ani také nad ani pod obydlím duchovního pastýře, ani na blízku hlučných řemeslníků, ku příkladu bednáře, platnýře, kováře atd., nýbrž v zdravém, otevřeném a pokojném místě, a pakli jiné okolnosti nebrání, vprostřed osady.*“³⁴⁸ Mimo jiné měla být stavba vyvýšená kvůli izolaci, a aby „*pozornost žáků patřením na kolemjdoucí výtržnosti netrpěla*“.³⁴⁹ Nalezneme zde i doporučení řemeslníkům stavět školní budovy do výšky z důvodu rostoucího počtu žáků.³⁵⁰ Materiál na stavbu školních budov měla dodat vrchnost, na jejímž pozemku se budova stavěla. Obec měla financovat „*pěší a potažní práce*“³⁵¹ a další nekvalifikovanou výpomoc, zatímco patron školy platil řemeslníky.³⁵²

Přese všechna nařízení a vyhlášky byl skutečný stav většiny školních prostor ve velice bídém stavu, jak se dozvídáme z různých úředních zpráv, vizitačních protokolů, ale i soukromých zápisů. Reformátor Ferdinand Kindermann, který ve dvorské studijní komisi dohlížel na oblast nižšího školství, ve své zprávě líčí, že budova je „*velmi zchátralá, zcela*

³⁴⁴ KAMPRLÉ, Jiří. *Stručná historie základního školství okresu Hradec Králové*. Hradec Králové, 1992, s. 3.

³⁴⁵ MRZENA, Jan. *Počátky povinného všeobecně vzdělávacího školství v jižních Čechách*. Praha, 1980, s. 8.

³⁴⁶ Všechny tyto údaje vychází ze Všeobecného školního řádu. *Všeobecný školní řád pro české Normální, neboližto Pravidelní, Hlavní a Triviální školy v společných císař. Král. Dědičných zemích pod datum ve Vídni dne 6. prosince 1774ho roku*. Praha 1776

³⁴⁷ Politické zřízení obecních škol v císař. král. dědičných zemích, Praha 1822, § 13. Dále jen: Politické zřízení.

³⁴⁸ Politické zřízení, s. 162

³⁴⁹ Politické zřízení, s. 163

³⁵⁰ Politické zřízení, s. 164

³⁵¹ Potažní práce neboli přibližování materiálu s koňmi. Pěší práce značila nekvalifikovanou pracovní činnost.

³⁵² PŠENÍČKA, Stanislav. Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvícenského absolutismu do roku 1949, *Revue církevního práva* 22, Praha, 2002, s. 117-159. ISSN 1211-1635.

chybí pomůcky, zejména knihy.“³⁵³

Do roku 1787 stoupl počet škol o celé dvě třetiny, přírůstek nebyl vyrovnaný, větší počet škol vznikal v oblastech s dosud nedostatečně hustou školní sítí, kterou bylo nezbytné doplnit. Svou roli hrála i ochota případně neochota vrchnosti k zakládání nových škol na svém území.³⁵⁴

Jak by měla vypadat školní budova, shrnují Všeobecné stavební instrukce z roku 1788.³⁵⁵ Dle ustanovení měl být objekt přizpůsoben předpokládanému počtu dětí a tomu, zda bude v budově sídlit i učitel a jeho pomocník. Ještě před vydáním Všeobecných stavebních instrukcí vytvořily úřady v roce 1786 první prototypové plány školních budov, kterými se mohli stavebníci řídit. Jednalo se o jednoduchou dvoutraktovou stavbu, jejíž velikost byla následně přizpůsobena počtu žáků a to od 40 do 110. Další upravené a rozšířené vzorové plány byly vydány až 1820.³⁵⁶

Říšský zákon ze 14. 5. 1869 zvaný „Hasnerův zákon“³⁵⁷ podle ministra školství Leopolda Hasnera (1818 – 1891) položil základy moderního nižšího školství a v hlavních rysech na něm spočívalo i elementární školství v Československé republice až do roku 1948.³⁵⁸ Pro své zásadní změny, které zákon přinesl, označovali jeho současníci předchozí období jako období „staré školy zatímco pro dobu po přijetí zákona se vžilo označení „*nová škola*“.³⁵⁹

Byl zrušen stávající systém a školy byly rozděleny na obecní a měšťanskou, která poskytovala vyšší typ vzdělání než škola obecná. Nově mohli žáci navštěvovat buď obě osmileté nebo pětiletou školu obecnou a na ní navazující tříletou školu měšťanskou.³⁶⁰ Školy byly rozděleny na chlapecké a dívčí a měli i svého ředitele, byť často sídlily ve stejné budově.³⁶¹

Škola jako palác vzdělanosti

³⁵³ ŠIMEK, Jan. *Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost*. Praha, 2016, s. 25. ISBN 978-80-86935-35-5.

³⁵⁴ HANZAL, Josef. K dějinám nižšího školství před rokem 1775, In *Acta Universitatis Carolinae – Historie Universitatis Carolinae Pragensis*, Praha, 1965, s. 67-83.

³⁵⁵ EBEL, Martin, *Dějiny českého stavebního práva*, Praha, 2006, s. 230.

³⁵⁶ Tamtéž 230-231.

³⁵⁷ *Zákony a nařízení u věcech obecného a pokračovacího školství, na ten čas platné v království Českém*. 3. rozmnožené vyd. Praha: E. Grégr, 1886, 42-100.

³⁵⁸ KAMPRLÉ, Jiří. *Stručná historie základního školství okresu Hradec Králové*. Hradec Králové, 1992, s. 6.

³⁵⁹ ŠIMEK, Jan. *Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost*. Praha, 2016, s. 81. ISBN 978-80-86935-35-5.

³⁶⁰ Zákon říšský ze dne 14. května 1869, In: J. ČELAKOVSKÝ, *Zákony a nařízení*, s. 64.

³⁶¹ Zákon o zřizování škol ze dne 19. února 1870, In: J. ČELAKOVSKÝ, *Zákony a nařízení*, s. 512.

Nejobvyklejší architektonické řešení školních budov druhé poloviny 19. století byl jednoduchý či členitý monoblok na obdélníkovém půdorysu. Oblíbená byla třítraktová dispozice tvořená chodbou ve středu, z níž se vstupovalo do učeben po obou stranách.³⁶² Ke konci století se začalo hojněji uplatňovat dvoutraktové uspořádání s chodbou, z níž se vstupovalo do učeben pouze po jedné straně. Nová dispozice vyžadovala přizpůsobení prostorů a členění budovy, typické bylo stavění více propojených křídel nejčastěji na půdorysech do L, U či H.³⁶³ Zejména ve větších městech se stavěly rozlehlé budovy v historizujícím slohu o několika křídlech. Nejčastěji se stavělo v neorenesančním stylu, jelikož dobové přestavbě nejvíce odpovídala inspirace palácovými stavbami.³⁶⁴ Monumentální „palácové“ pojetí městských staveb souviselo nejen s potřebou vzrůstajícího počtu školáků, ale i celospolečenským vnímáním vzdělání jako nezbytného předpokladu k úspěšnému rozvoji celé společnosti.

Po rozpadu Rakousko-Uherska nenastaly v oblasti českého školství žádné zásadní změny, zároveň se stagnujícími předpisy na stavbu škol ostře kontrastoval rozvoj dosud známého stavebního materiálu. Vedle materiálu se objevují i nové typy konstrukcí a moderních architektonických slohů (purismus, konstruktivismus, funkcionalismus). Ve 20. - 30. letech byl nejčastěji na stavbu školních budov využíván funkcionalismus vycházející z předpokladu, že „forma následuje funkci“, stavba se tedy měla podřítit především svému účelu a to na úkor výzdoby.³⁶⁵ Zároveň se zvedla vlna kritiky k dosavadnímu školskému stavitelství. Za nežádoucí se považovalo projektování škol stavebními úřady i jejich reprezentativní pojetí.³⁶⁶ Nově se kladl důraz na projektování budov zkušenými architekty a promyšlenou prací s prostorem.

Zásadní proměnou prošlo československé školství až 21. dubna 1948, kdy byl přijat zákon o jednotné škole, který zavedl jednotné vzdělávání pro všechny žáky ve věku 6ti až 15ti

³⁶² LUKEŠ, Zdeněk. Škola jako budova a symbol od konce 19. do poloviny 20. století, In *Documenta Pragensia* XI., 1993, s 76.

³⁶³ Tamtéž, s 77.

³⁶⁴ ŠOPÁK, Pavel. *Vzdálené ohlasy: moderní architektura českého Slezska ve středoevropském kontextu 2*, Opava, 2014, s. 12. ISBN 978-80-7510-068-9.

³⁶⁵ ŠIMEK, Jan. *Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost*. Praha, 2016, s. 174-184. ISBN 978-80-86935-35-5

³⁶⁶ EDGAR, Emil. *Stavba a zařízení škol*. Praha 1922, s. 12-13.

let, čímž byla povinná docházka prodloužena na 9 let.³⁶⁷ Zestátněním školství znamenalo mimo jiné, že stát na sebe převzal úhradu za náklady spojené s výdaji škol, včetně nákladů na jejich výstavbu. Jako ekonomicky nejvýhodnějším řešením plánované masivní výstavby škol se jevila jejich typizace.³⁶⁸ Než k ní bylo v polovině 50. let přikročeno, jsou na prvních poválečných stavbách patrné předválečné myšlenky reformní pedagogiky.³⁶⁹ Ředitelství školské výstavby vydalo poslední směrnici 1992³⁷⁰ těsně před jeho zrušením, nově jeho úlohu převzal Ústav rozvoje školských staveb Praha, zároveň přestala být typizace závazná.³⁷¹

Obecní reálná škola, dnes Jiráskovo gymnázium

Náchod, Řezníčkova čp. 451

Vratislav Pasovský

1900 – 1901

Historie

Koncem 19. století se úspěšně rozvíjelo Náchodské školství, chyběla zde však prestižní vzdělávací instituce typu gymnázia. Prvotní myšlenka na založení vyšší reálné školy měla údajně vzniknout již 1885 na popud místního továrníka Bartoně a jeho přátel. Doloženo, je však až potvrzení návrhu na zřízení školy městským zastupitelstvem následujícího roku. Zřizovací listina obsahovala celkem patnáct závažných ustanovení, jedním z nich například bylo, že výuka bude probíhat v českém jazyce nebo že město Náchod plně přejímá patronát nad školou včetně veškerých finančních závazků.

Přese všechny závazky se podařilo úspěšně zahájit výuku dne 18. 9. 1897 v prostorách nové obecné školy chlapecké II. v Komenského ulici. Současně probíhala diskuze o vhodném stavebním pozemku, ze čtyř alternativ byl ve finále vybrán prostor děkanské zahrady prosazovaný továrníkem Josefem Bartoněm st. Na stavbu byla vyhlášena veřejná soutěž, ve které se sešlo 12 návrhů, z nichž odborná komise vyhodnotila jako nejvhodnější projekt

³⁶⁷ Zákon č. 95/1948 Sb. Ze dne 21 dubna 1948, o základní úpravě jednotného školství.

³⁶⁸ LABOUTKA, Karel. Výstavba školních budov v ČSSR, In *Pedagogika* 6, 1961, s. 669-686.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 670.

³⁷⁰ Výstavba školských zařízení – Technická směrnice, Základní školy, č. 49, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 1992.

³⁷¹ Metodické pokyny Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky ze dne 25. května 1993 pro přípravu a realizaci výstavby ve školství, čl. IV a V.

pražského architekta Vratislava Pasovského (1854 – 1924).³⁷² Samotná stavba byla poté zadána místnímu staviteli Jaroslavu Hakaufovi, který při stavbě využil částečně i návrhu dalšího pražského architekta Josefa Žáka³⁷³, který v soutěži skončil na III. místě.³⁷⁴

Popis budovy

Dvoukřídlá volně stojící neorenesanční budova zaujímající plochu 1900 m² byla svého času největší stavbou v Náchodě.³⁷⁵ Hlavní osově souměrné průčelí je obrácená do dnešní Řezníčkovy ulice. Dominantním prvkem je mohutný středový rizalit krytý mansardovou střechou s lehce převýšenou atikou. V tomto prostoru se nachází aula původně sloužící i jako školní kaple s bohatou štukovou výzdobou. Středový rizalit je proveden v monumentálním vysokém řádu, tři okna v patře jsou vyšší oproti ostatním zakončená půlkruhem, mezi nimi dva korintské polosloupky, na nároží dva polopilíře. *„Rizalit je zakončen atikou s vázami a původně také sousoším představující mládež studující pod záštitou města Náchoda. Původní zaniklé dílo pražského sochaře Františka Zmeka bylo v r. 1998 nahrazeno volnou rekonstrukcí od náhodského sochaře Jana Plíška a zobrazuje bohyni Minervu, která předává zakládací listinu gymnáziu.“*³⁷⁶

Nárožní mělké rizality z čelní strany zdobí edikuly se sochami od významných pražských sochařů. Zleva alegorie vědy od Antonína Procházky (1849 – 1903)³⁷⁷, druhá alegorie umístěná v pravém rizalitu představuje Umění prezentované klasicistní sochou s rozpřaženými rukama v dramatickém gestu od Bernarda Otto Seelinga (1850 – 1895)^{378, 379}. V přízemí rizalitů se nacházejí štukové desky s citáty Aloise Jiráska. Během stavby se ředitelství ústavu obrátilo na mistra A. Jiráska s prosbou, zda by nevybral nějaké své citáty, které by mohly být použity jako hesla nové Reálné školy. Místo citátů však mistr zaslal 15. března

³⁷² VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 481. ISBN 80-200-0969-8.

³⁷³ Josef Žák: pražský architekt a stavitel. Stavitelem se stal výnosem c. k. Místodržitelství ze dne 18. června 1896.- ?? (Přesné datum narození a smrti, se nepodařilo dohledat.) VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 735. ISBN 80-200-0969-8.

³⁷⁴ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 735. ISBN 80-200-0969-8

³⁷⁵ FETTERS, Aleš. *Historický přehled - léta 1897-1945*. Gymnázium Náchod. 2018 leden [cit. 2018-07-06] URL: <<https://www.gymnachod.cz/historie/historicky-prehled/historicky-prehled-leta-1897-1945/>>.

³⁷⁶ JAVŮREK, Miloslav. 100 let budovy Jiráskova gymnázia v Náchodě. In *Náchodský zpravodaj*. č. 9, Náchod, 2001, s. 9.

³⁷⁷ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 2 sv. s. 314-315.

³⁷⁸ Tamtéž., s. 404 – 405.

³⁷⁹ JAVŮREK, Miloslav. 100 let budovy Jiráskova gymnázia v Náchodě. In *Náchodský zpravodaj*. č. 9, Náchod, 2001, s. 9.

1901 tři návrhy hesel, které napsal přímo pro tuto školu, z nichž byla vybrána a následně realizována první dvě:

„Květ citu, světlo rozumu, o školo pěstuj a zasad' kořen povah rozhodných.“

„U zemské brány bdělou stráží provždy bud' českého ducha.“

„Uč kroku jistému a zraku jasnému do školy života.“ (Alois Jirásek, 1901)³⁸⁰

Symetrická budova Náchodského gymnázia monumentálních rozměrů s výrazným vstupním rizalitem a bohatou štukovou výzdobou je typickým představitelem neorenesančních školních budov z přelomu 19./ 20. století z oblasti dnešního Královéhradeckého kraje.³⁸¹ Kromě velkorysé dispozice spojuje tyto budovy architektonické prvky charakteristické pro renesanci viz. Kordonová římsa podepřená konzolkami, rustikální bosáž, balustráda z kuželek, profilované šambrány s uchy, trojúhelníkový fronton nad okny, niky, edikuly, sloupy, pilastry, bosáž ad.

Obchodní akademie

Hořice, Husovo náměstí

František Blažek

1909 – 1910

Historie

Myšlenka založit v Hořicích obchodní školu vznikla na podzim v roce 1897 a vycházela z naléhavých potřeb tehdejšího textilního a kamenického průmyslu. Rok na to se stala skutkem, neboť ministerstvo kultu a vyučování v rakousko-uherské monarchii uznalo prospěšnost školy pro kraj i stát a vyslovilo souhlas s jejím zřízením výnosem z 9. června 1898 č. 16.786.³⁸² Tak vznikla třetí česká obchodní škola, hned po škole v Kolíně a Mělníku, zatímco německých bylo tou dobou v českých zemích již pět.³⁸³

³⁸⁰ VÁVRA, Václav. Alois Jirásek a náchodská střední škola. In Almanach 50 let státního reálného gymnasia v Náchodě 1897-1947, Náchod, 1947, s. 7.

³⁸¹ Např. Vyšší škola obchodní (od roku 1903 Obchodní Akademie) 1895, Základní škola Chlumeck nad Cidlinou 1898-1899, Katolický internát Boromeum 1900-1902, ad.

³⁸² ČECH, Jaroslav a Vilém KUČERA. *Padesát let hořického obchodního školství: 1898-1948 : almanach vydáný k jubilejnímu sjezdu absolventů obchodní školy a obchodní akademie v Hořicích*. Hořice v Podkrkonoší, 1948, s. 8.

³⁸³ TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města*. Hořice, 2008, s. 188

První roky se tísnila škola v adaptovaných obytných místnostech v druhém poschodí Městského domu čp. 342. Navíc se ředitelna, sborovna, maličkový kabinet a dvě učebny, nacházeli téměř ve výši zvonice, což působilo značně rušivě. Není tedy s podivem, že hned od počátku byl značný zájem o novou školní budovu. Obzvláště po zřízení dívčího oddělení v roce 1905³⁸⁴ se ukázaly původní prostory jako naprosto nedostačující.³⁸⁵

Po delších jednání s městským zastupitelstvem byla stavba povolena a jako pozemek určena parcela v Husově ulici poblíž nádraží.³⁸⁶ Jelikož finanční poměry školy byly značně neúspěšné a z hlavního příjmu, který činilo školné, se tak tak uhradily platy učitelů, musela stavbu zafinancovat obec. Štědrým darem přispěla též Městská spořitelna, která darovala 125.000,- korun.³⁸⁷

Základní kámen byl položen v roce 1909, stavební práce probíhaly rychle a následující rok byla budova slavnostně otevřena.³⁸⁸ Stavbu provedl zdejší stavitel Ing. Otto Kudrnáč podle plánů prof. Sochařsko - kamenické školy arch. Františka Blažka (1863 - 1944).

Starosta Josef Fejfar, který se značně zasloužil o novou školu, vzhledem k velkému zájmu o obchodní školství usiloval též o zřízení Vyšší obchodní školy s čtyřletým studijním programem. V roce 1914 vedl deputaci do Vídně, kde požadoval tři věci: hejtmanství, železniční dráhu Nový Bydžov – Dvůr Králové a výše zmíněnou obchodní akademii.³⁸⁹ Nový studijní program byl úspěšně schválen od školního roku 1914/15, kdy však do osudů školy zasáhla první světová válka a profesorský sbor i lavice žáků značně prořídly.³⁹⁰

Po válce nastává opět zvýšení zájmu o studium na Hořické obchodní akademii, proto byla 1921 – 1922 provedena přístavba zadního traktu, na jejíž plány byl opět osloven architekt

³⁸⁴ Osnovy byly přizpůsobeny povolání ženy v domácnosti, změněny však opět v čistě obchodní, když v našem městě zřízena byla dívčí odborná škola „Vesna“. TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města*. Hořice, 2008, s. 188.

³⁸⁵ ČECH, Jaroslav a Vilém KUČERA. *Padesát let hořického obchodního školství: 1898-1948 : almanach vydáný k jubilejnímu sjezdu absolventů obchodní školy a obchodní akademie v Hořicích*. Hořice v Podkrkonoší, 1948, s. 17.

³⁸⁶ TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města*. Hořice, 2008, s. 188.

³⁸⁷ ČECH, Jaroslav a Vilém KUČERA. *Padesát let hořického obchodního školství: 1898-1948 : almanach vydáný k jubilejnímu sjezdu absolventů obchodní školy a obchodní akademie v Hořicích*. Hořice v Podkrkonoší, 1948, s. 18.

³⁸⁸ *Almanach obchodního školství v Hořicích: k čtyřicetiletí obchodní školy a k dvacetiletí odchodu prvních absolventů obchodní akademie*. V Hořicích, 1938, s. 11.

³⁸⁹ ČECH, Jaroslav a Vilém KUČERA. *Padesát let hořického obchodního školství: 1898-1948 : almanach vydáný k jubilejnímu sjezdu absolventů obchodní školy a obchodní akademie v Hořicích*. Hořice v Podkrkonoší, 1948, s. 20.

³⁹⁰ TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města*. Hořice: Město Hořice, 2008, s. 189.

František Blažek.³⁹¹

Horší doby zažila obchodní akademie během druhé světové války, v roce 1944 byla dokonce uzavřena a většina žáků i profesorského sboru byla pracovně nasazena. Školní budova byla dokonce na nějakou dobu přeměněna Němci v lazaret a původní zařízení školy bylo zničeno. Nouzově byly vytvořeny nové východy, elektrické obvody byly vytrhány a provizorně přizpůsobeny potřebám lazaretu. Z učeben byly zřízeny nemocniční sály, sály operační či pitevna atd. Současně přišla škola o veškeré své vybavení.³⁹² Po osvobození byla budova vyklizena. Následně opravena a konec války přivedl opět všechny zpět do školních lavic.³⁹³

Popis budovy

Dvoupatrová budova obdélného půdorysu s pozdějšími přístavbami v zadním traktu se nachází v jižní části města, v dnešní Husově ulici poblíž vlakového nádraží.

Hlavní průčelí se nalézá na západní straně stavby a je členěno mělkým středovým rizalitem a dvěma nárožními převyšujícími rizality zakončenými věžičkou. V horizontální linii je stavba členěna římsou deskového typu dělicí od sebe přízemí a první patro stavby. Průčelí je zakončeno korunní římskou deskového typu. Před středovým rizalitem je předsíň přibližně čtvercového půdorysu s hlavním vchodem do objektu, který je zdoben dvěma předsunutými sloupy a hlavicemi vynášející kladí. Středový rizalit je zakončen štítem s odstupněnou atikou s třemi okénky obdélného tvaru. (Rizality korunují stavbu štíty s atikou s balustrádou zakončených věžičkou. Vstupový rizalit korunuje štítová atika)

Celá stavba nese prvky klasicizující secese. To je patrné například v osově symetrickém průčelí s bohatým štukovým dekorem s motivy věnců, kuželková balustráda, římsy, pásová bosáž, naznačené šambrány v horní části oken, hlavy mascarónů. Nejbohatší výzdobu nalezneme v horizontální linii mezi okny prvního a druhého patra, kde mimo zmíněné věnce/ květinové girlandy nalezneme motivy zeměkoule, Hermovu resp. Merkurovu hůl, tzv. caduceus (se dvěma hady a s okřídleným vrškem - symbol obchodu).

³⁹¹ TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města*. Hořice: Město Hořice, 2008, s. 189.

³⁹² ČECH, Jaroslav a Vilém KUČERA. *Padesát let hořického obchodního školství: 1898-1948 : almanach vydaný k jubilejnímu sjezdu absolventů obchodní školy a obchodní akademie v Hořicích*. Hořice v Podkrkonoší, 1948, s. 21.

³⁹³ Celkové škody vyšly na 176.000 Kč v předválečné měně, jen samotné zasklení oken přišlo na 30.000,-, 50 let. ČECH, Jaroslav a Vilém KUČERA. *Padesát let hořického obchodního školství: 1898-1948 : almanach vydaný k jubilejnímu sjezdu absolventů obchodní školy a obchodní akademie v Hořicích*. Hořice v Podkrkonoší, 1948, s. 20-21.

Povrch objektu je pokryt omítkou světlé barvy s bohatým štukovým dekorem, který například představují v horizontální linii pod okny prvního patra naznačené kuželkové balustrády. Dále jsou rizality vertikálně členěny meziokenními lizénami a přízemí je členěno pásovou bosáží, která přechází v patrech do občasných pásů, pravidelný hustší rastr se nadále objevuje pouze na meziokenních lizénách.

Zajímavostí je symetrické umístění trojice sdružených oken, které jsou vždy součástí druhého patra rizalitů. Tyto okna jsou rozděleny od sebe odděleny pískovcovými hranolovými sloupky.

V horní části středového rizalitu pod korunní římsou se nachází nápis OBCHODNÍ AKADEMIE a po stranách okřídlené maskarony. V ploše mezi okny prvního a druhého patra se nachází bohatá reliéfní výzdoba, z velké části se jednalo o štukové reliéfy a různé závěsné girlandy, v horní části oken šambrány s kapičkami.

Nejvýraznější jsou reliéfy nad vchodem. První reliéf zleva zachycuje muže nesoucí na zádech náklad v podobě kvádrů. Prostřední reliéf znázorňuje tři muže při společné práci, je možné, že se jedná o pokračování prvního výjevu, kdy muži pomáhají svému spolupracovníkovi náklad složit. Poslední reliéf opět zachycuje samotného muže tentokrát při opracovávání přineseného kvádrů. (Může se jednat o znázornění práce a spolupráce, je zde patrná i jistá paralela s kamenosochařskou činností, což může souviset s hlavním povoláním architekta)

Pod taktovkou místního architekta tak vznikla jedinečná secesní budova s některými historizujícími prvky. Prostor školy dále doplňuje pomník mistra Jana Husa od známého sochaře a jeho obdivovatele Ladislava Šarouna, který vytvořil sochu z 10m² kamene z Kyselova lomu v Podhorním Újezdě.³⁹⁴

Škola průmyslová textilní

Dvůr Králové nad. Labem, Nábřeží Jiřího Wolkerova 123

architekt Adolf Liebscher, výtvarník František Mervart

1925 – 1926

Historie

³⁹⁴ TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města*. Hořice, 2008, s. 214-218.

Historie textilní školy ve Dvoře Králové nad Labem se začíná psát v nedaleké Poličce, zde byla se souhlasem ministerstva obchodu 1873 zřízena česká tkalcovská škola.³⁹⁵ Škola byla umístěna v pronajatých prostorách domu č. p. 91, nájem mělo po dobu pěti let platit město, ministerstvo platilo strojmistra a poskytovalo prostředky na stavy, stroje a vnitřní úpravy školy, Okresní zastupitelstvo Poličky zase první tři roky poskytovalo každoročně 300 zlatých na materiál.³⁹⁶ Přesto se škola neustále potýkala s finančními problémy a byla doslova závislá na finančních příspěvcích obecního zastupitelstva. Škola v Poličce byla zrušena po 14ti letech od jejího založení, v důsledku vypovězení nájemní smlouvy a z rozhodnutí místodržitelství v Praze přesunuta 8. května 1888 do Dvora Králové.

Ve Dvoře Králové žádalo obecní zastupitelstvo o zřízení odborné tkalcovské školy již od počátku 80. let 19. století.³⁹⁷ Přestože ministr obchodu přislíbil její zřízení po roce 1884, nekonalo se tomu tak. V následujících letech proběhlo několik petic a dokonce byla i sestavena rezoluce královédvorská na podporu zřízení školy. Snahy byly odměněny až 1888, kdy byla vládním výnosem škola povolena, a přípisem okresního hejtmánství bylo rozhodnuto o přeložení odborné školy tkalcovské z Poličky.³⁹⁸

První školní rok 1888/89 zahájila nová škola v adaptovaných prostorách budovy čp. 479. Po překonání počátečních těžkostí se práce školy začala rozvíjet ke spokojenosti města, které tak dlouho bojovalo o její zřízení.(129 Vaňková). V průběhu let došlo ke změnám v organizační struktuře školy a nově vyvstala otázka, kam umístit nové učebny. Dočasně byla situace vyřešena nastěhováním školy do nově vybudované obecné a měšťanské školy (1915).

Vznik samostatného Československého státu přinesl rozvoj průmyslu a moderní technologie, s čímž souvisel i prudký rozmach textilního průmyslu, důsledku čehož bylo 1925 započato se stavbou nové školní budovy na nábřeží Labe. Částečně byly adaptovány některé zachované části objektu bývalé vyhořelé továrny. Vypracování projektu bylo zadáno brněnskému architektovi ing. Adolfu Liebscherovi³⁹⁹, stavbu následně provedla firma L.

³⁹⁵ Okresní archiv Trutnov, Zápisník školy tkalcovské v Poličce.

³⁹⁶ VAŇKOVÁ, Věra – PUŠ, Miroslav. Dějiny textilní školy ve Dvoře Králové nad Labem. In *Jubilejní almanach: 120 let od zahájení vyučování Odborné školy tkalcovské, později Střední průmyslové školy textilní ve Dvoře Králové nad Labem*, 2008. s. 22 – 26.

³⁹⁷ OA Trutnov, AM Dvůr Králové nad Labem 1850 – 1945, kart. 227, 235 až 237.

³⁹⁸ VAŇKOVÁ, Věra – PUŠ, Miroslav. Dějiny textilní školy ve Dvoře Králové nad Labem. In *Jubilejní almanach: 120 let od zahájení vyučování Odborné školy tkalcovské, později Střední průmyslové školy textilní ve Dvoře Králové nad Labem*, 2008. s. 22 – 26.

³⁹⁹ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, s. 370. ISBN 80-200-0969-8.

Popis budovy

Dvoupatrová novoklasicistní budova přibližně obdélného půdorysu je situována na nábřeží Jiřího Wolkera. Stává se ze tří architektonicky i funkčně odlišných částí s průčelím obráceným k řece Labi. Levá část s hlavním vchodem v přízemí je dvoupatrová. Druhé patro je od zbytku budovy oddělené římsou. Střední část přízemí a prvního patra je tvořena plastickým rámem celé vstupní partie uprostřed s portálem s několikrát odstupněným portálem. Nad portálem se nachází pískovcová deska s reliéfním znakem české státnosti/českého lva a nad okny prvního patra se přes tři okenní osy táhne též pískovcový nápis „STŘEDNÍ PRŮMYSLOVÁ ŠKOLA TEXTILNÍ“. Rám vstupu je z umělého kamene a barevně je tak odlišen od zbytku průčelí.

Navazující část tvořená vestavbou textilních dílen je pouze patrová, v přízemí jsou velká odskočená vertikální pásová okna, v patře pak okna horizontální. Na římsu patra nasedá atika s ... něčím. Stavbu na jižní straně uzavírá sedmiosý rizalit se dvěma vstupy v přízemí, opět se zde opakuje motiv odstupněného portálu a plastického členění průčelí. Fasáda celé budovy je dvoubarvá nepravidelně členěná širokými lizénovými rámci, zároveň sjednocena soklem z hrubě tesaných pískovcových kvádrů. Střecha nad severní a jižní částí je kryta zvalbenou střechou, středová vestavba se střechou plochou.

Nad hlavním vstupem se nachází barevná vitráž, umístěná z vnitřní strany na hlavních dveřích, která již splňuje kýžený reprezentativní účel. Čelně zleva zachycuje tkalce u ručního stavu a zprava barvíře u kádě⁴⁰¹. Návrh výtvarníka Františka Mervarta (1898 - 1985) realizoval odborný sklářský závod Bohumil Hroch ve Dvoře Králové nad Labem.⁴⁰²

Hospodyňská škola

Jičín, Denisova čp. 212

Čeněk Musil

⁴⁰⁰ VAŇKOVÁ, Věra – PUŠ Miroslav. *Dějiny textilní školy ve Dvoře Králové nad Labem*. In Jubilejní almanach: 120 let od zahájení vyučování Odborné školy tkalcovské, později Střední průmyslové školy textilní ve Dvoře Králové nad Labem, 2008, s. 148.

⁴⁰¹ HAVLÍK, Vlastimil. (Znovu) objevený František Mervart. In *Noviny Náchodska* 13. č. 187, 2004, s. 10. ISSN 1212-575X.

⁴⁰² TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 2 sv. s. 132.

1925 – 1927

Historie

Ještě ve školním roce 1924/1925 byla v budově čp. 212 poblíž nově postaveného Studentského domu⁴⁰³ umístěna Zimní hospodářská škola. Ta se na podzim 1925 přesunula do nových školních prostor v Soudné.⁴⁰⁴

V rámci adaptace byla mezi lety 1927 – 1928 původní budova čp. 212 upravena pro potřeby nové Hospodyňské školy, plány na přestavbu a rozšíření vypracoval místní architekt Čeněk Musil (...).⁴⁰⁵

Již v září 1928 zde bylo zahájeno vyučování. Obor hospodyňky byl jednoletý a každoročně sem docházelo 20 – 30 žákyň.⁴⁰⁶

Popis budovy

Stávající jednopatrová část byla značně prodloužena až k nové dvoupatrové situované na nároží ulice Českých bratří, čímž vznikla budova o dvou různorodých traktech sjednocených jednotnou moderní fasádou.

Starší jednopatrovou část člení horizontální římsy kolem oken, zatímco novou nárožní část vyhnaná do dvou pater je korunována mohutnou deskovou římsou oddělující druhé patro od zbylé části stavby. Dalším členicím prvkem je režný obklad fasády posledního patra i lizén zdůrazňujících rohy nové části a umocňující tak její vertikální uspořádání.

Zajímavý je vstupní portikus vybudovaný před hlavním vchodem. Portikus s hrubého pískovce o třech obloucích je akcentován cihlovou atikou v úrovni prvního patra se dvěma alegorickými sochami od akademického sochaře, žáka Stanislava Suchardy (1866 – 1916) Antonína Máry (1877 – 1946), v té době pracujícího jako profesor státní průmyslové školy sochařské a kamenické v Hořicích.⁴⁰⁷ „*Tento klasicizující prvek byl ke stavbě připojen v rámci druhé varianty návrhu. Nahradil vstup rámovaný režným zdívkem, ale také dispozici s pilířem a sochou v nároží.*“⁴⁰⁸ Pískovcové sochy představují venkovské dívky, z nichž dívka s

⁴⁰³ Výstavba: Čeněk Musil 1923 – 1924. PETROVÁ, Gabriela a Eva CHODĚJOVSKÁ. *Architekt Čeněk Musil*. Jičín, 2017, s. 64 – 65. ISBN 978-80-87486-09-2.

⁴⁰⁴ MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína: dějiny Jičína*. Jičín, 1949, s. 329.

⁴⁰⁵ HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha, 2006, s. 526. ISBN 80-200-0521-8.

⁴⁰⁶ MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína: dějiny Jičína*. Jičín, 1949, s. 329.

⁴⁰⁷ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. Ostrava, 1994, 2. sv. s. 87.

⁴⁰⁸ PETROVÁ, Gabriela a Eva CHODĚJOVSKÁ. *Architekt Čeněk Musil*. Jičín, 2017, s. 72. ISBN 978-80-

pokrytou hlavou na levé straně atiky nese košík se zeleninou, zatímco druhá dívka amforu s makovicemi.

Ač se jedná o jiný architektonický styl, umělec vizuálně propojil atiku s budovou použitím shodných materiálů. Hrubé pískovcové bosování portiku nalezneme i na soklu nárožní budovy, též atika je ze stejných cihel, jako jsou lizény a obklad horního patra nové budovy.

Rašínovo reálné gymnázium dnes gymnázium J. K. Tyla

Hradec Králové, Tylovo nábřeží čp. 12

Josef Gočár

1925 – 1927

Historie

V přelomu 20. a 30. let vytvořil hradecký architekt Josef Gočár (1880 – 1945)⁴⁰⁹ na pravém břehu v Labské kotlině školní okrsek zahrnující budovy gymnázia a obecných i měšťanských škol, vizuálně propojených řadou společných architektonických znaků.⁴¹⁰ Jako první z komplexu škol vyrostla právě budova Státního gymnázia, na jehož stavbu vyšel z užší soutěže vítězně návrh J. Gočára⁴¹¹ „*Tak započala mimořádně soustředěná práce na území, které jeden autor jednou představou ovládl, postupně zrealizoval a ovlivnil vývojem svého nejnítěžnějšího kréda.*“⁴¹² Základním konceptem všech školních budov na nábřeží je železobetonová konstrukce s režným zdívkem.

Popis budovy

Ve svém návrhu architekt viditelně navazuje na architektonické (výtvarné)? i dispoziční řešení starší koželužské školy (1923 – 1924),⁴¹³ celkový výraz však zjednodušil a

87486-09-2.

⁴⁰⁹ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 1 sv. s. 260.

⁴¹⁰ Železobetonová konstrukce, kombinace hladké omítky s režným zdívkem, symetričnost, monumentálně řešené vstupy, orientace ad.

⁴¹¹ P OTŮČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismu: 1895-2009*. Hradec Králové, 2009, s. 69, ISBN 978-80-86472-42-3.

⁴¹² BENEŠOVÁ, Marie, Jan JAKL a František TOMAN. *Salón republiky: moderní architektura Hradce Králové*. Hradec Králové, 2000, s. 81. ISBN 80-902593-7-5.

⁴¹³ LUKÉŠ, Zdeněk a Yvonna FRIČOVÁ. *Josef Gočár*. Praha, 2010, s. 128-129. ISBN 978-80-86652-44-3.

důležitou roli zde hraje přísná symetričnost. Stěžejním motivem dvoukřídlé budovy o třech patrech je konkávní, třemi stranami osmiúhelníku tvořená nika hlavního vstupu, ostře kontrastující s oblinou nástupního schodiště. Na vstupní průčelí, které půdorysným tvarem asociuje rozevřenou knihu navazují křídla s učebnami ukončené převyšujícími rizality. Poklidný rytmus rezných ploch pláště je vertikálně členěn omítanými římsovými pásky. Hlavní průčelí je dále členěno přes dvě patra jdoucím omítkovým rámcem s římsou.

Jedná se o osobitý Gočárův styl, kombinace purismu s klasicizující architekturou, kterou v tomto konkrétním případě zastupují - přísná symetričnost, předsunuté římsy, chrámové schodiště či socha vztyčená u paty schodiště.

Se sochařskou výzdobou se v prvních plánech nepočítalo a byla zde osazena až dodatečně.⁴¹⁴ Plastiku i reliéfní znak získalo město z úspěšné výstavy československého pavilonu v Paříži (1925) na *Mezinárodní výstavě moderního umění dekorativního a průmyslového*, kde Josef Gočár získává první cenu⁴¹⁵.

Bronzová socha vítěze je od sochaře Jana Štursy (1889 – 1925)⁴¹⁶, jedná se o jednu z posledních sochařových prací.⁴¹⁷ Socha byla umístěna ve vchodové nise pod schodištěm, štíhlý dřík sloupu činí dvojnásobek výšky plastiky. Současně byl u budovy osazen monumentální reliéf státního znaku od sochaře Otty Gutfreunda (1889 – 1927)⁴¹⁸, který je zakotven v trávnickové ploše při závěru pravého křídla budovy.

Masarykova obchodní škola

Jičín, Třída 17. listopadu čp. 220

Čeněk Musil

1929 – 1930

Historie

Budovu obchodní školy projektoval architekt a stavitel Čeněk Musil (1889 – 1947)⁴¹⁹,

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 128-129.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 364

⁴¹⁶ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 2 sv. s. 568.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 569.

⁴¹⁸ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. nezm. vyd. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1994, 1 sv., s. 280.

⁴¹⁹ MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína: dějiny Jičína*. Jičín, 1949, s. 149.

který se mimo jiné zasloužil o regulační plán města Jičín z roku 1930.⁴²⁰ Během svého činného období vyprodukoval téměř půldruhé stovky realizací a návrhů především v Jičínském regionu a ve své tvorbě dokázal reflektovat snad všechny architektonické směry meziválečné doby.⁴²¹ Ač nebyl ve své době zdaleka jediným jičínským architektem a na většinu veřejných zakázek se účastnil soutěží, jeho postavení zde bylo zcela výsadní a často mu bylo vypracování projektu zadáno přímo.

„Musilovy stavby nesou osobitý rukopis, který není slepě poplatný konkrétnímu stylu. Zohledňoval funkčnost a praktičnost, při tom ale jeho realizace nepostrádají známky vyřiběného uměleckého citění. Bral ohled nejen na účel stavby, jak bylo vlastní funkcionalismu, ale i na osobnost stavebníka a na lokalit, v níž měla být stavba realizována.“ (....)⁴²² 17. července 1929 byla městským zastupitelstvem povolena výstavba, kterou provedl jičínský stavitel Josef Novotný⁴²³. Původní rozpočet byl značně překročen z důvodu vysokých nákladů na pilotované základy.⁴²⁴

Stavba Masarykovy obchodní akademie byla zřejmě inspirovaná Kotěrovým muzeem v Hradci Králové a budov projektovaných pro Mladou Boleslav či Benátky nad Jizerou architektem Jiřím Korohou.⁴²⁵

Popis budovy

Volně stojící školní budova složitého půdorysu se nachází na křižovatce ulic Pod koželuhy a 17. listopadu s průčelím obráceným k zámeckému parku. Architekt se musel vyrovnávat s komplikovaným pozemkem nacházejícím se v záplavové oblasti a současně respektovat generální upravovací plán navržený Vladimírem Zákrejsem.⁴²⁶

Patrová stavba je dvoukřídlá zastřešená plochými a sedlovými střechami. Hladké fasády člení sdružená okna vytvářející větší souvislé plochy s důrazem na horizontální linie, které umocňuje sokl z pálených cihel a další meziokenní pásy na pravém křídle.

⁴²⁰ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 2 sv. s. 526.

⁴²¹ Během několika desetiletí projektoval stavby ve stylu neoklasicismu, individuální moderny Jana Kotěry, českém purismu, funkcionalismu i konstruktivismu.

⁴²² PETROVÁ, Gabriela a Eva CHODĚJOVSKÁ. *Architekt Čeněk Musil*. V Jičíně: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2017, 157 s. ISBN 978-80-87486-09-2.

⁴²³ Bližší informace o životě či díle stavitele Josefa Novotného jsem bohužel nedohledala.

⁴²⁴ MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína: dějiny Jičína*. Jičín, 1949, s. 149.

⁴²⁵ CHODĚJOVSKÁ, Eva a Milan URZA. *Čeněk Musil: regulační plán města Jičína z roku 1935*. Praha, 2009, s. 11. ISBN 978-80-7286-158-3.

⁴²⁶ Tamtéž, s.100- 101.

Pravé křídlo s vestibulem uzavírá devadesátí stupňový úhel a je zakončenou oblinou s výrazným měděným nástavcem na hřebeni střechy připomínající trup lodi.

Prvky individualistické Kotěrovské moderny lze pozorovat například na výše zmíněném podkovitě uzavřeném křídle posluchárny. Na kombinaci štukové omítky a režné cihly je patrná též inspirace holandskou architekturou. Mašinstickou segmentovou střechou haly se obrací k vizionářské tvorbě Korohy (Jiřího)⁴²⁷

Na rohu ploché střechy nad vstupním vestibulem je umístěna bronzová plastika Merkura⁴²⁸ od Josefa Vašaty.⁴²⁹ Na budově je socha MERKURA, kterou podle návrhu Josefa Vašaty měl zhotovit v r. 1931 Josef Pešek z Hradce Králové.

Zemědělská technická škola

Hořice, Riegrova 1403

Jindřich Malina

1953

Historie

Na Hořicku má zemědělství dlouhou historii, což bylo dáno především charakterem tamní krajiny, kde zemědělství tvořilo hlavní složku obživy obyvatelstva. Jeho další rozvoj ovlivnilo založení Výzkumné stanice zemědělské v Hořicích v roce 1921. Byla jednou z

⁴²⁷ BARTOŠ, Štěpán, Zdeněk LUKEŠ a Pavel PANOCH. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice, 2008, s. 137. ISBN 978-80-85211-23-8.

⁴²⁸ Italské božstvo zisku. V římském kultu se objevuje již počátkem 5. stol. př. n. l., kdy se v římské republice začal silně rozvíjet obchod. Postupně byl stále více ztotožňován s řeckým Hermem, jehož funkce mu byly přičítány. Velkého významu dosáhl za Augusta (27 př. n. l. - 14. n. l.), který s ním býval ztotožňován. V římských provinciích byl kult Mercuria velice rozšířen, neboť s ním byla ztotožňována i tamní germánská a keltská božstva. Proto také kult Mercuriův přežíval dlouho do doby křesťanské. (Mercuriův chrám v Římě byl střediskem obchodu a sídlem kupců). SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha: Academia, 1974, s. 378, obr. příl.

⁴²⁹ Vašata Josef, Medailér. Od něho např. model čestné medaile pro účastníky výstav. trhů Českého ráje v Jičíně (19934). TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. 4. vyd. Ostrava, 1994, 2 sv. s. 639

v roce 1895 měl absolvovat sochařskou školu v Hořicích, ze zápisu- Josef Vašata, 7.10.1877 Lhota Malšova, o. Hradec Králové (ODDĚLENÍ PRO SOCHAŘE (TRÍDNÍ UČITEL MOŘIC ČERNIL) I. Josef Vašata, 7.10.1877 Lhota Malšova, o. Hradec Králové *Absolventi-1887-1939*. Střední průmyslová škola kamenická a sochařská Hořice. [cit. 30-08-2018] URL: <<http://www.spsks.cz/wp-content/uploads/2013/09/Absolventi-1887-1939.pdf>>.

prvních ve státě a svou činností se společně s hospodářskou školou významně zapsala do dějin tamního zemědělství.⁴³⁰

První hospodářská pokračovací škola vzniká v roce 1902, vyučovalo se však pouze v zimních měsících v pronajatých místnostech chlapecké měšťanské školy. Tento dvouletý obor mohly od roku 1906 navštěvovat i dívky. Na její činnost navazuje v roce 1920 tzv. lidová hospodářská škola, která po druhé válce změnila několikrát název, až se nakonec stala školou učňovskou a ta byla v roce 1953 přičleněna pod vedení zemědělské technické školy.⁴³¹

Současně usilovalo město o zřízení vyššího typu zemědělského školství, na základě těchto snah byla (1918) zřízena ve městě střední hospodářská škola, později přejmenovaná na vyšší hospodářskou školu. Výuka byla zahájena následujícího září v Sochařsko-kamenické škole, odkud se další rok přestěhovala do prostorů hořického zámku. Z rozhodnutí okresního výboru získala v roce 1945 hospodářská škola budovu bývalého okresního sirotčince v Reigerově ulici č. p. 900. Zlomovým rokem byl rok 1953, kdy se změnil učební plán a místo stávající školy byl otevřen nový program - čtyřletá zemědělská technická škola s maturitou. Hlavní zásluhu nesl přední zemědělský odborník Ing. Jindřich Baudyš, který se zasloužil i o stavbu moderní školní budovy, která vyrostla podle plánů hořického architekta Jindřicha Maliny mezi lety 1955 – 1957 vedle dosavadních studijních prostorů.

Popis budovy

Volně stojící dvoupatrová budova přibližného půdorysu písmena U se nachází v Riegrově ulici téměř na severovýchodním okraji města.

Rozlehlé horizontálně pojaté průčelí je akcentováno středovým rizalitem o pěti osách vertikálně členěných lizény korunovaný římsou s trojdílnou atikou. Vstupní část je tvořena trojosým pravoúhlým portikem. Portikus je střídavě rytmizován lizény a prosklenými pásy, z nichž prostřední je o poznání širší než ostatní. Horizontálně je rozdělený deskovou římsou nad vchodem, která tak odděluje okna v horní části a prosklená vrata v přízemí.

Portikus a lizény v rizalitu jsou obloženy travertinem/žulou v barvě pískovce. Dolní část přízemí obíhá obklad z haklíkového zdiva, pouze v ploše rizalitu se zvedá a tvoří obklad celého přízemí. Zbylou část vlastního průčelí člení pouze pravidelný rastr čtvercových mírně zapuštěných oken dělených obráceným křížem.

⁴³⁰ *Padesát pět let středního zemědělského školství na Hořicku 1919-1974: Dvacet let Střední zemědělské technické školy, Hořice 1953-1974.* Hořice v Podkrkonoší, 1974, s. 13.

⁴³¹ TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města.* Hořice, 2008, s. 193.

Do budovy vede pětistupňové schodiště na šíři portiku. Součástí schodiště jsou po obou stranách umístěné dvě pískovcové sochy. Čelně zleva dívka s ovečkou jako alegorie Chovatelství a na druhé straně chlapec se svazkem obilných klasů znázorňující Pěstitelství. Sochy od zdejšího sochaře Josefa Bílka (1896 – 1978) mají reprezentovat dva hlavní studijní obory.

Uvnitř budovy se též nachází šest malovaných oken od akademického malíře Vlastimila Chrousta.

ZÁVĚR

Předkládaná práce si kladla za cíl zmapovat výtvarnou výzdobu na veřejných budovách v Královéhradeckém kraji, současně hledat vztah mezi funkcí budovy a její výzdobou na vybraných stavbách divadel, obchodních domů, radnic, pošt, peněžních ústavů, sokoloven a škol. Chronologicky byla omezena na časový úsek 20. století, ve kterém byly dané budovy dostavěny, případně proběhla výrazná přestavba jejich exteriérů.

Typy staveb nebyly sledovány plošně, nýbrž výběrově a byla snaha zahrnout do katalogu ty nejvýraznější s důrazem na přítomnost výtvarné výzdoby, ať se již jednalo o ozdobné architektonické prvky, reliéfní či plastickou výzdobu. Přestože katalog zahrnuje téměř všechny budovy divadel a radnic pocházejících ze zkoumaného období, ohledně dalších institucí, není moje práce plně vyčerpávající a v porovnávání dalšího množství lze v budoucnu pokračovat. Někoho může překvapit fakt, že v mé práci nevěnuji pozornost nejvýznamnějším skvostům moderní architektury v Královéhradeckém regionu, například Wenkeův obchodní dům v Jaroměři (1909 - 1911) či Muzeu východních Čech (1909 - 1913) a budově hlavního nádraží v Hradci Králové (1930 - 1935), je to však z prostého důvodu. Těmto stavbám byla již věnována maximální pozornost a velké množství publikací, z toho důvodu jsem od jejich dalšího zpracování upustila a věnovala raději pozornost méně medializovaným stavbám, které ne vždy působí příliš významně, přesto skýtají skvělou možnost porovnání dobové tvorby.

Předmětem mého zájmu byly též okolnosti vzniku budovy, případně stručná historie budov, které sledované stavbě předcházely. Hlavní část pak tvoří stavební popis každé budovy, který věnuje pozornost jejímu situování v rámci dané obce, půdorysnému řešení, celkovému vzhledu, či vnitřních dispozic, stavebnímu slohu a především výzdobným prvkům.

Nedílnou součástí mé práce byl také terénní výzkum. Stavby uvedené v katalogu jsem osobně navštívila za účelem provedení jejich fotodokumentace a popisu.

Z předložených materiálů vyplývá, několik základních charakteristik.

1. Při budování staveb spojených s kulturně společenskou charakteristikou (**divadla a sokolovny**), je největší důraz kladený na způsob jejich využití, z čehož vychází jejich architektonická podoba a tvůrci se příliš nezabývají jejich venkovní výtvarnou výzdobou. Estetiku staveb zajišťují především výtvarné architektonické prvky (římsoy, pilíře a lizény, portály atd.), snaha o monumentalitu, případně barevnost fasády (Divadlo J. K. Tyla, Červený Kostelec) nebo kombinace materiálů (Jiráskovo divadlo, Hronov). Pokud se vyskytovala výtvarná výzdoba, šlo o spíše o jednoduché plasticky vyvedené symboly divadla, kterými jsou maska a lyra (Městské divadlo a sokolovna, Jaroměř). Výjimkou je Městské divadlo Dr. Josefa Čížka v Náchodě (1913), kde vstup do budovy zdobí sochy dívek s výše zmíněnými symboly divadla. Stavby sokoloven nejčastěji zdobí znak Jednoty sokolské (Městské divadlo a sokolovna v Jaroměři) a sochy či plastiky sokolů. Bohužel se ne všude plastická výzdoba dochovala (sokolovna v Hronově, sokolovna v Chlumci nad Cidlinou).
2. U **peněžních ústavů** je plastická výzdoba bohatší a na díle je očividný sociální akcent, který je patrný i ve volbě tématu, jímž je součinnost peněžnictví se zemědělstvím, obchodem a průmyslem (Národní banka v Hradci Králové, Dům městské spořitelny v Náchodě, Hospodářská záložna v Sobotce ad.). Zároveň v sobě nese poselství, že služby banky jsou určeny všem vrstvám národa. Postavy většinou vynikají robustním měřítkem a odpovídají dobovému zpracování, které se hlásí k sociálnímu realismu. Použití myšlenky rovnosti a bratrství v tomto případě za účelem vytvoření sympatického obrazu banky. Dalším z často objevujících se motivů je téma „Spořivost“ a „Píle“, nejčastěji v podobě postavy s úlem, či pouze štukové vyvedení motivu úlu a včel, výjimečně je spoření symbolizováno kasičkou (Spořitelna a radnice

v Nové Pace). Naopak na peněžních ústavech s historizující architekturou byla nejčastěji využita antická symbolika.

3. Výzdoba na **školách** je převážně ve formě plastik a ve většině případech byla osazena až dodatečně (např. Koželužská škola, Reálné gymnázium. Téma výzdoby koresponduje nejčastěji s obory vyučovanými na dané škole.
4. **Na radnicích**, které vždy patřily k nejvýznamnějším stavbám ve městech, byl kromě užité funkce kladen důraz především na jejich reprezentativní charakter. Převážná většina zkoumaných radnic z 20. století byla postavena v intencích historizujících slohů. Dále je pro radniční budovy značně typická věž s hodinami (Náchod, Krčín, Nová Paka) a zároveň na žádné z radnic nechybí většinou plasticky vyvedený český lev a znak města (Náchod, Opocno, Dvůr Králové nad Labem). Výtvarnou výzdobu zajišťují nejčastěji bohatě využívané ozdobné architektonické prvky. Na náchodské radnici se setkáváme i s nástěnnou malbou zachycující výjevy odkazující k městské samosprávě a historii města.
5. U budov **poštovních a telegrafních úřadů** je na první pohled zřejmá snaha o co nejefektivnější využití prostoru a cílem architektů a stavitelů byla zejména funkčnost. Nejčastěji se stavělo ve funkcionalistickém stylu s klasicizujícími prvky, což samo o sobě předpokládá téměř naprostou absenci výtvarné výzdoby. Výjimkou je poštovní úřad v Náchodě, který pojal architekt Milan Babuška o poznání kreativněji a ozvláštnil exteriéry použitím neomítnutých cihel. Všechny budovy pošt spojuje jednoduchý znak českého lva umístěný nad hlavním vchodem.
6. Ze sledovaných institucí prošly největší proměnou **obchodní domy**. Od malých krámků v přízemí měšťanských domů, až po moderní obchodní paláce. Výtvarná výzdoba pak většinou nijak nekorresponduje se zaměřením obchodního domu. Spíše je zde patrná snaha o zaujetí potenciálního zákazníka a vytvoření co nejvhodnějších podmínek k nákupu. Plastická výzdoba se tak od počátku století postupně vytrácí a nahrazuje ji nejčastěji architektonický prvek přitahující pozornost, ať již je to skleněná věž obchodního domu v ulici Dukelské, pásová okna a střídavě zapuštěné a vystupující nárožní balkony obchodního domu Zefyr v Náchodě, či netradiční pojetí fasády obchodního domu Don tvořené keramickým obkladem.

7. Při zkoumání tematiky se zjistilo, že se v regionu pohybovalo několik významných architektů specializujících se na projekty staveb určitého typu, (ku příkladu Jindřich Freiwald- divadlo, Čeněk Musil- školy). Z toho vyplývá i jejich podobný obraz.
8. Na zkoumaném vzorku staveb je patrné, že je postupně upouštěno od historizujících slohů bohatých na venkovní výzdobu a současně i reprezentativnost podoby staveb.
9. Je třeba také potřeba zmínit, že obraz, rozsah a velikost stavby včetně její výtvarné výzdoby ovlivňovalo i množství finančních prostředků. Tento fakt vyplývá především z faktu, že nejhonosnější budovy stavěli vlastníci peněžních ústavů a města.
10. Při výstavbě většiny veřejných budov byla snaha o co nejlepší dostupnost, proto stavby často vznikaly centru města uprostřed historické zástavby, nezdá se i stává, že nahrazují starší zástavbu. Je tudíž bylo zajímavé sledovat, jak se s touto situací vypořádali architekti i výtvarníci. U některých staveb byla snaha o citlivé zasazení moderní novostavby do okolní architektury, zatímco jindy byl zvolen až puristický. Mimo vlastní centrum se většinou nacházeli budovy divadel, sokoloven a škol, což souvisí především s jejich rozměry a typickými dispozicemi. Architekti se tak museli vypořádat s nelehkým úkolem a citlivě zasadit moderní novostavbu do okolní architektury.

Při volbě tématu a jeho časového ohraničení jsem se domnívala, že během svého výzkumu naleznou větší množství plastické výzdoby. Tato moje domněnka však byla na základě výzkumu vyvrácena. Důvodů pro její skromnější výskyt se nabízí hned více. První souvisí s proměnou architektonických stylů v průběhu dvacátého století, především pak s upouštěním od historizujících nálad a nástupu moderny, funkcionalismu a purismu, stavících účelnost budovy před reprezentativnost a dávajících přednost dokonale promyšlenému účelu celku i každého detailu. Přesto na mnoha funkcionalistických budovách nalezneme plastickou výzdobu, což je u tohoto stylu neobvyklé, avšak pro Hradec značně typické.

Dalším důvodem byly již výše zmíněné finanční prostředky zadavatele výstavby, od čehož se odvíjel výběr architekta, projekt budovy i její případná výtvarná výzdoba. A v neposlední řadě závisela výtvarná výzdoba na architektovi samotném, někteří přímo spolupracovali s výtvarníky (např. Pavel Janák a plastická výzdoba Spořitelny v Náchodě, Josef Gočár a výzdoba škol Koželužské a Reálného gymnázia v Hradci Králové, ad.).

Na závěr mohu poznamenat, že většina veřejných staveb z dvacátého století slouží dodnes svým původním účelům. Nejčastějšími institucemi, která v průběhu let měnily majitele, byly peněžní ústavy. Zároveň mohu konstatovat, že pokud se na budovách vyskytovala výtvarná výzdoba, plnila především reprezentativní účel, skutečně nejčastěji odkazovala k funkci budovy.

Resumé

This diploma thesis deals with architecture of public buildings related to social, educational and financial life in the Hradec Králové region in the 20th century with a closer focus on the art decoration of exteriors.

The first chapters brings a short characterization of present history, definition and geographical demarcation of the Hradec Králové region.

Therefore, the main part of this work is a catalog, which is divided into seven chapters according to the type and character of the buildings. At the beginning of each chapter will be introduced the history of the institution, its origin and also the architectural development of the type of buildings.

First chapter in catalog is focused on the history and architecture situation of the theatres. Second chapter is dedicated to department stores built in the 20th century.

The next chapters is the most comprehensive and more closely describe architecture and some constructions of monetary institutions. The fourth chapter relates to post offices.

Fifth chapter is dedicated to the town hall, the most important and representative building in the city.

the seventh chapter deals with Sokol gymnastics typical for the Czech country, their development, architecture and history.

The last chapter focuses on architecture and artistic decoration of schools also in region Hradec Králové.

Buildings which author picked for this work are described in context of its architecture and also is caught the history of these structures till the present time.

In single chapters are put some informations about important local celebrities, like architects, constructors or artists, which influenced the social and cultural development of the town.

The types of buildings were not surveyed on a flat basis, but selectively, and it was an

attempt to include the most distinctive ones in the catalog, with emphasis on the presence of decorative art, whether decorative architectural elements, embossed or plastic decorations. The main point of this work is the description of exterior art decoration and looking for continuity between the decoration of building functions.

SEZNAM LITERATURY

Monografické publikace

- ADLEROVÁ, Alena. *České art deco 1918-1938: 6. května - 4. října 1998, výstavní sály Obecního domu*. Praha, 1998. ISBN 80-902507-1-8.
- *Almanach obchodního školství v Hořicích: k čtyřicetiletí obchodní školy a k dvacetiletí odchodu prvních absolventů obchodní akademie*. Hořice, 1938.
- BARTOŠ, Štěpán – LUKEŠ, Zdeněk a Pavel PANOCH. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice, 2008. ISBN 978-80-85211-23-8.
- BAŠTECKÁ, Lydia a Ivana EBELOVÁ. *Náchod: [historie, kultura, lidé]*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-674-5.
- BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Vyd. 2. Praha, 2007. ISBN 978-80-7367-284-3.
- BENDA, Břetislav. *Břetislav Benda: sochař republiky*. Praha, 2015. ISBN 978-80-7278-674-9.
- BENEŠOVÁ, Marie – JAKL, Jan a František TOMAN. *Salón republiky: moderní architektura Hradce Králové*. Hradec Králové, 2000. ISBN 80-902593-7-5.
- BENEŠOVÁ, Marie. *Pavel Janák*. Praha, 1959.
- BENEŠ, Zdeněk. *Dějiny Nové Paky I*. Nová Paka, 2012, ISBN 978-80-260-1701-1.
- BLAHNÍK, Vojtěch Kristián. *Umění divadelní*. Praha, 1946.
- BLATNÝ, Ladislav. *Kapitoly z dějin pedagogiky*. Brno, 1996.
- BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Vyd. 2. Praha, 2013. ISBN 978-80-7299-104-4.

- BLECKING, Diethelm a Marek WAIC. *Odras stredoevropských minoritních kultur ve sportu*. Praha, 2010. ISBN 978-80-246-1729-9.
- BORECKÝ, Jaromír. *Alois Jirásek*. Praha, 1933.
- ČECH, Jaroslav a Vilém KUČERA. *Padesát let hořického obchodního školství: 1898-1948 : almanach vydaný k jubilejnímu sjezdu absolventů obchodní školy a obchodní akademie v Hořicích*. Hořice v Podkrkonoší, 1948.
- ČERNÝ, František. *Divadlo v Kotcích: nejstarší pražské městské divadlo 1739-1783*. Praha, 1992. ISBN 80-7038-210-4.
- ČERNÝ, František. *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918: čtení o tom, co dávalo divadlo občanům středně velkých českých měst*. Praha, 2003. ISBN 80-200-1074-2.
- ČÍŽEK, Jan. *Náchodem po historických památkách: průvodce*. Náchod, 2009. ISBN 978-80-254-3617-2.
- ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec, 2008. ISBN 978-80-86660-23-3.
- ČTVRTNÍK, Pavel. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha, 2000. ISBN 80-86437-02-7.
- ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české I*. Praha, 1992. ISBN 80-85192-28-4.
- DĚJEV, Platon Ivanovič. *Výtvarníci legionáři*. Praha, 1937.
- DOLANSKÝ, Julius. *Sto deset let Sokola: 1862-1972*. Praha, 1973.
- DOUBEK, Zdeněk et al. *Starý Hradec Králové dům od domu*. Hradec Králové, 2009. ISBN 978-80-904448-0-5.
- EBEL, Martin. *Dějiny českého stavebního práva*. Praha, 2006. ISBN 978-80-86905-21-1.
- EDGAR, Emil. *Stavba a zařízení škol*. Praha, 1922.
- FIBIGR, Aleš. *"Sokol chlumecký": historie TJ Sokol v Chlumci nad Cidlinou*. Chlumec nad Cidlinou, 2009.
- FIŠERA, Zdeněk – KIBIC, Karel. *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska. Sv. 2*.

Praha, 2010. ISBN 978-80-7277-438-8.

- FREIWALD, Jindřich. *Naše stavby = Nos batiments = Our buildings = Unsere Bauten : vyobrazení, plány a návrhy státních, družstevních a továrních kolonií, rodinných domků, vill, letních sídel, domů nájemných, veřejných budov a staveb průmyslových; detaily prováděných staveb a prací řemeslných.* Praha, 1924.
- HALL, James A. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění.* Praha, 1991. ISBN 80-204-0205-5.
- HILMERA, Jiří. *Perspektivní scéna 17. a 18. století v Čechách.* Praha, 1965.
- HILMERA, Jiří. *Česká divadelní architektura = Czech theatre architecture = Theaterarchitektur der Tschechischen Republik.* Praha, 1999. ISBN 80-7008-087-6.
- HLAVÁČEK, Luboš. *Mikoláš Aleš: 1852-1913 : výběrová bibliografie o životě a díle.* Náchod, 1972.
- HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě.* Praha, 2009. ISBN 978-80-7106-543-2.
- HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Sv. 3.* Praha, 2006. ISBN 80-200-0521-8.
- HOVORKA, Josef. *Dvanáct kapitol z historie Jaroměřska: [rozšiřující a doplňkový učebnicový text].* Náchod, 1996, ISBN 80-901791-2-6.
- HUDEC, Antonín. *Spoje slovem i obrazem: kapitoly z historie pošty a telekomunikací.* Praha, 1973,
- CHARVÁT, Jaroslav. *Kronika rodu Bartoňů z Dobenína. I. díl,* Náchod, 1940, 110 s.
- JANÍKOVÁ, Marcela. *Základy školní pedagogiky.* Brno, 2009. ISBN 978-80-7315-183-6.
- JAROLÍMEK, Karel. *Stavba lyžařských můstků.* Praha, 1950.
- JUŘÍK, Pavel. *Historie bank a spořitelén v Čechách a na Moravě.* Praha, 2011. ISBN 978-80-7277-488-3.
- KAMPRLE, Jiří. *Stručná historie základního školství okresu Hradec Králové.* Hradec Králové, 1992.

- KIBIC, Karel. *Historické radnice*. Vyd. 2. Praha, 1988.
- KIESLING, Norbert. *Pavel Janák*. Řevnice, 2011, ISBN 978-80-87164-38-9.
- KLÍMA, Petr. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965-1975*. Praha. 2012. ISBN 978-80-86863-40-5.
- KOHOUT, Michal a Rostislav ŠVÁCHA. *Česká republika - moderní architektura*. Praha, 2014. ISBN 978-80-903826-0-2.
- KOTALÍK, Jiří. *Břetislav Benda: přehled sochařovy tvorby*. Praha, 1982.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 2*. Praha, 2011. ISBN 80-85983-14-1.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 4*. Praha, 2011. ISBN 80-85983-16-8.
- KUČA, Karel. *Chlumecko a Novobydžovsko: historie a architektonické památky Pocipliní*. Hradec Králové, 1995. ISBN 80-901906-1-8.
- KUČERA, Otto. *Pošta a telegraf ve starověku, středověku a novověku*. Praha, 1913.
- LELEK, Ladislav. *130 let ustavení spolku divadelních ochotníků a 70. výročí otevření divadla v Červeném Kostelci*. Červený Kostelec, 1995.
- LUKEŠ, Zdeněk – FRIČOVÁ, Yvonna. *Josef Gočár*. Praha, 2010. ISBN 978-80-86652-44-3.
- LUTONSKÝ, Boleslav – MELICHAR, Rudolf. *Základy genealogie: soubor přednášek pro laické genealogy*. Praha, 1999.
- MADAJ, Marek. *Měšťanské domy: historická obydlí trutnovských měšťanů*. Trutnov, 2004.
- MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha, 1979.
- MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína: dějiny Jičína*. Jičín, 1949.
- MENDL, Bedřich a Eleonora MENDLOVÁ. *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*. Praha, 1947.
- *M. Aleš: výbor z díla: Hluboká 1962*. Hluboká nad Vltavou, 1962.
- Městská knihovna Nové Město nad Metují. *Nové Město nad Metují: Městská*

knihovna. Nové Město nad Metují, 2015. ISBN 978-80-87743-07-2.

- MRÁZ, Bohumír a Marcela MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ. *Secese*. Praha.: 1971.
- NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha, 1990.
- NOVÝ, Otakar. *Česká architektonická avantgarda*. Vyd. 2. Praha, 2015. ISBN 978-80-7260-321-3.
- OSLAY, Julian. *Built for Service: Post Office Architecture*. London, 2010. ISBN 978-0-9553569-3-3.
- *Padesát pět let středního zemědělského školství na Hořicku 1919-1974: Dvacet let Střední zemědělské technické školy, Hořice 1953-1974*. Hořice v Podkrkonoší, 1974.
- *Pamětní list: 120 let divadla v Jaroměři : [1819-1939]*. Jaroměř, 1939.
- PETROVÁ, Gabriela a Eva CHODĚJOVSKÁ. *Architekt Čeněk Musil*. Jičín, 2017. ISBN 978-80-87486-09-2.
- POTŮČEK, Jakub - POTŮČKOVÁ, Vendula. *Slavné stavby Jindřicha Freiwalda*. Praha, 2015. ISBN 978-80-87073-88-9.
- POTŮČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismus : 1895-2009*. Hradec Králové, 2009. ISBN 978-80-86472-42-3.
- RATHOUSKÝ, Václav – LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Opočno 1068-2000: historie v datech*. Praha, 2006. ISBN 80-86576-20-5.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice, 2001. ISBN 80-85927-85-3.
- ROYT, Jan – ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0740-5.
- SEDLÁČEK, Jan. *Občanské stavby I*. Praha, 1988.
- SKALICKÝ, Alexandr. *Náchod: soupis a popis památek*. Náchod, 2003. ISBN 80-86676-03-X.
- SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha, 1974.
- ŠAFÁŘ, Oldřich. *Městské divadlo Dr. Josefa Čížka a hotel U beránka v Náchodě*. Náchod, 1999.
- ŠAFÁŘ, Oldřich. *Náchodská radnice 1904-2004*. Náchod, 2004.

- ŠEVČÍK, Oldřich – BENEŠ, Ondřej. *Architektura 60. let: "zlatá šedesátá léta" v české architektuře 20. století*. Praha, 2009. ISBN 978-80-247-1372-4.
- ŠIMEK, Jan. *Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost*. Praha, 2016. ISBN 978-80-86935-35-5.
- ŠOPÁK, Pavel. *Vzdálené ohlasy: moderní architektura českého Slezska ve středoevropském kontextu 2*. Opava, 2014. ISBN 978-80-7510-068-9.
- ŠVÁCHA, Rostislav. *Naprej!: česká sportovní architektura 1567-2012*. Praha, 2012. ISBN 978-80-87064-08-5.
- TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: s původní litografickou přílohou Maxe Švabinského*. Vyd. 4, Sv. 3, Ostrava, 1994.
- TOMAN, Prokop – TOMAN, Prokop Hugo. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Vyd. 5, Sv. 1, Praha, 2000. ISBN 80-237-3633-7.
- TOMEŠ, Jan Marius. *Sochař Josef Wagner*. Praha, 1985.
- TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Hořice odedávna dodneška: putování dějinami města*. Hořice, 2008.
- URLICH, Petr a Jan BALÁČEK. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 2013. ISBN 978-80-87073-52-0.
- VENCOVSKÝ, František. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha, 1999. ISBN 80-7265-030-0.
- VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004, ISBN 80-200-0969-8.
- VONDRÁČEK, Jan. *Dějiny českého divadla*. Praha, 1956.
- WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. Sv. 2, Praha, 1892.
- WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v XVI. Věku*. Praha, 1913.
- WIRTH, Zdeněk – BARTUŠEK, Antonín. *Umělecké památky Čech*. Praha, 1957.
- ZÍDKOVÁ, Anna. *Fellner a Helmer v Karlových Varech*. Karlovy Vary, 1997.
- ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Tři generace architektů: Václav st., Václav ml., Jan a*

Milan Rejchlovi. Hradec Králové. 2012. ISBN 978-80-905271-1-9.

- *50 let činnosti Okresní záložny hospodářské v Sobotce: 1882-1932 : vznik okresní požární pojišťovny v Sobotce pro okresy Jičín, Libáň, Turnov, Český Dub a Sobotka.* Sobotka, 1932.
- *50 let Aloise Jiráska: divadelní tradice Hronova.* Hronov, 2001. ISBN 80-238-8211-2.

Periodika

- ČÁP, Jaroslav – ČÍŽEK, Jan. Historické domy na náměstí. In *Náchodský zpravodaj*. č. 11. 2015, s. 7.
- ČÁP, Jaroslav – ČÍŽEK, Jan. Historické domy ve městě 7. Dům čp. 30 prodejna Zefyr (bývalý obchodní dům U města Paříže). In *Náchodský zpravodaj*, č. 1608, 2016. s. 7.
- ČERNÝ, František. Divadelní tradice východních Čech. In *Listy katedry historie a Historického klubu pobočky Hradec Králové* 9. Hradec Králové, 1995. s. 42-74.
- FRIEDRICHOVÁ, Hana. Historie bělohradského Sokola. In *Bělohradské listy* 6. č. 6, Lázně Bělohrad, 2006, s. 12 – 13.
- HANZAL, Josef. K dějinám nižšího školství před rokem 1775, In *Acta Universitatis Carolinae – Historie Universitatis Carolinae Pragensis*, Praha, 1965, s. 67-83.
- HAVLÍK, Vlastimil. (Znovu) objevený František Mervart. In *Noviny Náchodska* 13. č. 187, 2004, s. 10. ISSN 1212-575X.
- HNÍDKOVÁ, Vendula. Rondokubismus versus národní styl, In *Umění* 58, č. 1. 2009, s. 74.
- JAVŮREK, Miloslav. 100 let budovy Jiráskova gymnázia v Náchodě. In *Náchodský zpravodaj* 9, Náchod, 2001. s. 9.
- LABOUTKA, Karel. Výstavba školních budov v ČSSR, In *Pedagogika* 6, 1961, s. 669-686.
- LUDVÍK, J. M. List z Jaroměře dne 17. května 1819. In *Závěsek C. k. Vlasteneckých novin* 31, č. 22, 1819, s. 85 – 86.
- LUKEŠ, Zdeněk. Škola jako budova a symbol od konce 19. do poloviny 20. století, In *Documenta Pragensia* XI., 1993, s 76-81.
- MRZENA, Jan. Počátky povinného všeobecně vzdělávacího školství v jižních

Čechách. In *Sborník Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích*, České Budějovice, 1980.

- MYS. Pohled zpátky a perspektiva hradeckého Stavoprojektu. In *Československý architekt* 19, č. 23, 1973, s. 5.
- NEUFERT, Ernst. Bauentwurfslehre: Normen und Verschriften über Anlege, Bau, Gestaltung, Raumbedarf, Raumbeziehungen : Handbuch für den Baufachmann, Bauherrn, Lehrenden und Lernenden. Gütersloh: Bertelsmann, 1970, 479 s.
- NEUMANN, Robert, Augseführte Gebäude für Post- und Telegraphenämter, in: Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude, vierter Teil, 3. Halbband: Gebäude für die Zwecke des Wohnens, Handels und Fernsprechendienst, Alfred Kröner Verlag, Leipzig 1908. s. 83 – 85.
- Grundriss-Vorbilder von Gebäuden für Verwaltungszwecke: Handbuch für Baubehörden, Bauherren, Architekten, Ingenieure, Baumeister, Bauunternehmer, Bauhandwerker und technische Lehranstalten. Leipzig: Baumgärtner's Buchhandlung, [1886], s. 722-864, příl. č. 117-128. Grundriss-Vorbilder von Gebäuden aller Art.
- PATEROVÁ, Vladimíra. Dokumentace historicky hodnotných objektů nebo jejich fragmentů. In *Zprávy památkové péče*. č. 1, Pardubice, 2008. (chybí strana)
- PATEROVÁ, Vladimíra. Janské Lázně. In *Krkonoše. Jizerské hory* 50, č. 8, 2017, s. 44-45. ISSN 1214-9381.
- PŠENIČKA, Stanislav. Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvícenského absolutismu do roku 1949, In *Revue církevního práva* 22, Praha, 2002, s. 117-159. ISSN 1211-1635.
- PTÁČEK, Josef – ŠUBRTOVÁ, Anna. Sokolovny v Dobrušce a Hronově, jejich architektura a stavební vývoj. In *Náchodsko od minulosti k dnešku. Sborník příspěvků in memoriam PhDr. Ladislav Hladký, CSc.* Náchod: Liberec: Bor, 2012.
- ROUBÍK, František, K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století. In *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, sv. X, Praha, 1937, s. 231 – 232.
- SAB. 80 let akademického sochaře Josefa Bílka. In *Předvoj* 17. č. 25, 1976, s. 3.
- SCHWARZ, Jan. Královédvorská spořitelna jubilem roku 2004: významná stavební památka ve stylu secese. In *Dvůr Králové nad Labem* 3. č. 4, 2004, s. 1-5.
- SCHW. Vynikající sportovec a čestný občan města: architekt Karel Jarolímek. In *Dvůr Králové nad Labem*, č. 3. 2003, s. 19.

- SKALICKÝ, Alexandr – VAKULOVÁ, Marie. Realizace architekta Jindřicha Freiwalda v rodném kraji. In *Stopami dějin Náchodska*. č. 11. Náchod, 2007. ISSN 1211-3069.
- SKALICKÝ, Alexandr. Architektura Adolfa Erbena: památky. In *Rodným krajem* 24. Červený Kostelec, 2002. ISSN 1210-6135.
- SKALICKÝ, Alexandr. Jaroměř, č. p. 191, realizace Milana Babušky. In *Rodným krajem* 46, 2013, s. 53-55. ISSN 1210-6135
- SKALICKÝ, Alexandr: Architekt Jindřich Freiwald. Dopisy přátelům a spolupracovníkům, In *Panorama. Členský věstník spolku Klub přátel výtvarného umění*,. č. 17, 2009, s. 5.-7.
- ŠVÁCHA, Rostislav. Kutnohorská architektura období historismu a moderny (1851-1918), In *Umění XXXIX*, 1991. s. 402-436.
- VÁGENKNECHT, Jaroslav. Stará novopacká radnice se začala bourat před sedmdesáti lety. In *Nové noviny* 3. č. 47, Jičín, 2000, s. 10.
- VAŇKOVÁ, Věra – PUŠ, Miroslav. Dějiny textilní školy ve Dvoře Králové nad Labem. In *Jubilejní almanach: 120 let od zahájení vyučování Odborné školy tkalcovské, později Střední průmyslové školy textilní ve Dvoře Králové nad Labem*, 2008. s. 22 – 26.
- VÁVRA, Václav. Alois Jirásek a náchodská střední škola. In *Almanach 50 let státního reálného gymnasia v Náchodě 1897-1947*, Náchod, 1947. s. 7.
- **Tělocvičná jednota Sokol Jaroměř. Dějiny jednoty. In Památník Sokola Jaroměřského 2./6.1862-2./8.1903: vydáný v den slavnostního otevření vlastní tělocvičny, Jaroměř, 1903.**
- VOKOUN, Jiří. 80 let budovy divadla v Červeném Kostelci. In *Červenokostelecký zpravodaj*. Červený Kostelec, 2005.
- VONDRÁČEK, Jan. *Dějiny českého divadla*. Praha, 1956.
- WIRTH, Zdeněk. Od Kotců k Národnímu divadlu, In *Umění* 11, 1938, s. 219–236
- Obchodní dům "DON" v Hradci Králové. In *Československý architekt* 4, 1978, s. 3.
- Plastiky Josefa Bílka. In *Náchodský zpravodaj*. č. 3, 1988, s. 6.
- (Anonym) Večer v sokolně. In *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. č. 5, Praha, 1875, s. 66-67. ISSN 0489-6718.

- Filiálka čs. Národní banky v Hradci Králové, In *Byt a umění III*, 1932, č. 3-4, s. 175
- Jak to tenkrát bylo se stavbou Kollárova divadla. In *Polický měsíčník* . č. 7. 2015, s. 16-20.
- Rondokubismus versus národní styl, In *Umění 57*, č. 1, 2009, s. 74.
- Nová budova Národní Banky v Hradci Králové, In *Osvěta lidu XXXIII*, 1930, č. 79, s. 5.
- Československá pošta v prvních deseti letech samostatnosti. In *Deset let Československé republiky*. díl II., Praha 1928, s. 5.
- LFAL. Z historie pošty v Kostelci nad Orlicí. In *Orlice: zpravodaj města Kostelec nad Orlicí*. č. 4, 2014, s. 23.

Archivní prameny

- **Dopis Městského úřadu v Červeném Kostelci ve věci: Stavba divadla – pozemek. Ze dne 23. listopadu 1920**
- Okresní archiv Trutnov, Zápisník školy tkalcovské v Poličce .
- OA Trutnov, AM Dvůr Králové nad Labem 1850 – 1945, kart. 227, 235 až 237.
- SOkA Hradec Králové, Tělocvičná jednota Sokol Chlumeck nad Cidlinou, inv. č. 38, kart. 2, Stavba a otevření sokolovny 1928, list 97.
- SOkA Hradec Králové, Sokol - tělocvičná jednota Třebechovice pod Orebem, inv. č. 1, kniha. č. 1, Zápisny valných hromad 1881-1900, nestránkováno.
- SOkA Hradec Králové, Sokol - tělocvičná jednota Třebechovice pod Orebem, inv. č. 2, kniha č. 2, Zápisny valných hromad 1901-1948, nestránkováno.
- SOkA Hradec Králové, Družstvo pro zřízení tělocvičny Sokola v Třebechovicích pod Orebem, inv. č. 1, kniha č. 1, Zápisny ze schůzí družstva 1904-1924, nestránkováno.
- SOkA Hradec Králové, Družstvo pro zřízení tělocvičny Sokola v Třebechovicích pod Orebem, inv. č. 1, kniha č. 1, Zápisny ze schůzí družstva 1904-1924, nestránkováno.
- SOkA Rychnov nad Kněžnou, Sokol- tělocvičná jednota Dobruška (1886- 1940), sign. č. 7, kart. 28, Pozvánka na slavnost k otevření sokolovny 1927.

- SOkA Náchod: Archiv městyse Krčín, kronika, in. č. 2, ukn. 2. str. 240.
- SOkA Rychnov nad Kněžnou. Kronika města Opočna, 3. Díl, 1897 – 1927, kopie. Str. 230 B
- SOkA Rychnov nad Kněžnou. Kronika města Opočna, 3. Díl, 1897 – 1927, kopie. s. 232.
- SOkA Jičín. Archiv města Nová Paka. Obecní domy – stavba radnice. Inv. č. 756, kart. 78.
- SOkA Jičín. Městský archiv Nová Paka. Pamětní kniha obecní 1929- 1938, inv. č. 286, kniha č. 128, karton 78. s. 20 -21.
- SOkA Jičín. Městský archiv Nová Paka. Pamětní kniha obecní 1929- 1938, inv. č. 286, kniha č. 128, karton 78. s. 22.

Zákony a nařízení

- Zákon č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství, v platném znění.
- Všeobecný školní řád pro české Normální, neboližto Pravidelní, Hlavní a Triviální školy v společných cí. Král. Dědičných zemích pod datum ve Vídni dne 6. prosince 1774ho roku. Praha 1776
- Politické zřízení obecních škol v cí. král. dědičných zemích, Praha 1822, § 13. Dále jen: Politické zřízení.
- Zákony a nařízení u věcech obecného a pokračovacího školství, na ten čas platné v království Českém. 3. vyd. Praha, 1886.
- Výstavba školských zařízení – Technická směrnice, Základní školy, č. 49, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 1992.
- Metodické pokyny Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky ze dne 25. května 1993 pro přípravu a realizaci výstavby ve školství, čl. IV a V.
- Zákon o zřizování škol ze dne 19. února 1870, In: J. ČELAKOVSKÝ, *Zákony a nařízení*, s. 512.
- Zákon říšský ze dne 14. května 1869, In: J. ČELAKOVSKÝ, *Zákony a nařízení*, s. 64.

Internetové zdroje

- *Absolventi-1887-1939*. Střední průmyslová škola kamenická a sochařská Hořice. [cit. 30-08-2018] URL: <<http://www.spsks.cz/wp-content/uploads/2013/09/Absolventi-1887-1939.pdf>>.
- *Budova*. Galerie moderního umění v Hradci Králové. 2018 [cit. 2018-07-05] URL: <<https://www.galeriehk.cz/budova.html>>
- FETTERS, Aleš. *Historický přehled - léta 1897-1945*. Gymnázium Náchod. 2018 leden [cit. 2018-07-06] URL: <<https://www.gymnachod.cz/historie/historicky-prehled/historicky-prehled-leta-1897-1945/>>.

- HLADKÝ, Ladislav. *Symboly města*. Regionální muzeum Náchod. [cit. 2017-07-13]
URL: <<https://www.mestonachod.cz/zivot-v-nachode/o-meste/symboly/>>.
- KHOL, Rudolf. *Bude mít Hradec Králové spolkový dům?*. Společnost ochrany památek ve východních Čechách. 15. 03. 2013 [cit. 2018-5-6]. URL: <<http://www.sopvc.cz/2013/02/>>.
- MonumNet. Internetová databáze Národního památkového ústavu [cit. 08-07-2018].
URL:
<<http://pamatkovykatolog.cz/?element=791232&sequence=8&mode=fulltext®ion%5B0%5D=Kr%C3%A1lov%C3%A9hradeck%C3%BD+kraj&county%5B0%5D=Trutnov&municipality%5B0%5D=Trutnov&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>>
- PANOCH, Pavel. *Kolárovo divadlo*. Databáze divadel / Divadelní architektura v Evropě. 27.3.2008 [cit. 2018-05-17] URL: <<https://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?personId=2316&theatreId=1136>>.
- VOSTŘÁK, Václav. *České hostince - Jablonec nad Nisou*. Jablonecký měsíčník. 2008 červenec [cit. 2018-05-06] URL:
<<https://www.mestojablonec.cz/cs/mesto/jablonecky-mesicnik/06-2008/ceske-hostince.html>>

PŘÍLOHY

ADRESÁŘ STAVEB

1. Budova sokolovny a divadla – Jaroměř, náměstí Dukelských hrdinů čp. 240
2. Městského divadla Dr. Josefa Čížka a hotel U Beránka – Náchod, Masarykovo náměstí čp. 7
3. Divadlo J. K. Tyla – Červený Kostelec, Komenského čp. 537
4. Jiráskovo divadlo – Hronov, náměstí Čs. armády čp. 500
5. Kollárovo divadlo – Police nad Metují, Jiráskova čp. 151
6. Měšťanský dům U Anděla strážce - Trutnov, Krakonošovo náměstí čp. 71
7. Obchodní a obytný dům, Dům u Skleněné věže - Hradec Králové, Dukelská čp. 21
8. Obchodní a činžovní dům, U Města Paříže – Náchod, ulice Krámská 30
9. Módní dům Don – Hradec Králové, Gočárova třída čp. 1517
10. Záložní a úvěrní ústav – Hradec Králové, Tomkova čp. 177
11. Městská spořitelna – Nový Bydžov, Masarykovo náměstí čp. 507
12. Budova Spořitelny královédvorské – Dvůr Králové nad Labem, náměstí T. G. Masaryka čp. 3
13. Záložní a úvěrní ústav – Hradec Králové, Velké náměstí čp. 139
14. Okresní nemocenská pojišťovna - Jaroměř, Edvarda Beneše čp. 191

15. Dům městské spořitelny – Náchod, Palackého čp. 20
16. Městská spořitelna – Nové Město nad Metují, Komenského čp. 30
17. Okresní záložna hospodářská – Nová Paka, Masarykovo náměstí
18. Národní banka československá a okresní hospodářská záložna – Hradec Králové, náměstí osvoboditelů čp. 798 a 820
19. Okresní záložna hospodářská – Sobotka, ulice Jičínské čp. 420
20. Poštovní a telegrafní úřad – Kostelec nad Orlicí, Dukelských hrdinů čp. 900
21. Poštovní a telegrafní úřad – Nová Paka, Komenského čp. 313
22. Poštovní a telegrafní úřad – Náchod, Masarykovo náměstí čp. 43
23. Poštovní a telegrafní úřad – Hradec Králové, Riegrovo náměstí čp. 915
24. Pošta – Jánské lázně, náměstí Svobody čp. 274
25. Nová radnice - Náchod, Masarykovo náměstí čp. 40
26. Radnice – Krčín, 1. máje čp. 100
27. Radnice – Opočno, Trčkovo náměstí čp. 11
28. Nová radnice – Dvůr Králové nad Labem, Masarykovo náměstí čp. 38
29. Budova Městské spořitelny s radnicí a městským úřadem – Nová Paka, Masarykovo náměstí čp. 1, 2
30. Sokolovna – Třebechovice pod Orebem, Heldovo náměstí čp. 574
31. Sokolovna – Chlumeck nad Cidlinou, Kozelkova čp. 26
32. Sokolovna – Lázně Bělohrad, Lázeňská čp. 295
33. Sokolovna – Nové Město nad Metují, Přibyslavská čp. 365
34. Sokolovna – Hronov, Palackého čp. 575
35. Obecní reálná škola, dnes Jiráskovo gymnázium – Náchod, Řezníčkova čp. 451
36. Obchodní akademie – Hořice, Husovo náměstí
37. Škola průmyslová textilní – Dvůr Králové nad. Labem, Nábřeží Jiřího Wolкера čp. 123
38. Hospodyňská škola – Jičín, Denisova čp. 212
39. Rašínovo reálné gymnázium dnes gymnázium J. K. Tyla – Hradec Králové, Tylovo nábřeží čp. 12
40. Masarykova obchodní škola – Jičín, Třída 17. listopadu čp. 220
41. Zemědělská technická škola – Hořice, Riegrova čp. 140

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obrázek 1. Budova sokolovny a divadla – Jaroměř, náměstí Dukelských hrdinů čp. 240 (vlastní fotografie)

Obrázek 2. Městského divadla Dr. Josefa Čížka a hotel U Beránka – Náchod, Masarykovo náměstí čp. 7 (vlastní fotografie)

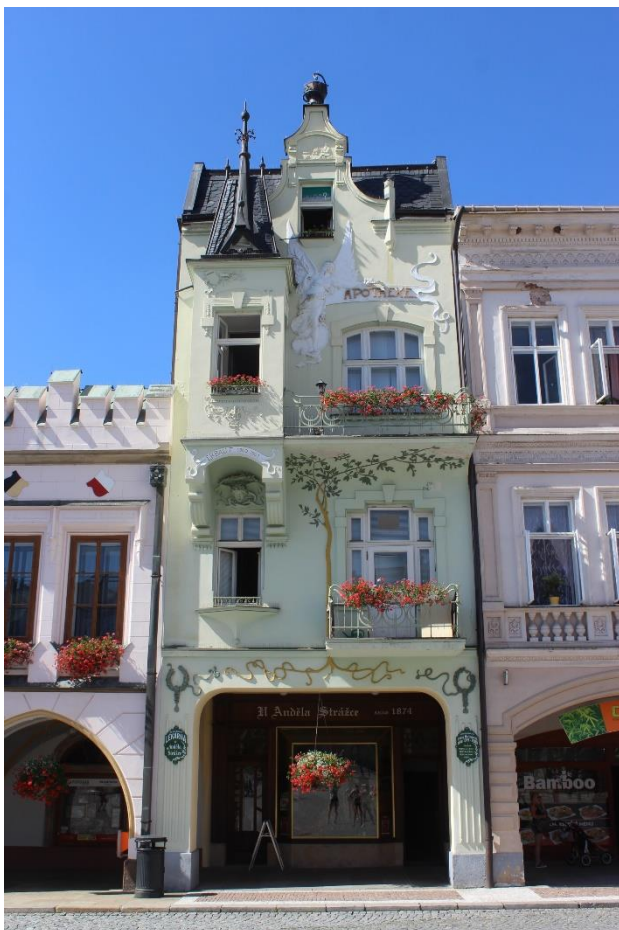
Obrázek 3. Divadlo J. K. Tyla – Červený Kostelec, Komenského čp. 537 (dostupné z: <https://www.cervenykostelec.cz/budovy-a-verejne-prostory/divadlo-j-k-tyla>)

Obrázek 4. Jiráskovo divadlo – Hronov, náměstí Čs. armády čp. 500 (foto dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/hronov-jiraskovo-divadlo-muzeum/detail>)

Obrázek 5. Kollárovo divadlo – Police nad Metují, Jiráskova čp. 151 (archiv Miroslava Pichla)

Obrázek 6. Měšťanský dům U Anděla strážce - Trutnov, Krakonošovo náměstí čp. 71 (vlastní fotografie)

Obrázek 7. Obchodní a obytný dům, Dům u Skleněné věže - Hradec Králové, Dukelská čp. 21 (vlastní fotografie)

e)

Obrázek 8. Obchodní a činžovní dům, U Města Paříže – Náchod, ulice Krámská 30 (vlastní fotografie)

Obrázek 9. Módní dům Don – Hradec Králové, Gočárova třída čp. 1517 (foto dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%B3dn%C3%AD_d%C5%AFm_Don_\(Hradec_Kr%C3%A1lov%C3%A9\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%B3dn%C3%AD_d%C5%AFm_Don_(Hradec_Kr%C3%A1lov%C3%A9)))

Obrázek 10. Záložní a úvěrní ústav – Hradec Králové, Tomkova čp. 177 (vlastní fotografie)

Obrázek 11. *Městská spořitelna – Nový Bydžov, Masarykovo náměstí čp. 507 (vlastní fotografie)*

Obrázek 12. Budova Spořitelny královédvorské – Dvůr Králové nad Labem, náměstí T. G. Masaryka čp. 3 (dostupné z: <https://www.mudk.cz/cs/mesto/aktualne/mesto/mesto-dvur-kralove-nad-labem-ma-zajem-koupit-budovu-sporitelny.html>)

Obrázek 12. Záložní a úvěrní ústav – Hradec Králové, Velké náměstí čp. 139 (vlastní fotografie)

Obrázek 13. Okresní nemocenská pojišťovna - Jaroměř, Edvarda Beneše čp. 191 (vlastní fotografie)

Obrázek 14. Dům městské spořitelny – Náchod, Palackého čp. 20 (vlastní fotografie)

Obrázek 15. 16. *Městská spořitelna – Nové Město nad Metují, Komenského čp. 30*
(dostupné z: <https://www.firmy.cz/detail/400317-mestska-knihovna-nove-mesto-nad-metuji-nove-mesto-nad-metuji.html>)

Obrázek 16. Okresní záložna hospodářská – Nová Paka, Masarykovo náměstí (vlastní fotografie)

Obrázek 17. Národní banka československá a okresní hospodářská záložna – Hradec Králové, náměstí osvoboditelů čp. 798 a 820 (vlastní fotografie)

Obrázek 19. Okresní záložna hospodářská – Sobotka, ulice Jičínské čp. 420 (vlastní fotografie)

Obrázek 20. Poštovní a telegrafní úřad – Kostelec nad Orlicí, Dukelských hrdinů čp. 900 (dostupné z: <https://www.firmy.cz/detail/215688-posta-kostelec-nad-orlici-kostelec-nad-orlici.html>)

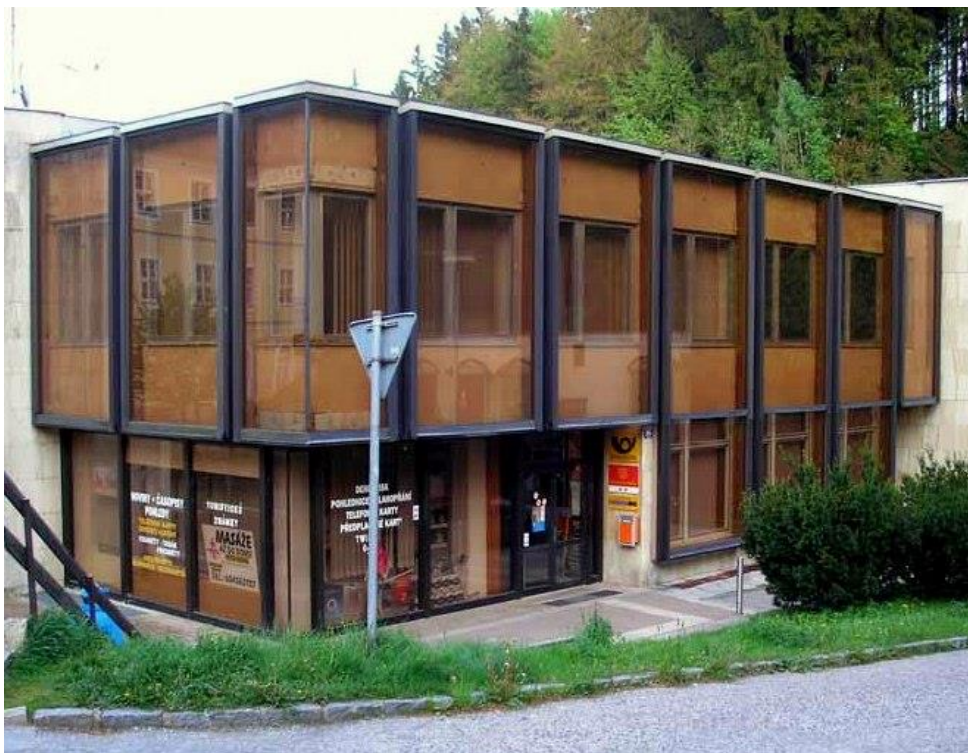
Obrázek 21. Poštovní a telegrafní úřad – Nová Paka, Komenského čp. 313 (vlastní fotografie)

Obrázek 22. Poštovní a telegrafní úřad – Náchod, Masarykovo náměstí čp. 43 (vlastní fotografie)

Obrázek 23. Poštovní a telegrafní úřad – Hradec Králové, Riegrovo náměstí čp. 915 (vlastní fotografie)

Obrázek 24. Pošta – Jánské lázně, náměstí Svobody čp. 274 (foto dostupné z: <http://www.freiheit.cz/7-drobky--z-krakonosova-vousu/548-strucne-dejiny-postovniho-uradu-v-janskyh-laznich.html>)

Obrázek 25. Nová radnice - Náchod, Masarykovo náměstí čp. 40 (vlastní fotografie)

Obrázek 18. 26. Radnice – Krčín, 1. máje čp. 100 (vlastní fotografie)

Obrázek 19. 27. Radnice – Opočno, Trčkovo náměstí čp. 11 (foto dostupné z: http://www.orlicky.net/?id_zpravy=12734711461510848048)

Obrázek 20. 28. Nová radnice – Dvůr Králové nad Labem, Masarykovo náměstí čp. 38 (foto dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Radnice_-

nov%C3%A1, n%C3%A1m. T. G. Masaryka 38, Dv%C5%AFr Kr%C3%A1lov%C3%A9 nad
Labem.jpg)d)

Obrázek 29. Budova Městské spořitelny s radnicí a městským úřadem – Nová Paka, Masarykovo náměstí čp. 1, 2 (vlastní fotografie)

Obrázek. 30. Sokolovna – Třebechovice pod Orebem, Heldovo náměstí čp. 574 (foto dostupné z: <https://www.firmy.cz/detail/1894258-telocvicna-jednota-sokol-trebechovice-pod-orebem-trebechovice-pod-orebem.html>)

Obrázek 21. 31. Sokolovna – Chlumeck nad Cidlinou, Kozelkova čp. 26 (foto dostupné z: <http://www.chlumecknc.cz/sokolovna/g-1142>)

Obrázek 22. 32. Sokolovna – Lázně Bělohrad, Lázeňská čp. 295 (foto dostupné z: <https://en.mapy.cz/zakladni?x=15.5869747&y=50.4291735&z=17&source=foto&id=12621>)

Obrázek. 33. Sokolovna – Nové Město nad Metují, Přibyslavská čp. 365 (foto dostupné z: <https://www.firmy.cz/detail/1956216-telocvicna-jednota-sokol-nove-mesto-nad-metuji-nove-mesto-nad-metuji.html>)

Obrázek. 34. Sokolovna – Hronov, Palackého čp. 575 (foto dostupné z: http://www.fotohistorie.cz/Kralovehradecky/Nachod/Hronov/Hronov_-_sokolovna/Default.aspx)

Obrázek 35. *Obecní reálná škola, dnes Jiráskovo gymnázium – Náchod, Řezníčkova čp. 451 (vlastní foto)*

Obrázek 23. 36. *Obchodní akademie – Hořice, Husovo náměstí (vlastní fotografie)*

Obrázek 24 37. Škola průmyslová textilní – Dvůr Králové nad. Labem, Nábřeží Jiřího Wolkera čp. 123 (vlastní fotografie)

Obrázek 38. Hospodyňská škola – Jičín, Denisova čp. 212 (vlastní fotografie)

Obrázek. 39. Rašínovo reálné gymnázium dnes gymnázium J. K. Tyla – Hradec Králové, Tylovo nábřeží čp. 12 (vlastní fotografie)

Obrázek 40. Masarykova obchodní škola – Jičín, Třída 17. listopadu čp. 220 (vlastní fotografie)

Obrázek 41. Masarykova obchodní škola – Jičín, Třída 17. listopadu čp. 220 (vlastní fotografie)